magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2003

magazin istoric

Anul XXXVII – serie nouă – nr. 4 (433)
aprilie 2003

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Devenit reşedinţă episcopală încă din veacul IX, oraşul galician Santiago de Compostela, din nord-vestul Spaniei, renumit şi pentru catedrala sa, a atras secole de-a rândul o mulţime de pelerini, veniţi din toată Europa

2 Detaliu din fresca realizată în capela palatului familiei Medici din Florenţa de Benozzo Gozzoli, în care apare, potrivit cercetătorului Mario Valdes, şi chipul lui Vlad Ţepeş (în medalion)

3 *Nemuritor daoist cu dragon* (fildeş sculptat şi gravat) şi *Kannon – divinitatea buddhistă a milei* (fildeş sculptat şi traforat) sunt două dintre obiectele create în Japonia epocilor Meiji şi Taisho şi prezentate la Muzeul Naţional de Artă al României, în cadrul unei expoziţii marcând centenarul primelor relaţii diplomatice româno-nipone

4 Detalii ale sculpturii *Buna Vestire*, realizată la începutul secolului XVI de Veit Stoss şi care împodobeşte altarul lui Lorenzkirche, din oraşul Nürnberg

Revistă editată de
FUNDAŢIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC
Preşedinte fondator
CRISTIAN POPIŞTEANU
(1932-1999)
Preşedinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA
Consiliul ştiinţific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician
DINU C. GIURESCU
Redactor-şef
Dorin Matei
Secretar general de redacţie
Florentina Dolghin
Redactori:
Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ştefan
Secretar de redacţie şi macheta artistică
Theodor Lianos
Director economic
Doina Pascu
Documentare
Mădălina Geambaşu
Corectura
Georgeta Apreotesei
Secretariat:
Constanţa Avram,
Floarea Dragne
Difuzare
Constantin Muşat
Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaş

Bucureşti, Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283 (secretariat şi difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI" S.A. Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR
aprilie 2003

4 Fără prietenie nu există viață
P. ISTRATI

5 Pentru el, Carol I şi-a ignorat ceasul
Milan Hodža
P. LUKÁČ

IPOTEZE

10 Dracula în palatul familiei Medici?
Apare Vlad Țepeş în fresca lui Benozzo Gozzoli?
M. VALDES

◆

15 August pe malul Arieşului
1880. Adunare a Astrei la Turda
C. MUREŞANU

ISTORIE TRĂITĂ

20 Confesiuni amare
M. GHIȚESCU

PE VREMURI OAMENII ÎŞI TRIMITEAU SCRISORI

26 Regina Elisabeta – mamă neîmplinită
G. FILITTI

◆

33 Unde-i unul, e puterea
Rezistentul mit Ion Antonescu
S. ALEXANDRESCU

38 Memoriile unui militar lucid
În bârlogul lupului
T. GÂRBEA

43 De la Ferdinand de Aragon la Juan Carlos
V. IONESCU

46 Semn distinctiv – negru
Un american, spion al Puterilor Centrale, la Bucureşti
A.A. SPÂNU

49 Comuniştii excomunică Vaticanul
C. PĂIUŞAN

53 Camille Saint-Saëns nu poate veni la Bucureşti
O.L. DIMITRIU

54 Tăind felii din tort
Europa de Răsărit fără dictatura proletariatului?
T.A. VOLOKITINA

57 Graiul pietrelor
Noviodunum – Isaccea
V.H. BAUMANN

REVERBERAȚII

61 Precizări la... Preziosi
A.-S. IONESCU

HOOVER INSTITUTION

63 De din vale de... Stalingrad
Generalul Tătăranu îi scrie lui Mihai Antonescu
L. COSOVANU

◆

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Un alt amiral fără flotă
Visurile Ecaterinei II și realismul lui Sir Charles Knowles
P. CERNOVODEANU

71 Un ambasador și șase președinți
Întâmplări din afara arhivelor
F. DOLGHIN

77 Husarul care și-a respectat cuvântul
A. DUMITRU

81 Între o ceașcă de ceai și un pahar de votcă
Mesaj de la Mao pentru Kosîghin
M. NICOLAESCU

85 Orașul jucăriilor
Nürnberg
R. STĂNESCU

EVENIMENT

14 Marea care unește
I. SĂLĂVĂSTRU

31 Epoca Meiji la București
C. BRAD

64 Fundația Titulescu – online

RUBRICI

76 Pentru biblioteca dumneavoastră

90 În București, acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

30; 94; 95
Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

PRIETENIE, AȘ VREA SĂ TE CÂNT...

Prietenia este iubirea care înnobilează viața și-i dă un sens. Ea se contopește cu generozitatea și e singurul sentiment dezinteresat. Pierdută, omul trăiește din dâra ei luminoasă. În veci, negăsită, urmele ei se văd pe toate cărările vieții. Oriunde vei pune piciorul, omule iubitor, te vei regăsi cu prietenia, căci altfel ce am deveni când am ajunge undeva și am ști că nimic nu ne așteaptă? Ce ar fi când am pleca și am fi siguri că nimeni nu se va mai gândi la noi.

Prietenia e în noi. Totul vine din noi. Nimic nu vine din afară. Și acela care nu găsește iubirea în el nu găsește afară nimic. Fără dragostea care ne fecundează inima, toate frumusețile terestre sunt reci și înspăimântătoare.

Răsărituri și apusuri ce vărsați văpăi de aur peste nepăsarea firii și voi ceruri străvezii ce vă contopiți cu marea; și voi nopți de argint, mărturii nepieritoare; și voi preumblări nesfârșite de fioruri – ce ați deveni voi, toate aceste măreții, fără *iubirea* care e în om? Dezolări neptuniene!

PANAIT ISTRATI

Farmecul e în noi, întreținut de iubire. În afară: *marea indiferență*!

Nu poți iubi lumina, fără să iubești în același timp oamenii. Nu pe toți. Nimeni nu-i iubește pe toți și nici Iisus nu i-a iubit astfel.

Iubim doar ceea ce ni se aseamănă, în felurite privințe. Iubim dorințele noastre.

Adesea, cântărind oamenii, m-am înșelat pe jumătate. Niciodată în întregime. Dar cu cât mă înșel mai mult, cu atât merită osteneala, deoarece aici nu e vorba decât de *viața frumoasă, sănătoasă ca apa de izvor și puternică, ca fulgerul*.

Iubesc omul, când poartă în sine dragostea pentru prietenie. Iubesc femeia, când sângele îi este aprins de patima cărnii. Mă dăruiesc lor, cu frenezie, fără să mă tocmesc. Asta costă scump, dar niciodată dezamăgirile suferite n-au fost și nu vor fi în stare să micșoreze suma dorințelor mele.

Îmi caut pretutindeni norocul, cu furia cartoforului. Joc totdeauna larg, deoarece nu pot suferi zgârcenia. Dacă mă înșel, nu pierd nimic: celălalt e în pagubă. Nu pierzi nimic, atunci când te dăruiești cu totul. Altminteri, ar însemna să poți spune despre soare că-și sleiește forțele, când se dăruie fără cruțare și fără alegere. Cu atât mai rău pentru ghețari: se topesc ei înșiși!

Dar, când câștig, pun mâna pe-o comoară! Vorbesc despre sentimentul prieteniei, deoarece, vai!, pasiunea cărnii este ca fulgerul: puternică, dar nu ține mult.

Mândria se pedepsește în viață! În ziua în care nu mai ai nimic de dat, nu mai poți face fericit pe nimeni. Smochina – care stă țeapănă în vârful pomului sau către care nici o mână nu se întinde s-o culeagă sau nici o gură nu se apropie s-o muște, când este coaptă – se usucă, se întărește și moare contemplând cerul...

Să dai, să dai – iată marea fericire a vieții.

Să dai, mai ales la timp, fiecare lucru la vremea lui. Să dai râsul, să dai lacrămile... Să-ți trăiești avânturile, să-ți trăiești durerea... Să înhați raza de bucurie, care fuge, să-ți arăți dinții frumoși în râsul pe care niște ochi umezi ți-l cerșesc și apoi, apoi să plângi nebunește, din toată inima, sătul de bucurie! Să plângi un timp... Și apoi, să râzi.

Iată cum este alcătuit lutul meu și ceea ce iubește. Nu-s nemulțumit din cauza asta. Marii mei prieteni, nici atât.

(*Cum am devenit scriitor*, Editura Scrisul românesc, 1981)

Exclusivitate

Pavol Lukáč s-a născut în anul 1970. Este absolvent al Facultății de Filosofie a Universității Komensky din Bratislava, specialitatea istorie și politologie. A urmat cursuri de științe politice la Ruhr-Universität din Bochum, Germania, în anul 1992, și la Universitatea Georgetown din Washington, S.U.A., în 1998.

Este specialist în istoria modernă a Europei Centrale, relațiile internaționale și eforturile de integrare din spațiul Europei Centrale.

În prezent, lucrează ca director adjunct la Centrul de cercetare al Societății slovace pentru politica externă și este redactor-șef al jurnalului Slovak Foreign Policy Affairs.

A scris mai multe studii despre Milan Hodža și a editat cartea acestuia, publicată inițial la Londra: Federation in Central Europe (Federația în Europa Centrală). **În anul 2002 a fost inițiatorul și coorganizatorul repatrierii rămășițelor pământești ale lui Milan Hodža din Chicago, care au fost depuse la Cimitirul Național din Martin.**

MILAN HODŽA ȘI ROMÂNIA

PAVOL LUKÁČ (Bratislava)

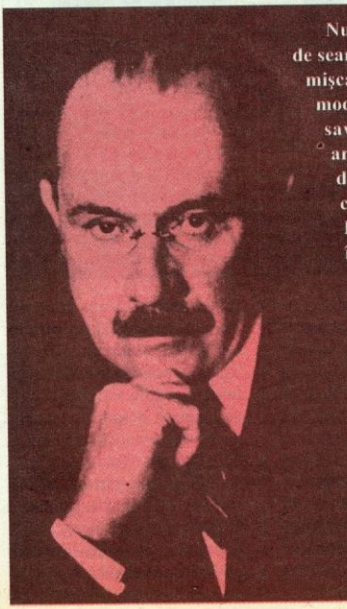

Numele lui Milan Hodža (1878-1944), om politic slovac de seamă, se leagă de spațiul central-european, în care s-a mișcat firesc întreaga viață și pe care s-a străduit să-l modeleze din punct de vedere politic. Hodža a fost și un savant. Ne-a lăsat șapte volume, în care a adunat articolele și scrierile sale politice. Separat, a scris și două cărți: Československý rozkol **(Sciziunea cehoslovacă) și, în limba engleză,** Federation in Central Europe **(Federația în Europa Centrală), care a apărut în 1942, la Londra.**

Încă de la 27 de ani, Hodža a fost deputat în Dieta ungară și, la scurt timp, consilier neoficial al moștenitorului tronului, Franz Ferdinand D'Este, care plănuia federalizarea monarhiei. După crearea Cehoslovaciei, la sfârșitul primului război mondial, Hodža a devenit unul dintre cei mai importanți politicieni ai noului stat. A fost în repetate rânduri ministru, apoi primul premier slovac al Cehoslovaciei, între anii 1935-1938. Reprezentant de frunte al Partidului Republican Țărănesc, așa-numiții agrarieni, este și autorul mai multor considerații filosofico-politice despre țărănime, agrarianism și ruralism în Europa Centrală.

Chiar de la începuturile activității sale, Hodža a fost adeptul cooperării central-europene. În perioada interbelică a încercat chiar să transforme Mica Înțelegere într-un bloc mai larg, central-european. La jumătatea anilor '30, a promovat proiectul (așa-numitul Plan Hodža) de creare a unui bloc economic unit în Europa Centrală, care ar fi trebuit să devină ulterior un bloc politic.

Exmatriculat din Institut

Spre sfârșitul anului 1938, Milan Hodža a emigrat mai întâi în Elveția, iar mai târziu în Franța și Marea Britanie. În toamna anului 1941, în urma unor dezacorduri personale și politice cu E. Beneš, liderul emigrației cehoslovace, a plecat în S.U.A., unde a stabilit numeroase contacte la Departamentul de Stat. A murit în iunie 1944, în Florida, fiind înhumat mai târziu în cimitirul din Chicago. Dar înmormântarea propriu-zisă nu a avut loc. Adepții săi și familia au așteptat sfârșitul războiului pentru ca el să poată fi adus, conform ultimei dorințe, în Slovacia. Evenimentele postbelice și mai ales cele de după puciul comunist din 1948 nu au permis realizarea dorinței sale. Toată viața fusese un anticomunist convins. Asemenea multor altor oameni mari din Europa Centrală, cum au fost polonezii Wladyslaw Sikorski și Ignacy Paderewski, cehul Ferdinand Peroutca, ungurul Jászi, croatul Macek sau românul Nicolae Titulescu, osemintele lui Hodža au fost depuse în pământul natal după mulți ani de la căderea comunismului, în iunie 2002. În conștiința istorică a societății slovace s-a întors astfel simbolic nu numai un slovac de excepție și un mare european, aproape uitat, ci s-a reîntărit tradiția colaborării central-europene a națiunilor libere, în întreaga Europă unită. Din acest concept fac parte, firesc, și românii. De altfel, Milan Hodža a fost toată viața în strâns contact politic și intelectual cu mediul românesc.

Prima întâlnire cu românii s-a produs în fragedă tinerețe. După ce a frecventat cursurile liceelor din Banská Bystrica și Sopron, a încheiat studiile liceale, între anii 1894 și 1896, în Transilvania, la Liceul german din Sibiu, care, în acel timp, era centrul mișcării naționale a românilor. Încă înaintea lui, la această școală mai studiaseră slovaci: cunoscutul poet Ivan Krasko (pe numele adevărat Ján Botto), precum și mai mulți conaționali din Gemer, care, la îndemnul lui S. Daxner, participant direct la consfătuirile slovaco-române de la Budapesta, căutau în liceele românești protecția față de continua maghiarizare a lui Apponyi. A fost și cazul tânărului Hodža. Prietenul personal și biograful lui Hodža, profesorul Anton Štefánek, arăta: „A păcătuit [Hodža – *P.L.*] de ziua sărbătorii naționale maghiare, 15 martie 1894, ca elev, împotriva naționalismului maghiar; a refuzat să cânte imnul maghiar: *Isten áld meg* ... A primit cea mai mică pedeapsă, *consilium abeundi* [exmatricularea din institut – *P.L.*]. A plecat în clasa a șaptea la Liceul german din Sibiu, în Transilvania. Aici a întâlnit cu totul alt mediu. Cultura trează, superioară a sașilor transilvăneni, toleranța nemților față de planurile slovacilor, contactul permanent cu elevii români, pe care i-a găsit aici în număr însemnat, toate acestea i-au permis să se odihnească sufletește și să se arunce în vârtejul vieții de

... într-o discuție cu un deputat, reprezentant al aripii catolice a Partidului agrar, ...

Întâmpinat cu pâine și sare de concetățenii săi, ...

elev. Iubea educația fizică și practica scrima cu pasiune. A învățat și ceva românește. Colaborarea sa politică ulterioară cu românii este ancorată de fapt aici, la Sibiu, în micile cămăruțe de elevi."

La Sibiu a început și interesul său activ pentru politica românească și pentru literatură. După bacalaureatul luat în anul 1896, au urmat studiile la Budapesta. A păstrat

... și cu câțiva membri ai Partidului agrar

... rostindu-și discursul la inaugurarea stației de radio din Banská Bystrica (mai 1936)...

însă strânse contacte cu studenții români. Acolo a înființat, împreună cu Ilarie Chendi și Mihai Popovici, asociația studenților aparținând naționalităților (români, slovaci și sârbi), devenind și președinte al acesteia.

După studii de Drept la Budapesta, a continuat și la Facultatea de Drept de la Cluj, unde, formal, a încheiat ciclul prin examene de stat. Și aici a menținut legăturile cu reprezentanții vieții politice și intelectuale românești. A făcut cunoștință cu Ioan Scurtu, redactorul *Tribunei* din Sibiu, cu Iuliu Coroianu, Ioan Rațiu și Isac, pe atunci liderii mișcării naționale românești.

Din tinerețe, Milan Hodža a colaborat la diferite periodice, continuând și în timpul șederii la Sibiu și, mai târziu, la Cluj. A dat atunci politica românească drept exemplu politicii slovace „adormite", care căzuse în pasivism, cu toate aspectele negative pe care acesta le presupune. S-a declarat adept al colaborării strânse dintre români și sârbi, informându-l pe cititorul slovac despre schimbările neașteptate în politica românească. Au apărut astfel articolele *Slovacii, sârbii, românii* pentru *Slovenské listy* (septembrie 1898), *Cum se apără românii de maghiarizare* (*Slovenské listy*, noiembrie 1898), *Scrisoare din Cluj* (*Slovenské listy*, noiembrie 1898), *Noul curs la români* (*Ludové noviny*, 1903) și multe altele.

„Atelierul de la Belvedere"

Intrat ferm în politică, Hodža a valorificat foarte bine această experiență. După alegerile din 1906, în Parlamentul de la Budapesta s-a creat un mic grup al deputaților „nemaghiari", format din 14 români, 7 slovaci și 4 sârbi. El a fost ales secretar în unanimitate, ceea ce exprima – cum scria mai târziu Vaida-Voevod – încrederea și respectul de care s-a bucurat, de la început, printre colegii săi.

Primarul de mai târziu al Clujului, dr. Theodor Mihali, a funcționat în timpul monarhiei ca președinte al grupului deputaților aparținând naționalităților. Peste ani, el a afirmat că, în cei 15 ani de colaborare, „adesea secretarul general a demonstrat mai mult decât însuși președintele. Aceasta pentru că Milan Hodža a fost cel mai activ, cel mai diplomat și cel mai destoinic membru al grupului nostru de deputați". Mihali amintește chiar că Hodža a acționat ca mediator între politicienii români care se lăsau pradă polemicilor reciproce, ca de exemplu între Maniu și Vaida-Voevod.

Un moment culminant al colaborării dintre Milan Hodža și politicienii români a fost așa-numitul „atelier de la Belvedere", după denumirea reședinței urmașului la tron, Franz Ferdinand, care a coagulat în jurul lui oameni politici și intelectuali, în intenția de a transforma monarhia în imperiu federalizat, după modelul cărții *Die Vereinigte Staaten von Gross-Oesterreich* (Statele Unite ale Austriei Mari) a lui Aurel Popovici, important gânditor politic transilvănean. În acest grup se remarca „statura uriașă a lui Aurel C. Popovici, care și el îl iubea pe Hodža", remarca Alexandru

Vaida-Voevod. Acolo a găsit Hodža surse de inspirație pentru propriile sale concepții politice central-europene, pe care le-a dezvoltat în eariera politică ulterioară. Indiscutabil, s-a lăsat influențat și de cartea lui Popovici. El și-a dezvoltat proiectul de federație central-europeană abia spre sfârșitul vieții, în timpul emigrației la Londra, unde a scris cartea *Federation in Central Europe*.

A luat în considerare patru state slave și patru neslave (Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia, Grecia). A figurat, așadar, și România, pe care o considera importantă pentru ieșirea sa la Marea Neagră.

În pasajele memorialistice ale cărții, Milan Hodža amintește mulți politicieni români. Cu amuzament, relatează întâlnirea cu Carol I, regele României, în mai 1913, după primul război balcanic: „Când urma să mă primească, aghiotantul său mi-a șoptit amabil la ureche: «Pe masa Majestății Sale este un ceas care bate la fiecare sfert de oră. LovitURile care marchează ora sunt semnalul că audiența trebuie să se termine. Acesta este protocolul». Mi-am amintit acest sfat la jumătatea unei discuții foarte încurajatoare, când am auzit bătând sfertul de oră. Am început să dau semne de neliniște, ceea ce în acele timpuri de demult era semnalul că trebuie să mă retrag. S-a văzut că regele a înțeles că mi s-a pomenit de ceas și despre bătăile acestuia, dar a continuat să mă întrebe despre situația nemaghiarilor în Ungaria și despre contactele mele personale și contactele dr. Vaida-Voevod cu Franz Ferdinand. Ceasul a mai bătut încă de câteva ori, până când s-a încheiat discuția despre poziția României după primul război balcanic. Retroactiv, am apreciat și mai mult sinceritatea regelui: al doilea război balcanic avea să înceapă peste câteva săptămâni. În privința ceasului, a protocolului și a aghiotantului zelos, am folosit prilejul ca la despărțire să-i șoptesc la ureche: «prietene, ar trebui să vezi ce e cu ceasul. Se pare că e stricat».“

În *Federation in Central Europe* autorul amintește și despre evaluarea politicii de la Belvedere de către politicienii români, în special de către Take Ionescu: „Ceea ce gândeau România și reprezentanții ei de frunte despre un posibil experiment cu Franz Ferdinand mi-a transmis formidabilul Take Ionescu, care tocmai în acel timp devenise ministru de Interne. Am vorbit cu el în anul 1913, când, ca niște tunete îndepărtate, se făceau auzite primele semne ale războiului. Atunci Ionescu mi-a spus: «E absolut clar că trebuie să mențineți un cât mai strâns contact cu Franz Ferdinand. Este ca și cum ați avea bani la bancă. De ce să nu-i folosiți? Doar nu excludeți că, într-o bună zi, ar putea să apară un alt negoț». Ca să mă întorc în urmă, la anul 1906, planul Marii Austrii al lui Aurel Popovici a fost primit de românii din fosta Ungarie și Transilvania la fel cum a primit Ionescu colaborarea cu Franz Ferdinand“.

17 iunie 1937. La bordul navei „Regele Carol“, participanții la întâlnirea primilor miniștri ai Micii Înțelegeri; de la stânga la dreapta, Hodža, Tătărescu, Stoiadinovič

La ședința în care s-a dat citire declarației de retragere a președintelui Masaryk (în mijloc), a fost prezent, la cancelaria prezidențială, și Milan Hodža (al doilea din dreapta)

Convorbiri pe vapor

Despre colaborarea cu trei politicieni români importanți – Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod și Aurel Vlad – vorbește ca despre germenele Micii Înțelegeri de mai târziu: „În anul 1905 am început cu activitatea politică, care a continuat și în anii următori și, retroactiv, poate fi considerată o primă formulare a ceea ce, după 15 ani, cu alte metode și

în alte condiții, s-a impus ca politică a Micii Înțelegeri." Împreună cu Iuliu Maniu, în iarna anului 1913, Hodža a formulat documentul intitulat *Pro memoria* și l-a trimis urmașului la tron. El începe astfel: „Evoluția configurației politice a epocii moderne tinde spre marele imperiu, spre puterea mondială. Micile imperii nu au viitor. Nu numai pentru că vecinii lor mai puternici le vor distruge, dar și pentru că nu pot satisface cerințele național-economice pe care se bazează orânduirea de stat modernă".

Încă din anul 1918, când se apropia destrămarea monarhiei, Hodža a colaborat strâns cu prietenii români la elaborarea unui plan comun de acțiune. Iuliu Maniu, care în acel timp era la Viena și organiza întoarcerea trupelor române acasă, a dat ordin ca la Praga două regimente românești să se pună la dispoziția noii conduceri cehoslovace și să ajute la preluarea puterii.

Legăturile lui Hodža cu românii s-au menținut și după intrarea sa activă în arena politică cehoslovacă. Chiar în timpul când a fost premier, el a încercat să conecteze mai strâns țările Micii Înțelegeri, să realizeze tratatul cu Ungaria și să creeze un pact de securitate, care să reziste și presiunilor Germaniei naziste. Pentru aceasta s-a înțeles cu primul ministru român Gheorghe Tătărescu și au făcut apel și la premierul iugoslav Milan Stojadinović să participe la acest proiect. Simbolic, într-adevăr doar simbolic, a participat la convorbirile care au avut loc în iunie 1937 pe un vapor care naviga pe Dunăre, în zona Porților de Fier, moment de la care ni s-au păstrat încă multe fotografii istorice ale lui Hodža, Tătărescu și Stojadinović. Pactul în sine a fost un insucces. O altă tentativă a avut loc în luna august a aceluiași an, la Sinaia, la reședința de vară a regelui Carol, însă nici aceasta nu a fost foarte fructuoasă. A urmat evoluția cunoscută. Hodža, în pasajele memorialistice ale lucrării sale, scria: „În săptămâna următoare a aceleiași toamne, în România au avut loc alegeri parlamentare. A fost un examen hotărâtor dat de această minunată țară. Tătărescu [Partidul Național Liberal] și Partidul Național-Țărănesc au pierdut poziția lor, dar cel mai mare șoc a fost faptul că la putere au ajuns grupurile reacționare. Goga, mai înainte un bun poet și scriitor, dar ca politician absolut imposibil, a trebuit să preia funcția de premier. În viața mea am regretat destinul câtorva oameni, printre care și al lui. I-a revenit guvernului său neșansa să fie simbolul despărțirii României de evoluția înceată, dar stabilă și democratică, de capacitatea de a intra în sistemul colaborării cu vecinii săi".

Un sfârșit trist avea să-l aștepte în cele din urmă și pe premierul Milan Hodža, care, sub presiunea evoluției internaționale, a demisionat și s-a retras în emigrație, unde, în S.U.A., în anul 1944, a murit. În patria lui aproape că a căzut într-o uitare întreruptă doar de repatrierea osemintelor și înhumarea lor în Cimitirul Național din orașul Martin, în iunie 2002. E bine că în acest moment sunt evocate și legăturile sale cu România și prin intermediul plăcii comemorative amplasate pe fațada casei în care a locuit în timpul studiilor la Sibiu. De fapt, Hodža poate fi un simbol al tradiției europene, atât la slovaci, cât și la români, tradiție care a existat cu mult timp înainte de construirea unei Europe unite, spre care, astăzi, cele două popoare ale noastre se îndreaptă cu toată hotărârea. ■

... și cu soția și copiii, la Praga (anii '20)

Premierul slovac, la o manifestație, în fața Teatrului Național din Bratislava...

În românește de Ioan CODREANU

Ipoteze

„Mii de mulțumiri profesorului Raymond McNally, din Boston, pentru sfatul lui de a vă trimite acest text. Îi sunt obligat și profesorului Radu Florescu pentru tot sprijinul acordat."

Am primit acest e-mail, împreună cu textul pe care îl publicăm în continuare, de la domnul Mario Valdes. Este specialist în genealogie. S-a născut în Belize, în bazinul Mării Caraibilor, într-o familie ce aparține aristocrației albe. În adolescență, a aflat că rădăcinile familiei sale coborau în majoritatea neagră, un lucru ținut secret. Descoperirea l-a marcat și, de aceea, și-a consacrat eforturile să cerceteze înrudirile africane ale unor personalități istorice. A stârnit o amplă discuție cu descoperirea sa privind înrudirile africane ale reginei Elisabeta a Marii Britanii. Regina Charlotte, soția regelui George III (1760-1820) și bunica reginei Victoria, număra printre strămoșii săi progenitura unei relații dintre un rege portughez din secolul XIII și o mulatră.

DRACULA ÎNTR-O FRESCĂ DIN PALATUL MEDICI?

MARIO VALDES

Pe când încercam să aflu mai multe despre originea africană a lui Alessandro di Medici, duce al Florenței, am fost intrigat de imaginea unui negru care poate fi văzut într-una dintre frescele ce decorează capela din palatul Medicilor, Riccardi. Istoricii au datat această operă a lui Benozzo Gozzoli – numită *Cortegiul regilor magi* – undeva între 1460 și 1463. Cum chipul negrului este cel al unui servitor favorit sau membru al suitei lui Cosimo, te poți întreba dacă nu ar putea fi un strămoș al ducelui. Mi-a fost de mare ajutor un volum al Cristinei Acidini Luchinat, care conține un număr de portrete mult mărite ale personajelor din suita Magilor. Analizând chipul negrului, putem afirma că în momentul realizării picturii avea aproximativ 19-20 ani. Ar fi putut deci, din punct de vedere cronologic, să fie tatăl Simmonettei, mulatra cu care Giulio di Medici, mai târziu Papa Clement VII, l-a făcut pe Alessandro.

Un alt portret mult mărit din acest volum mi-a reținut atenția. Deși mult mai tânăr decât modelul din pictura din castelul Ambras și cele câteva gravuri în lemn ce îl reprezintă, nu m-am putut opri să mă gândesc la faptul că este Vlad Țepeș, voievodul Țării Românești, Dracula.

Ce ar putea căuta portretul unui principe român într-o

Reacțiile au fost diferite în Marea Britanie. David Williamson, coeditor al lui Debrett's Peerage, spunea: „Totul s-a petrecut atât de demult. Oricum, toate familiile regale europene se înrudesc, pe undeva, cu regii Castiliei. Există mult sânge maur în cadrul familiei regale portugheze și el s-a răspândit în toată Europa. Problema este: cui îi pasă?" Iar David Buck, purtător de cuvânt al Palatului Buckingham, declara: „A circulat acest zvon [al existenței sângelui african în cadrul familiei regale britanice] de mulți ani. Este o problemă ce ține de istorie și, sincer, avem alte probleme mult mai importante despre care să discutăm."

În schimb, Valdes a primit mai multe oferte pentru a realiza filme documentare de televiziune despre originile africane ale unor personalități istorice. Între acestea, și marele poet Aleksandr Pușkin. Străbunicul acestuia, Ibrahim Petrovici Gannibal, era un etiopian oferit în dar lui Petru cel Mare.

Prezentăm în continuare cititorilor noștri îndrăzneața ipoteză a domnului Mario Valdes și așteptăm reacțiile specialiștilor români.

operă de artă comandată pentru a preamări familia Medici? Trebuie să spunem mai întâi că așa cum afirmă exegeții operei lui Gozzoli, frescele din palatul Riccardi constituie probabil o referință la Conciliul de la Mantua. Convocat în anul 1459 de către Papa Pius II pentru a proclama o cruciată contra otomanilor – care cuceriseră Constantinopolul doar cu șase ani înainte –, s-a dovedit un eșec. În drum către Mantua, Papa a trecut prin Florența, unde a fost primit de familia Medici cu toată pompa. Așa cum Radu Florescu și Raymond McNally au explicat în amănunt, multe dintre capetele încoronate ale Europei invitate au fost mult prea ocupate cu problemele interne pentru a răspunde chemării Papei.

Nici orașele-stat italiene – dintre care multe erau sub autoritatea statului papal și îi datorau ascultare suveranului pontif – nu s-au arătat mai interesate de proiectul cruciatei. Potrivit lui Florescu și McNally, Vlad Țepeș, al cărui stat era atât de aproape de amenințarea otomană, „a fost singurul suveran european care a răspuns apelului papal și probabil din acest motiv l-a privit Papa cu atâta simpatie pe războinicul român".

În iarna anului 1461, Vlad Țepeș a întreprins o campanie pe malul sudic al Dunării, în teritoriile otomane. Știm dintr-o scrisoare a ambasadorului venețian la Buda că, deși n-au mai ajuns la el, i s-au trimis lui Matei Corvin fonduri strânse de papalitate și Veneția, ca sprijin pentru eforturile militare ale voievodului român. Regele Ungariei promisese să îi vină în ajutor, dar nu s-a ținut de cuvânt. În schimb, Matei Corvin a oprit banii, pentru nevoile lui. Cu toate acestea, la sfârșitul primăverii se vorbea în toată Europa despre victoriile pe care Dracula le obținuse singur contra otomanilor.

În cursul cercetărilor pe care le-am întreprins asupra

Magii

Magii – sau Înțelepții – sunt, potrivit tradiției creștine, pelerinii care au venit din Est, urmând o stea miraculoasă care i-a îndreptat către Bethleem, locul unde se născuse Iisus Christos. Este posibil ca legenda lor să fie de origine iraniană. Exista tradiția nașterii unui salvator cosmic. Tema a fost retopită în tradiția creștină. Cei 12 magi locuiau lângă Muntele Victoriilor, pe care se urcau în fiecare an, cu speranța că îl vor găsi pe Mesia într-o peșteră a muntelui. Ei intrau în peșteră și se rugau vreme de trei zile. Adam i-a spus fiului său Seth despre aceasta, care i-a transmis-o fiilor săi și astfel povestea a trecut din generație în generație. Odată, Magii au găsit în peșteră o stea cu o strălucire orbitoare, mai puternică decât mai mulți sori, puși la un loc. Ea i-a călăuzit pe Magi în drumul lor către Bethleem, unde l-au văzut și adorat pe Iisus copil la 6 ianuarie, de Boboteză.

Magii sunt în număr de 12, potrivit tradiției răsăritene, și doar de 3, potrivit celei vestice, probabil pornind de la cele trei daruri pe care le-au adus: aur, smirnă și tămâie.

Evanghelia lui Matei povestește cum Magii i-au anunțat regelui Herod I al Iudeei nașterea pruncului Iisus. Regele i-a rugat ca, la întoarcere, să vină să îi spună locul unde se găsește. Un înger i-a povățuit, în vis, pe Magi să nu-i dezvăluie taina, căci are gânduri rele și Magii s-au întors pe alt drum.

Ulterior, Magii au devenit regi (în secolul III), iar din secolul VIII au căpătat și nume: Bithisarea, Melichior și Gathaspa. Nume transformate în Baltazar (rege al Arabiei), Melchior (al Persiei) și Gaspar (al Indiei).

Moaștele presupuse ale lor au fost transferate, la sfârșitul secolului V, de la Constantinopol la Milano și apoi, în secolul XII, în Catedrala din Köln. În Evul Mediu, Magii erau venerați, la 23 iulie, ca patroni ai călătorilor.

reprezentării Magului negru în picturile având ca subiect Boboteaza, realizate în acea perioadă, mi-a apărut limpede faptul că, asemenea frescelor lui Gozzoli, și cele din Țările de Jos, erau pătrunse de etosul cruciatei. În operele unor artiști precum Van der Weyden sau Justus van Ghent vasul de apă simbolic în care se ține mirul, darul Magului negru, este o metaforă vizuală pentru apele Botezului.

Într-o epocă cu mult mai spiritualizată decât cea pe care o trăim, scopul ultim al cruciatelor era convertirea lumii islamice la creștinism. Cum convertirea prin sabie se dovedise din ce în ce mai greu de realizat, prozelitismul apărea ca o opțiune mult mai la îndemână.

Pe lângă respectul și recunoașterea ce i se acordau în calitate de cruciat, prezența chipului lui Dracula într-un astfel de program iconografic are o semnificație aparte. Membri ai familiei Basarab, căreia el îi aparținea, erau obligați, din nevoia unui compromis cu vecinul otoman, să treacă chiar la islamism. Fratele lui Țepeș, Radu, a făcut pasul, iar Vlad însuși a fost luat prizonier de regele Ungariei la câteva luni după campania în sudul Dunării, acuzat fiind că se pregătea să treacă în tabăra sultanului.

Pentru că reprezentarea din palatul Medici nu repetă deformarea buzei inferioare, așa cum apare în tabloul din castelul Ambras, ne putem gândi că a fost realizată după o copie de mai bună calitate. O examinare atentă a felului în care Gozzoli a redat conturul feței la colțurile gurii – mai mică decât cea a chipului de la Ambras – ne arată că primul artist a confundat zona de sub mustață cu buza superioară. Cu alte cuvinte, acea trăsătură caracteristică cu care devenisem atât de obișnuiți este o greșeală. Este adevărat, lungile lui bucle nu sunt de culoare neagră, așa cum le descrie Modrussa, legatul papal (*Magazin istoric*, nr. 4/1989), dar nici în tabloul având ca subiect Martiriul Sf. Andrei, de la Ambras, nu au altă culoare. De ce a fost plasat, totuși, chipul unui personaj atât de important, cel puțin în contextul unui program iconografic cu aluzii la Conciliul de la Mantua, într-o poziție anonimă, într-o frescă cu atâtea chipuri? Un răspuns poate să ni-l ofere observația Cristinei Acidini Luchinat că, pe lângă faimosul autoportret al lui Gozzoli, care poate fi ușor identificat după inscripția de pe pălărie, artistul a mai inclus încă două reprezentări ale sale în alte două secțiuni ale frescei. În una dintre ele, face pereche cu personajul nostru. În ceea ce ar fi devenit curând un mic joc – să găsești celelalte două portrete ale artistului –, ima-

ginea lui Vlad Țepeș ar fi primit chiar mai multă atenție decât celelalte personaje pictate în jurul lui.

Poate că întrebarea ar trebui reformulată: ce a urmărit artistul procedând astfel? Luchinat afirmă că în celălalt autoportret, Gozzoli a pictat ceea ce apare ca un simbol al mâinii, imediat lângă chipul lui. Diane Cole Ahl l-a interpretat drept o „traducere pictorială a formulei «de propria mână», care apare în contractele artiștilor din acele zile. În schimb, Luchinat susține că simbolul se referă la numărul 5.000, la cât s-au ridicat cei hrăniți prin înmulțirea unei pâini și a unui pește, un miracol săvârșit de Christos și comemorat la sărbătoarea Botezului. Ea adaugă și părerea Karlei Langedijk, potrivit căreia „numărul 5.000 era o accentuare emfatică a lui 5 și face aluzie la venirea lui Christos în cea de a cincea vârstă a omului". Pentru că imaginea artistului cu acest simbol specific se află la mai puțin de un metru de cea în care poate fi văzut alături de voievod, cred că aceste două sugestii sunt corecte. Numeralele romane pentru 5 (V), 50 (L) și 500 (D) ar da numele lui VL(a)D. s-ar părea că Gozzoli nu a putut rezista tentației de a sugera prin acest sistem codat numele celui de care se legau speranțele luptei antiotomane.

Într-un gest fără urmări practice, în dorința de a-i încuraja pe cei care răspundeau apelurilor sale, Papa Pius II a instituit ordinul Cavalerilor de Bethleem. Fresca din capela palatului Medici reprezenta această locație biblică. Pe altar, Filippo Lippi pictase Nașterea Domnului. *Cortegiul regilor magi* este înfățișat pe ceilalți trei pereți. Din moment ce Medici își apropiaseră imagistica Înțeleptului, a cărui culoare simboliza misterul Mântuirii, s-ar fi putut ca Gozzoli să sugereze că Dracula era un reprezentant mult mai potrivit al acestui Mag? Ăsta să fie motivul pentru care l-a pictat blond? Sau doar se întreba, cu umor, dacă nu cumva acest om, a cărui poreclă venea de la Ordinul Dragonului (căruia îi aparținuse tatăl său), era, de fapt, cavalerul fără prihană din Bethleem?

Dacă lucrurile stau astfel, mai există o rațiune pentru care Gozzoli face o aluzie la asocierea lui Vlad Țepeș cu Bethleemul. Voievodul Țării Românești intra în Buda, în timpul sărbătorii Crăciunului anului 1462, nu ca eroul ale cărui victorii asupra otomanilor fuseseră sărbătorite doar cu câteva luni înainte, ci ca prizonier al regelui Ungariei. În Italia vestea produsese consternare, mai ales că Papa reușise să strângă bani pentru a-i finanța campania antiotomană.

Cum pericolul otoman fusese îndepărtat pe moment, Matei Corvin s-a putut reîntoarce la disputa sa cu Habsburgii privind tronul imperial. Pentru a justifica arestarea lui Dracula, el a pretins că a interceptat scrisori ale acestuia către sultan, prin care îi jura credință și se oferea să îl prindă pe regele Ungariei.

Așa cum au sugerat Radu Florescu și Raymond McNally, portretele lui Vlad Țepeș au fost realizate în timpul detenției lui în Ungaria. Cum în frescele lui Gozzoli apare și Cosimo de Medici, care a murit în 1464, se consideră că ele au fost realizate înainte de acest an. Deci, reprezentarea după care a lucrat Gozzoli nu putea fi mai veche.

Chiar dacă reacția Vaticanului și a Veneției față de

Gozzoli

Benozzo di Lese, zis Benozzo Gozzoli, s-a născut la Florența, în 1420 și a murit în 1497, la Pistoia. Și-a început cariera artistică cu Ghiberti, ca ucenic orfevru. A continuat cu picturi realizate în diferite mănăstiri. În 1459 este chemat de familia Medici pentru a picta capela din noul lor palat de la Florența. Specialiștii consideră că a fost creația în care a dat dovadă de cea mai mare fantezie și vervă. Arta sa este cea a unui povestitor cu mai multă grație și maliție decât inovații stilistice. Alaiul regilor magi care traversează o Toscană de vis este compus – potrivit tradiției – din oameni de toate vârstele, purtând pălării de sărbătoare, veșminte exotice, probabil o amintire de la grecii și orientalii veniți la Conciliul de la Florența, din 1439.

explicația oferită de Matei Corvin pentru arestarea lui Dracula a fost una precaută, era evident faptul că nu o acceptau. Ambasadorul Veneției la Buda a fost chiar obligat să părăsească orașul. De aceea, putem presupune că simbolistica utilizată de Gozzoli reflectă atitudinea cercurilor diplomatice europene față de încercarea regelui Ungariei de a-l blama pe Vlad Țepeș, pentru că nu și-a respectat promisiunea de a participa la cruciată. Îndrăznesc deci să afirm că jocul vizual practicat de Gozzoli în jurul figurii lui Vlad Țepeș era conceput ca o polemică cu Matei Corvin. O rațiune pentru caracterul precaut în care este practicat poate fi aceea că încăperea în care au fost realizate frescele nu era doar capelă, ci și camera audiențelor oficiale acordate de familia Medici. Eventualitatea ca Matei Corvin să devină împărat al Sfântului Imperiu era una serioasă și Medici nu doreau să riște prea mult.

Detaliu al frescei în care apare simbolul mâinii

În tabloul de la Ambras, voievodul apare reprezentat cu egreta prinsă cu bijuterii, care nu mai figurează în fresca din capelă. Inițial, am presupus că acest detaliu ar fi fost pictat *al secco*, după terminarea frescei, și cu timpul s-a desprins. Acum cred că pictorul a considerat detaliul nesemnificativ, din moment ce Vlad Țepeș nu mai era voievodul unei țări, ci doar prizonierul regelui Ungariei. ■

Eveniment

MAREA NEAGRĂ – ÎN SEMINAR

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Muzeul Marinei Române din Constanța și Fundația „Hans Seidel" au organizat în perioada 2-4 septembrie 2002, la Constanța, seminarul cu tema: *Marea Neagră, o mare comună, o istorie comună, un viitor comun*.

Lucrările seminarului, găzduite de Muzeul Marinei Române, au fost structurate pe trei secțiuni: I – *Dunărea și Marea Neagră în istoria poporului român până la 1918*; II – *Dunărea și Marea Neagră în istoria contemporană a României* și secțiunea a-III-a – *Însemnătatea cooperării regionale în arealul dunăreano-pontic în condițiile extinderii robuste a alianței nord-atlantice*.

Comunicările au acoperit o gamă largă de aspecte, începând de la cele mai vechi urme de viețuire umană în spațiul dintre Dunăre și mare, până la probleme de acută actualitate și chiar cu tentă de previziune, pentru viitorul imediat al bazinului Mării Negre. Dincolo de secțiunea temporală, subiectele au atins aspecte culturale, economice și de strategie a integrării României în lumea de mâine.

Participanții au evidențiat rolul extrem de important pe care Marea Neagră poate și trebuie să-l joace în lumea de mâine, prin transformarea sa într-o adevărată placă turnantă între Europa și Asia. Azi, mai mult decât oricând, marile spații maritime sunt destinate să unească oamenii, culturile și civilizațiile și nu să le separe.

Seminarul a inclus și vizitarea navei școală „Mircea" și a sălilor Muzeului Marinei Române, săli care probează faptul că oamenii au știut dintotdeauna să-și apropie marea, să o transforme într-un ajutor și un aliat. ■

Irina SĂLĂVĂSTRU

1880. O ADUNARE GENERALĂ A ASTREI

CAMIL MUREȘANU

În secolul XIX, multe națiuni care nu reușiseră să-și creeze un cadru politic propriu au încercat afirmarea imaginii lor ca „națiuni-culturale" – în pregătirea aceleia de „națiuni-stat". Un exemplu l-a constituit febra creatoare de opere și de instituții de cultură ce a cuprins națiunile din fosta monarhie habsburgică. Era un semn al deșteptării conștiinței naționale, alimentate de crezul democratic și de cel romantic.

Românii din Transilvania au întemeiat, în acest spirit, în anul 1861, cea mai importantă instituție culturală a lor, pentru deceniile de până la Marea Unire: „Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român", de toți cunoscută sub prescurtarea Astra (Magazin istoric, **nr. 1/2002).**

Ea și-a propus, ca scop global, răspândirea culturii în popor: a acordat burse pentru elevi, studenți și pentru calificarea de meseriași; a inițiat și sprijinit financiar lucrări – unele de proporții – cum a fost Enciclopedia română, **sub redacția lui Corneliu Diaconovici, în trei volume masive (1898-1904), întâia realizare a genului în cultura noastră; a susținut foarte serioasa revistă** Transilvania; **a editat „Biblioteca poporală" care, în felul „Bibliotecii pentru toți" din România, a educat și instruit cititorii cuprinzând întreaga societate. Până la Unire, publicațiile cu antetul ei au totalizat cam două milioane de exemplare.**

Astra a pus bazele și a întreținut și dezvoltat marea bibliotecă publică din Sibiu, a înființat școli, a organizat prelegeri poporale și conferințe cu adresă la cercurile intelectuale, serate artistico-literare, concerte și seri teatrale. La interval cam de 20 de ani (cu începere din 1862), trei mari expoziții au constituit o ilustrare a capacității creatoare de frumos și a ingeniozității tehnice a poporului român.

În tot secolul XIX a activat în trei secții: filologică, istorică și științifică. Sediul ei era la Sibiu, iar comitetul director se compunea dintr-un președinte, un vicepreședinte, doi secretari, un casier, un controlor, un arhivar, 12 membri ordinari și 6 supleanți. În teritoriu, avea „despărțăminte", corespunzând aproximativ unui comitat (județ), și „cercuri", la nivelul localităților.

Legături permanente s-au instaurat între Astra și Academia Română, din chiar momentul înființării celei din urmă, în 1866, sub numele inițial de „Societatea literară română". Printre primii membri ai Academiei de la București au fost aleși Timotei Cipariu, George Barițiu, Gavril Munteanu și Al. Papiu-Ilarian. Intelectuali de seamă din România au fost aleși, la rândul lor, membri de onoare ai Astrei.

Cheile Turzii, gravură colorată de mână, sec. XIX, de Rohbock

Preocupată de prezența sa în rândul populației românești din Transilvania, Astra organiza sesiuni anuale în mereu alte localități, mai mari sau mai mici. Erau aceste reuniuni un prilej de răsunătoare propagandă națională și culturală. Dar, oficial, ele puneau ordine în toate problemele administrativ-financiare, pe un an de zile sau pe mai mult, trasau programe de activitate, alegeau și confirmau membri ai comitetelor centrale și locale. Avea loc și o sesiune științifică propriu-zisă, cu comunicări, tipărite ulterior în publicațiile Asociațiunii. Veneau atunci nu numai localnici, ci și mulți oaspeți din alte părți. Era un fel de sărbătoare publică a românilor ardeleni.

În adunarea generală a Astrei ținută în 1879 la Sighișoara, la propunerea lui George Bariția, a lui Anania Moldovan și a protopopului Iacob Lugoșianu, s-a hotărât ca viitoarea adunare generală să aibă loc la Turda. Ultimii doi erau cetățeni ai orașului, frecventat și de Bariția, care avea rude și numeroase cunoștințe acolo și în satele din jur.

În trăsuri spre Turda

Judecând după nemulțumirea exprimată în iunie 1880 de un corespondent al ziarului sibian *Observatorul*, pregătirile par a fi decurs cam anevoie. Unul dintre redactori, George Bariția, secretar general al Asociațiunii, era și el vizat de critici. În corespondența în cauză, publicată într-o diplomatică versiune autocritică, se putea citi: „De la Turda avem știri care ne pun în perspectivă pe august o adunare generală a Asociațiunii Transilvane... Numai că mulți din public reclamă că nu primesc nici o știre despre activitatea de peste un an a comitetului din reședința Asociațiunii". Aluzii în relatări ulterioare dau de înțeles că existau animozități între unii membri ai conducerii Astrei. E posibil ca această corespondență să fi fost un ecou al lor și că Bariția a acceptat cavalerește înțepătura, publicând-o chiar în ziarul său. Sau, poate că a voit, în felul acesta, să-i facă pe alții să o simtă.

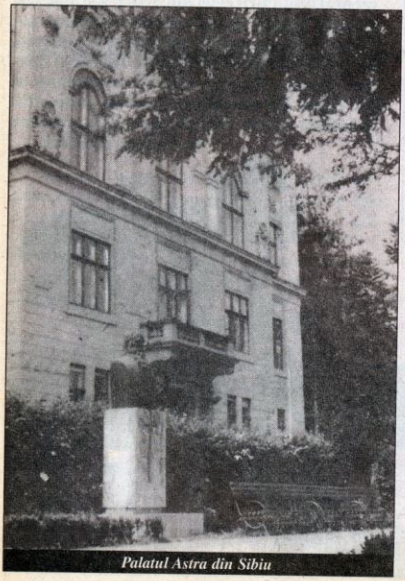
Palatul Astra din Sibiu

Îndată după acest semnal de alarmă, lucrurile se pun în mișcare. Apare anunțul adunării generale pentru 7-9 august 1880 la Turda, prilej și pentru excursii la Cheile Turzii, la Câmpul lui Traian și Mihai (probabil, ruinele cetății romane Potaissa și, respectiv, mormântul voievodului) și la băile de sare.

Cele din urmă par a fi fost planuri locale, neoficiale, pe care comitetul director al Astrei nu le confirmă. Acesta, la 28 iunie, anunță programul detaliat al adunării. Dintre cele 18 puncte, distribuite pe două zile, mai importante apăreau raportul comitetului pe anul 1879-1880, raportul despre starea fondurilor Astrei și a bibliotecii ei, citirea de discursuri și expunerea de comunicări științifice, hotărârea definitivă cu privire la ridicarea unui bust al lui Andrei Mureșianu la Brașov, alegerea următorului comitet director și a locului viitoarei adunări generale.

Deși Timotei Cipariu era președintele Asociațiunii în acel timp, el nu semnează nici unul din actele acestei adunări și nici n-a participat la ea, fiind bolnav. Conducerea „operațiunilor" a fost asumată de vicepreședintele Iacob Bologa și de secretarul al doilea, Iosif Hodoș.

Inițiativele locale au fost mereu critice și bătăioase pe anumite teme. La 9 iulie, „de pe Malul Arieșului", un corespondent al *Observatorului*, care semnează Ioan Câmpeanu, constată că, în raport cu numărul familiilor românești din Transilvania, fondurile Astrei sunt reduse. El face apel la o contribuție mai substanțială, mai ales din comitatul Turzii, „carele a dormit până acum", apreciind că din cele 120 de comune românești ale sale s-ar putea colecta 4.000-5.000 de florini (cam de două ori suma în lei sau în franci francezi de dinainte de 1914). Se publică apeluri de urgentare a trimiterii banilor colectați pentru cheltuielile de primire a participanților, pe numele Anania Moldovan.

Corespondențele apreciază că, până la urmă, Turda, chiar dacă s-a mișcat mai încet, s-a întrecut în primirea și organizarea adunării.

Un număr de participanți, îndeosebi din conducere, au fost întâmpinați în ziua de 6 august, în gara Câmpia Turzii. La gară a vorbit un „onorat domn Simion Pop, în auzul mulțimii de popor adunat cu acea ocasiune din comunele vecine și însetat de învățătură studioasă". Oaspeții au fost îmbarcați în trăsuri, cale de trei sferturi de oră până la Turda, pe atunci încă nefiind construită calea ferată între cele două localități.

O mulțime și mai mare a întâmpinat coloana de trăsuri la podul peste râul Arieș, punctul prin care se intra în oraș.

Aici a vorbit protopopul greco-catolic al Turzii, Iacob Lugoșianu, care a arătat că știrea organizării la Turda a adunării generale a Astrei pe 1880 „de înaltă bucurie a umplut inima inteligenței române și a poporului român din opidul Turda și din întreaga prefectură Turda-Arieș". „Bine ați venit și dumneavoastră onorați membri ai Asociațiunii noastre – a spus el –, care sacrificați avere, știință, timp și osteneală pentru prosperarea ei, și așa, pe altarul națiunii române, al patriei ei și al binelui public aduceți sacrificiul cel mai sublim ce se poate de la om; fie ca numărul să vi se urce cât mai curând cel puțin la cel al sufletelor române din Transilvania. Întru mulți ani să trăiți!"

La 7 august, în biserica ortodoxă s-a rostit și „elocventa predică a reverendului domn Zaharia Boiu", un personaj de asemenea bine cunoscut – rămasă nepublicată, cel puțin în presa din zilele acelea.

Delegații au făcut vizite protocolare la comitele și la

Monumentul funerar

Amintirea lui Papiu-Ilarian

Departe, într-un sat ardelean, se serbătorește foarte modest amintirea lui Al. Papiu-Ilarian.

O epocă interesantă a istoriei Ardealului învie la rostirea acestui nume. O țară neliberă, mase țărănești care abia și-au câștigat drepturile politice. Intelectuali crescuți cu sacul de mălai și bucata de slănină adusă de părinți de acasă, în școli care sunt o sărăcie plină de suflet. Casele fruntașilor acestui popor sunt ca ale unui preot de sat, goale și curate. Oameni de frunte călătoresc în căruță, pe cergi. Mândria cea mare e să știi carte, să te așezi astfel alături de căpeteniile neamurilor mai favorizate de soartă. Înaintea nimănui nu se ridică mai respectuos pălăria decât înaintea profesorului, a scriitorului, care impune, în hăinuța lui ieftenă, pentru ce este în comoara minții lui. Când trec munții, acești oameni vin la noi ca niște cenzori aspri de moravuri, ca niște judecători incoruptibili, ca niște preoți neînfricoșați ai idealelor înalte și întregi. Prietenul lor este omul de bine, cât de modest; dușmanul lor e orice trântor care se lăfăiește în binele nemeritat.

Am avut și eu dascăli de aceștia.

Așa era în Ardealul lui Papiu-Ilarian, acum trei sferturi de veac.

(Nicolae Iorga, *Pagini alese*, vol. II, Editura Pentru Literatură, 1965)

vicecomitele comitatului Turda-Arieș și la primarul orașului. E de remarcat că, în general, populația maghiară a primit manifestarea Astrei cu politețe și mai mulți locuitori maghiari au acceptat să găzduiască participanți.

Fratele lui Avram Iancu cere

În 7 august adunarea generală s-a întrunit în „biserica cea nouă greco-catolică" (de pe actuala stradă Gheorghe Lazăr, foarte aproape de centrul orașului, clădită și, se pare, terminată în 1839, cu sprijinul bănesc al familiei Rațiu), începând cu o liturghie, un Te-Deum și o predică a protopopului Lugoșianu. A rostit apoi cuvântul de deschidere Iacob Bologa, căruia i-a răspuns Ioan Rațiu, „cu elocința și verva de care este capabil numai un bărbat ca Domnia-Sa". „Un popor, ca și un individ care nu-și cunoaște greșelile și, cunoscându-le, nu le îndreaptă, este pierdut", a spus Ioan Rațiu. Iar în încheiere: „Să ne obligăm, domnilor, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, că în alți 19-20 de ani [anii trecuți de la înființarea Astrei, în 1861 – *n.n.*] vom aduna și dinarul văduvei, vom lucra ziua și noaptea pentru sporirea fondurilor asociației și, prin ele, pentru luminarea poporului nostru; și atunci vom putea zice ca poetul: «Când tu, rație română, te vei lumina, mai aleasă rație pe pământ nu va fi înaintea ta»." Adunarea s-a ridicat apoi, spre a omagia memoria unor membri decedați după reuniunea din anul precedent. Printre ei – Simion Balint, protopopul din Roșia, curajosul luptător în apărarea munților, la 1848-1849.

În continuare, s-a luat act, printre altele, de cererea fratelui mai mic al lui Avram Iancu, Ioan, „să i se vândă lui, ca celui mai deaproape consângean al testatorului, lăsământul [un legat al lui Avram Iancu în favoarea Astrei – *n.n.*] fericitului și neuitatului Avram Iancu". Ioan Iancu cerea, în fapt, drept de preemțiune asupra acestor bunuri, în cazul în care Astra le-ar fi vândut. La 8 august, adunarea i-a acceptat cererea.

Casa princiară din Turda, sediul actualului Muzeu de Istorie

În cadrul comunicărilor, erau anunțate opt „disertațiuni", care – interesant aspect – trebuia înaintate prezidiului, „spre revizuire, precum prescriu statutele". Unul din vorbitori, Iustin Papfi, nu s-a conformat și, în consecință, prezidiul i-a scos de pe ordinea de zi comunicarea.

S-au citit și telegrame de salut. Dintre ele, spicuim pe acelea adresate adunării de vicarul greco-catolic al Șimleului, Alimpiu Barbulovici, de dr. Pavel Vasici, care se afla la Teplitz (Teplièe) în Slovacia, și din Viena, de la cunoscutul folclorist și filoromân Jan Urban Jarnik.

În seara de 7 august a avut loc balul oficial de la care corespondenții n-au putut relata, fiindcă „îmbulzeala fuse așa de mare (vreo 450 de persoane), cât necum corespondenții noștri, dară nici o sută de bărbați n-au fost în stare de a străbate în local, carele în partea sa cea mai mare fusese ocupat de dame".

Hotărârea organizării în 1881 a expoziției generale a Astrei la Sibiu, pentru care s-au alocat, la început, 700 de florini, a fost însoțită de cele mai optimiste speranțe. Mai cu seamă produsele portului popular sunt atât de frumoase – s-a afirmat –, încât „unele principese și contese de la Viena își luaseră porturi românești de model, spre a le îmbrăca la bal". Iar alții: „Voim să ne mai cunoaștem o dată noi înșine pe noi, să știm ce și cât putem reprezenta în fața lumii, și anume față cu compatrioții noștri [și în mod deosebit față cu celelalte naționalități din

Transilvania – *n.n.*], noi și femeile noastre, atât în diversele ramuri ale agriculturii, cât și în industrie și mai presus de toate în industria de casă, în manufacturi femeiești de toate speciile și de unelte și obiecte preparate de bărbați."

S-au acordat 16 burse de studiu, 400 de florini pentru școlile sărace și alți 400 de florini ajutoare pentru „învățăcei și sodali profesioniști" (ucenici și calfe). Pentru promovarea literaturii s-au alocat 1.450 de florini. Măsura a fost susținută printr-o pledoarie pe care o presupunem a lui George Barițiu. Ea vorbea despre „propagarea gustului și a interesului pentru științe și arte, îndemânarea necurmată ca să se cultive și românii prin lectura de cărți și de foi periodice bune. Căci să o spunem verde: în tot cuprinsul monarhiei abia vei mai afla două popoare ai căror cărturari mici și mari să citească așa de puțin ca românii; se află, din contră, mii de persoane care cred că au băut știință și toate bunele învățături cu căușul, dacă au trecut prin clasele gimnaziale sau prin vreo facultate oarecare de știință".

Preotul din Jugu

Până la viitoarea adunare, de la Sibiu, din august 1881, urma să se ridice neapărat, după multe întârzieri, bustul lui Andrei Mureșianu, la Brașov. George Barițiu a insistat, cerând și să se facă apel la noi colecte, care să completeze cei aproximativ 500 de florini existenți la fondul acestei inițiative. S-a mai hotărât ca, începând cu 1 ianuarie 1881, să se reia editarea revistei *Transilvania*, după o întrerupere – sever criticată – de doi ani.

În sfârșit, un amănunt oarecum pitoresc: în 7 august „s-a mai presentat o disertațiune pentru această adunare generală, a lui Vasile Popescu, preot românesc în Jugu [sic! Era Jucu de Jos, comuna natală a lui George Barițiu – *n. n.*], pe care însă nu a avut timp să o cetească... După ce se va ceti prin presidiu, respective se va censura, se hotărește a se tipări în organul Asociațiunii". Preotul Vasile Popescu mi-a fost străbunic pe linie maternă. Persoană învățată, cu studii de filosofie și teologie la Viena, căsătorit cu Iustina, nepoata de frate a lui George Barițiu, a ajuns în conflict cu mitropolitul Șterca-Șuluțiu. Acesta, și succesorii lui, în loc să acorde ambițiosului și distinsului preot un loc meritat în ierarhie, l-au exilat pe viață în parohia din sătucul de pe Someș. Profund lezat, Vasile Popescu a izvodit calamburul Jucu = Jugu și se prezenta ostentativ: „popă în Jug". Se vede că așa scrisese și pe disertația menționată, păcălindu-i pe secretarii de ședință.

A fost ales, fără modificări însemnate, noul comitet director: Timotei Cipariu, președinte; Iacob Bologa, vicepreședinte; George Barițiu, secretar I; Iosif Hodoș, secretar II ș.a.m.d. Dintre membri se remarcă numele unui Paul Dunca, Elia Măcelariu, Ilarion

Dr. Ioan Rațiu

Pușcariu, Partenie Cosma, Zaharia Boiu și Visarion Roman, dintre supleanți – Daniel Barcianu, Eugen Brote, Demetriu Comșa ș.a.

Cu nu puțină răutate, semn al disensiunilor latente, în relatarea ședinței de alegeri se spune că au participat doar o treime din membri, fiindcă unii plecaseră, „iar alții nu mai puteau de somn". Așa că s-au întrunit doar vreo 50 de „electori", din care 11 au depus buletine albe.

Cele trei zile de august 1880 din orășelul de pe malul Arieșului n-au fost numai „o rară sărbătoare procurată Turdenilor", cum a afirmat protopopul Lugoșianu, ci și un eveniment public – aducându-ne aminte, cu un zâmbet de balul al cărui local, „în partea sa cea mai mare, fusese ocupat de dame" – monden. Un crâmpei de viață socială, asupra căruia istoricul adastă deopotrivă cu interes și cu înduioșare, ca asupra unei prăfuite poze din trecutul îndepărtat al familiei... ■

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

MICAELA GHIȚESCU: „N-AM MAI AVUT SPERANȚĂ...“

„Este interzis:
1. Să stai în pat după ce a sunat deșteptarea sau să nu te culci când a sunat stingerea.
2. Să închizi ochii, să te întinzi sau să dormi între 5 dimineața și 10 seara.
3. Să vorbești altfel decât în șoaptă sau să faci cel mai mic zgomot.
4. Să privești afară sau să stai sub fereastră ori în fața ușii.
5. Să asculți la ușă sau să te apropii de vizetă.“

Iată doar primele cinci dintre multe alte interdicții impuse celor întemnițați în anii '50 în închisorile din România. Sunt reproduse din volumul semnat de Annie Samuelli Gratiile despărțitoare, **traducere de Adina Arsenescu, ediția a II-a revăzută și adăugită, apărut de curând la Fundația Culturală Memoria.**

Cuvântul introductiv este semnat de doamna Micaela Ghițescu. S-a aflat, împreună cu autoarea, în anii '50 în penitenciarul pentru femei de la Mislea, județul Prahova. Annie Samuelli, condamnată la 20 ani, era deținută la „Secretul mare“, un grup de celule izolate de celelalte. Împreună cu sora ei făcea parte din așa-zisul lot „anglo-american“ (cei care avuseseră legături cu reprezentanții diplomatici ai Angliei și S.U.A.). Pornind de la amintitul volum, ne-am adresat doamnei Micaela Ghițescu cu rugămintea de a evoca acele vremuri.

– M-am născut într-o familie de intelectuali dintre cei care, neavând avere, nici din partea mamei, nici din partea tatălui, au reușit totuși să-și facă un nume și să obțină un oarecare prestigiu în societatea românească. Intelectuali dintre acei care, în perioada dintre războaiele mondiale, au făcut într-adevăr fala societății românești.

Tata provenea dintr-un neam de învățători și preoți de țară. Era cel mai mare copil din opt. Mama – dintr-o familie tot de învățători, aromâni imigranți în România în ultimele decenii ale secolului XIX, din Macedonia.

Veneau din Veria, pe lângă Salonic. Aromâni există și în Bulgaria actuală și în Macedonia. Ei erau în partea din Grecia.

Bunicul meu dinspre mamă a fost adus în România cu un grup de câțiva copii mai răsăriți ca să învețe și să devină apoi învățători în școlile românești din Macedonia. După cursuri, au înființat școli în Grecia, și el și bunica mea. Au fost persecutați de greci. În familia lor, chiar un frate al bunicului meu a fost măcelărit de greci. Li se dădea foc la școală... Au avut foarte multe neplăceri.

La un moment dat au venit în România. Aici au dus o viață foarte modestă. Bunicul din partea mamei a fost diriginte de poștă într-o comună de lângă Brăila. A avut șase copii. Deși dintr-o familie foarte modestă, fără nici un fel de bază în România, toți cei șase copii, inclusiv mama mea, au făcut studii superioare.

De aceea, când aud acuma că cineva spune, „a, noi eram prea săraci și n-au putut să ne țină la școală“... Cum n-au putut? Exista sistemul de burse. Mama mea a fost internă la „Școala Centrală“ din București, dar ca bursieră, pentru că nu aveau cum s-o întrețină aici. Frații ei – au fost două fete și patru băieți – au ajuns

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

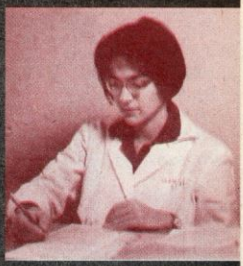

Câteva cuvinte despre interlocutoarea noastră. S-a născut în Capitală, în 1931. Tatăl, Constantin Ghițescu, era un chirurg bine cunoscut în Bucureștii interbelici. Mama, Maria-Eliza, licențiată în litere, venea dintr-o familie de aromâni, Papacostea, cu străluciți membri în viața academică, universitară sau publică. Paralel cu studiile liceale, Micaela Ghițescu a frecventat și cursurile Liceului francez din București, „vină" pentru care a fost arestată în 1952, pe când urma cursurile Secției de limba franceză a Facultății de Filologie.

După eliberarea din detenție, a întâmpinat greutăți felurite până a reușit să-și găsească un serviciu pe măsura pregătirii universitare. S-a căsătorit cu dr. Petre Ionescu-Stoian, profesor universitar, director al Institutului pentru Controlul de Stat al Medicamentului și de Cercetări Farmaceutice, decedat în 1985. Între 1996 și 2001, institutul a purtat numele soțului ei.

Până la pensionare (1987) a fost încadrată la Biblioteca Centrală Pedagogică din București. Între 1964 și 2002 a publicat peste 50 de traduceri din autori clasici și contemporani, din literaturile portugheză, braziliană, franceză, hispano-americană și engleză, printre care: Fernando Pessoa, Paulo Coelho, Julien Gracq, Henry Fielding, Miguel Ángel Asturias ș.a. A transpus în portugheză din poemele lui Lucian Blaga, George Bacovia. La Lisabona a publicat, în două ediții, un dicționar de proverbe în cele cinci mari limbi romanice (franceză, spaniolă, italiană, română, portugheză).

Este membră în Consiliul Uniunii Scriitorilor din România, laureată a trei premii ale Asociației Scriitorilor din București, a Ordinului „Serviciul Credincios" în rangul de Cavaler (România, 2000) și a ordinelor braziliene „Rio Branco" (1998) și „Cruzeiro do Sul" (2001), primind și diplomele de merit ale Institutului „Camões" din Portugalia (1999) ți Institutului Brasil-Romênia (2000).

Convorbirea noastră a avut loc în casa în care trăiește de când s-a născut. Era ziua de Sf. Nicolae a anului trecut. Peste oraș ningea cu fulgi mari, ca în vechi povești. Noi depănam nefericite istorii...

profesori universitari. Fără să aibă nici o relație în România și nici o avere.

– Cine sunt frații?

– Victor a fost istoric; Petre – director general al Poștelor din România; Cezar – un elenist, academician, profesor universitar la Iași; Alexandru, cel mai mare, pe care eu nu l-am cunoscut, a fost și el profesor universitar, de drept și economie politică, la Chișinău, având doctoratul la Paris. Deci toți cei patru au devenit universitari. Iar fetele au făcut și ele studii superioare. Mama, Litere și Filosofie, cum se numea pe atunci. N-a profesat pentru că am venit noi, copiii.

Mama mea a venit pe lume în 1898, fiind primul copil născut în România. Victor, în 1900, tot în România. Doi, cei mai mari, Alexandru și Cezar, s-au născut însă în Macedonia. Au venit aici, copii mici.

Tatăl meu a fost chirurg, mai întâi la Spitalul Colțea, pe urmă șeful secției de chirurgie de la Spitalul Colentina. Toate posturile le-a obținut prin concurs, ieșind mereu primul. La Spitalul Colentina a lucrat începând din 1943. N-a făcut niciodată politică. N-a avut timp. Făcea câteodată și zece operații pe zi. Într-o bună zi, prin '47, s-a dus la spital, ca de obicei, și portarul i-a spus, în poartă, „Nu am voie să vă primesc înăuntru".

– Fusese epurat?

– O epurare fără explicație, pentru că nu făcuse nici un fel de politică. Dar venise momentul când elitele trebuia, într-un fel, îndepărtate, înlocuite.

Mult mai târziu s-a îmbolnăvit. A murit în 1955, la nici 57 de ani. Cu vreun an înainte de a muri, fusese numit șeful secției de chirurgie la Spitalul

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

Familia Papacostea, de la stânga la dreapta: rândul 1 – Andrei Ghițescu (frate), Micaela Ghițescu, Eugen Papacostea (văr), Șerban Papacostea (văr), Cornelia Papacostea Danielopolu (verișoară), Petre Papacostea (văr); rândul 2 – Petre Papacostea (unchi), Anton Papacostea (fratele bunicului), Elena Iucăl (bunica lui Șerban Papacostea), Adela Papacostea (verișoară), Rodica Papacostea (verișoară), Theofania (bunică), Irina (mătușă), Teodor (unchi); rândul 3 – Josefina (mătușă), Constantin Ghițescu (tatăl), Maria Eliza Ghițescu (mamă), Cornelia Papacostea (mătușă), Victor Papacostea (unchi), Georgeta (mătușă), Dumitru Sava (prieten de familie), Cezar Papacostea (unchi); în casa lui Petre Papacostea, în anii '30

„Vasile Roaită", acum „Sfânta Maria", pe bulevardul 1 Mai, acum Ion Mihalache.

Am făcut liceul la „Carmen Sylva", liceu de fete. Se afla în clădirea actualei Academii de Muzică, pe Știrbei Vodă. În paralel cu liceul, în anii '45-'47, urmam și niște cursuri practice la un liceu care funcționa pe lângă Institutul francez, pe bulevardul Dacia, unde este și acuma. Liceul francez era pe Batiștei, unde este acum Consulatul american. Urmam de două ori pe săptămână cursuri de perfecționare a limbii și culturii franceze. Școala nu era mixtă. Aveam clase de fete și clase de băieți, separat. Eugen Lozovan – renumitul lingvist stabilit ulterior în Danemarca – era un fel de „recepționer" la poartă. (Mama lui, rămasă în țară, a fost arestată în „lotul" nostru.)

– Profesorii erau francezi?

– Majoritatea erau francezi. Dar erau și câteva profesoare române. Se făceau și audiții muzicale, diferite serbări. Uite, la un Sfântu Niculae eu am fost Moș Niculae – în '47... Aveam 16 ani. Mergeam la conferințe, la nivelul nostru. Era foarte atractiv. În plus, ne tenta foarte mult și faptul că, dacă am fi terminat aceste cursuri, am fi primit și un fel de diplomă franceză.

Cursurile au continuat până în '48. Un lucru care se știe ceva mai puțin: ultimul director al Bibliotecii institutului, cel care a lichidat institutul pentru că a fost închis și toți funcționarii săi au fost expulzați, a fost Roland Barthes. Pe atunci era foarte tânăr.

– A scris și revista noastră despre acest institut, în nr. 3/1999. Barthes a fost atașat cultural. A plecat din țară în decembrie 1949. Avea să devină un semiotician celebru, critic literar structuralist, întemeietor de școală, „Noua Critică", la mare vogă prin anii '70. L-ați cunoscut?

– Nu... Sau poate l-oi fi văzut. Pe atunci habar n-aveam cine este. Trebuie să-l fi văzut, probabil, pentru că atunci când au lichidat biblioteca – institutul avea una foarte mare, cu multe cărți –, ne-a chemat și ne-a dat și nouă cărți, la fiecare. Am și acuma câteva volume din fosta bibliotecă a Institutului francez.

Institutul a fost desființat, francezii expulzați din țară. Bineînțeles și cursurile de la Liceul francez au fost închise.

Directorul liceului era profesorul Marcel Fontaine. El venise prima dată în țara noastră, ca tânăr locotenent sau sublocotenent, în Misiunea Berthelot. Luptase la Mărășești, cot la cot cu românii. Se atașase foarte mult de România. Vorbea cu foarte multă tandrețe și căldură despre soldații români. Cât de viteji erau și cât de modești.

Am un text al lui, l-am publicat în revista *Memoria*, în care spune cum erau soldații români: viteji și modești. Dacă aveau vreo pretenție, era să li se dea pâine și ghete. Probabil purtau opinci. Și face o comparație cu soldații francezi, care vroiau ciocolată, vin, vroiau nu știu ce, iar românii vroiau pâine și ghete.

După război, s-a întors în România. În 1921, a venit cu o misiune universitară, de profesori. A fost numit profesor și directorul unui centru

cultural francez la Turnu Severin. Apoi la București, unde l-am apucat eu.

Din 1921 s-a aflat în țară. S-a însurat cu o româncă. Ei n-aveau copii. Țineau casa deschisă pentru copiii români mai răsăriți. Locuiau tot acolo, la Liceul francez.

La liceu nu se făcea distincție între ortodocși și catolici. Era o atmosferă absolut laică. La altele, la Pitar Moș, de exemplu, erau călugărițe, altă atmosferă.

Fontaine a fost expulzat cu soția. Ajungând la Paris, a înființat primul post de radio pentru țările din Est. Nu exista încă „Europa liberă". Era un post pentru țările danubiene și balcanice. El era directorul emisiunilor în limba română. Monica Lovinescu, Adriana Georgescu au lucrat inițial cu el, la acel post.

Noi, un grup de eleve și câteva profesoare, fiind mai apropiate de familia Fontaine, am început să corespondăm cu ei.

– Aveați voie?

– Asta a fost... Inițial, nu erau probleme. Doar că, de la un moment dat, dacă vroiai să trimiți o scrisoare în străinătate, trebuia să te duci la poștă cu buletinul. La orice oficiu, trebuia să arăți buletinul.

– Și pentru U.R.S.S.?

– Cred că numai pentru Occident. Prezentai buletinul, chiar dacă scrisoarea nu era recomandată. Am continuat atunci să corespondăm prin intermediul ambasadei, care se afla în același loc unde-i și acum, lângă Piața Amzei. Nu mergeam noi să ducem sau să luăm scrisorile. Eram prea mici. Se duceau profesoarele. Ce puteam să le scriem noi? Era o legătură sentimentală.

Această corespondență a fost interceptată. Nu știu cum. Niciodată n-am s-o aflu: dacă i s-au găsit lui scrisorile sau aici au fost luate de la ambasadă.

– Primeați răspuns?

– Desigur. Îmi aduc aminte de o scrisoare foarte frumoasă, din ajun de Crăciun, când mi-a povestit cum sunt decorate vitrinele de Crăciun la Paris. Contrastau evident cu cele de la noi. Aici era totul din ce în ce mai întunecat. Se simțea opresiunea.

– Se făcea și aici pom de Crăciun?

– Cum să se facă, dacă era armata sovietică? Crăciunul nu se sărbătorea. Mai târziu s-a sărbătorit. Mult mai târziu. Când au fost arestați niște studenți pentru că au cântat cântece de Crăciun la căminele de fete de la Drept.

– Mult mai târziu. În 1968. Eram student. Întâmplarea a făcut să fiu și eu acolo în acea seară. Mâncam la cantină acolo. Dar totuși s-a făcut și prin '50 pom de Anul Nou, în Piața Palatului. Era Moș Gerilă care venea pe atunci...

– Dar Crăciunul nu s-a sărbătorit religios, în mod oficial, niciodată, în acei ani.

Să revenim. În anii '50, începuseră să li se facă procese și să fie condamnați cei care frecventaseră sau au avut legături cu ambasadele occidentale. A fost un proces al celor de la Ambasada S.U.A., a Marii Britanii. Era momentul când trebuia să se spună că ambasadele occidentale erau agenturi de spionaj.

În felul acesta am fost arestată. Cu mulți alții. S-a făcut un lot de vreo sută de persoane, pe care nici nu le cunoșteam. Doar pe câteva profesoare. A fost numit „lotul francez". Cei care avuseseră legături cu Ambasada Franței.

Îmi aduc aminte de o doamnă care a fost arestată pentru că a primit niște lână de

Familia tatei, de la stânga la dreapta: Ion Ghițescu (bunic), Constantin (tatăl), Maria-Eliza (mamă), Elena (bunică), Speranța (mătușă), George Nencescu (unchi)

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

Micaela Ghițescu (stânga), elevă la Școala germană în 1943

la fiica ei prin Ambasada Franței. Nu se găsea pe atunci lână în București.

Arestările au început în 1952. Eu am fost arestată în octombrie acel an.

– Corespondaserăți întruna până atunci?

– Nu... Am corespondat până în '48-'49. Între timp intrasem, în '49, la facultate.

– Nu v-au făcut nici o obiecție la înscriere?

– Nu. Abia în 1952, după ce adunaseră dovezi. Ce-mi reproșau se întâmplase în '48-'49. Nu știu, dacă cunoașteți cum se făceau admiterile la facultate. Pe atunci era mai întâi un așa-numit examen de bursă, la care erau admiși copiii de muncitori și țărani săraci. Ei ocupau o bună parte din locuri. Pentru ceilalți rămâneau doar câteva. Când am intrat eu erau zece locuri la franceză. Se mai studiau pe atunci engleza, germana, italiana. Spaniola, mai târziu.

– Și rusa?

– Era, la slavistică, o secție de rusă. Oricum exista Institutul „Maxim Gorki". Și noi făceam rusa, obligatoriu, cum am făcut și la liceu. La rusă era ceva foarte amuzant. Nu învățam propriu-zis. Nu ne obligau. Ne lăsau să trecem foarte ușor. La teze puteam copia. Ni se dădeau note foarte mari, pentru ca să se arate că învățăm cu mare drag. Se schimbau tot timpul profesorii.

– Erau din U.R.S.S.?

– Nu. N-aveau cadre încă. Erau basarabeni făcuți profesori peste noapte. Nu aveau pregătire pedagogică. Dar pentru că știau rusește erau folosiți să ne predea. Se schimbau însă foarte des.

Țin minte că aveam un manual de rusă care mergea până la o lecție care se chema... „Scufița roșie". Krasnaia... Krasnaia... șapocika. Da, șapocika. Cum ajungeam la Krasnaia șapocika, ni se schimba profesorul. Și venea un altul. „Ei, ce știți?" „Apăi nu știm nimica". Și o luam de la început, dar până la Krasnaia șapocika. Atâta era.

Mai mi-aduc aminte de un coleg al meu. Era o lecție cu Piața Roșie. Și era o întrebare pusă de profesor – „Ce este în centrul Moscovei?" Și colegul a răspuns „Krasnaia șapocika" în loc de „Krasnaia ploșciadi". Astea erau așa, glume de-ale noastre.

La franceză era și un curs care se chema *Actualități*. Se făcea numai după *L'Humanité* și *Lettres françaises*, publicații ale Partidului Comunist Francez. Actualități cum le vedeau comuniștii francezi. Era, țin minte, războiul din Indochina. Al francezilor, în Vietnam. Ni se spunea, și bineînțeles noi râdeam, că soldații francezi mâncau copiii vietnamezi. Așa se scria în *L'Humanité* și așa ni se spunea la curs.

– Nu citeați și cealaltă presă? Le Monde, Le Figaro, L'Express?

– Nici vorbă, nu mai venea nimic, presă obiectivă, să zicem.

– Se făcea, totuși, carte?

– Desigur. Făceam literatură, cultură și civilizație, limba franceză. Privite bineînțeles dintr-un anumit unghi, dar se făceau serios. Cursul cel mai bine făcut, cel mai serios, pentru care am spus întotdeauna că a meritat să fac facultatea asta, a fost cursul lui Vianu. Făcea istoria literaturii universale. La el nu intrau... nu încăpeau compromisuri. Vianu, ca profesor, era foarte, foarte impunător. Ținea cursuri foarte frumoase. Adică el spunea într-adevăr ce trebuia spus. Se vedea că este un om cult și nu făcea compromisuri.

Legături mai apropiate cu el n-am avut. Pentru că nu ținea seminarii. Le făceau Ion Frunzetti, Edgar Papu, asistenții lui. Dar cursurile lui erau o plăcere. Erau cursuri de trei ore consecutive, o singură dată pe săptămână, dar la care in-

tram complet în altă atmosferă, decât atmosfera aceea de oprimare. Și din viață și din facultate.

– Dar și el a fost îndepărtat.

– Desigur. Dar noi l-am apucat. Doi ani am făcut cu el.

În 1950 s-a întâmplat un cutremur în facultate. Într-o zi, când m-am dus la curs, în holul acela mare din Edgar Quinet, au apărut niște liste. Toată lumea se înghesuia să vadă ce-i cu ele.

Se afișaseră taxele școlare. Gratuitatea învățământului de atunci este o mare minciună. Erau taxele școlare pe care trebuia să le plătim. Eu, ca fiică de medic, de liber-profesionist, așa se considera, trebuia să plătesc. Eu și o altă colegă de-a mea, al cărei tată era tot medic, Sanda Popescu, cu un an mai mare. Noi două eram primele pe listă cu un zero în plus față de ceilalți colegi. Toți se uitau la noi și ne-ntrebau: „Ce-i cu voi? Ați avut fabrică? Moșie? Ce ați avut? "

Încă nu se închiseseră cabinetele medicale. Dar tatăl meu fusese scos de la spitale. El era un chirurg de chirurgie mare. El nu făcea lucruri mărunte, fleacuri, nici avorturi și cabinetul nu mai avea nici un fel de rentabilitate. De unde să scoată acea taxă foarte mare?

Pentru așa-zișii liber-profesioniști impozitele erau foarte mari. În perioada aceea aveam sechestru pus pe dulapuri. S-au vândut lucruri. Primul lucru vândut a fost bicicleta mea. Apoi mașina de scris a tatei. S-au vândut covoare, pianul, ca să se poată achita impozitul. De unde bani și pentru taxa mea?

Am avut un mare noroc. Președintele comisiei de taxe era profesorul N.N. Condeescu, care apucase să mă cunoască din anul întâi ca o studentă bună, conștiincioasă. Făceam cu el literatura Evului Mediu. Probabil și pentru că-l rugasem noi, venea uneori după-amiezile și ne vorbea, o oră, despre istoria artelor franceze.

El m-a chemat și mi-a spus: „Vezi ce face taică-tău, să intre în câmpul muncii, să se angajeze undeva". A fost un șoc pentru tata. (Alt șoc fusese când i s-a înscris în buletin „fără ocupație".) A reușit totuși să se angajeze la cooperativa „Chimica populară" ca medic de cooperativă, el care era chirurg. Am adus o adeverință că era om al muncii și așa am putut să continui facultatea. Profesorul Condeescu a înlocuit hârtia de „liber-profesionist" cu adeverința de „om al muncii" și eu am mers mai departe.

Asta a fost în anul doi de facultate. Mai târziu în anul patru...

– Să mai rămânem puțin în anul doi. Cei de la limbi străine cum erați priviți de ceilalți colegi? Nu erați considerați burghezi, cosmopoliți?

– Eram priviți oarecum aparte... Mi-aduc aminte de Titus Popovici. El era la română. Era mai neconformist și venea mereu la secția noastră, care era mai nu știu cum, mai altfel. Venea des la franceză. Era acuzat că vine la secția noastră, unde se mănâncă bomboane și se citesc cărți franțuzești. A avut niște neplăceri pe atunci. El poate îi făcea curte vreunei colege. Era un băiat plăcut, vesel...

În 1952 a venit arestarea. Procesul a fost în '53. Ancheta a durat 13 luni, la Uranus.

(*Va urma*)

A consemnat
Ioan LĂCUȘTĂ

Familia Ghițescu în anii '40

Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori

Arhivele, publice sau particulare, ascund în continuare nenumărate mărturii despre trecut. Un capriciu al anilor '50 a făcut ca o parte din hârtiile lui Antoine Bibescu, stăpânul de la Corcova (Mehedinți), să ajungă în posesia pictoriței Lelia Urdărianu, proprietara fermei Perieți (Ialomița). Fiica acesteia, ing. Ileana Stoianovici, le-a donat Muzeului Național al Agriculturii din România de la Slobozia. Un capitol al acestui mozaic arhivistic îl formează copiile dactilografiate ale celor peste 140 de scrisori și telegrame adresate de regina Elisabeta mamei lui Antoine Bibescu, Elena Bibescu (vezi pentru ea, Magazin istoric, **nr. 1/2003).**

Publicăm în continuare cinci scrisori ale reginei, oglindind afecțiunea pentru destinatară, trăirile paroxistice legate de absența unui copil, ca și dăruirea plină de frenezie pentru noua ei patrie, România. Într-o scrisoare din același fond, Elena Văcărescu, pe atunci domnișoară de onoare la regină, îi scria Elenei Bibescu: „Regina vă adoră. Scrieți-i des. Scrisorile voastre sunt pentru ea ca niște puncte luminoase".

Misivele au fost traduse de noi din limba franceză.

ȚARA MEA, ȚARA MEA IUBITĂ!

GEORGETA FILITTI

Sinaia, 8 septembrie 1878

Draga, draga mea Hélène,

Adică n-o să te mai vedem niciodată? România n-a pierdut nimic din farmecul ei după război; dimpotrivă, a devenit mult mai interesantă, bogată în amintiri, mândră și independentă, dar păstrând și stigmatul relelor prin care a trecut. Toată lumea a îmbătrânit într-un fel surprinzător.

Azi îți scriu ca să-ți recomand o protejată a mea, de care cred că ți-am vorbit altă dată. E fata baroanei Witzleben, Laetitia, care a studiat pictura la München. A stat toată vara cu mine și acum o trimit la Paris ca să-și completeze studiile. Are mult talent pentru portret și mi s-a spus că Parisul e locul pentru portrete.

Luciei Dora i-a părut extrem de rău că nu te-a găsit la Paris; sper ca Laetitia să fie mai norocoasă și sunt convinsă că n-am nevoie să te rog să fii bună cu ea. Îți va povesti tot ce am făcut de astă iarnă, e la curent cu toată activitatea și cu toate acțiunile noastre și adoră România.

Biata mea copilă! Scrisoarea ta m-a îngrijorat atât de tare, încât trebuie să-ți răspund pe dată ca să te consolez cu adevărat și să-ți dau, cred, o mare speranță. Eu n-am suferit patru luni, ci patru ani, îmi doream moartea ca singură izbăvire posibilă și l-am consultat pe Mezger ca să-mi liniștesc conștiința și pe mama, fără urmă de nădejde că-mi voi găsi ușurarea. Și în cinci săptămâni eram complet vindecată și pentru totdeauna.

Căci stau în picioare ore întregi, scriu, rămân aplecată asupra picturii mele toată ziua, aproape fără să obosesc, și ajunsesem să nu mai pot întoarce capul, să nu mai pot ține un creion. Mezger nu face decât un masaj obișnuit de două ori pe zi; ia patru florini de ședință, niciodată mai mult, nici de la mine, așa că pentru gentilețe i-am făcut un cadou. De la mama n-a acceptat nici un ban, fiindcă ea e cea care i-a făcut reputația. A îngrijit-o gratis – iată omul. Du-te de îndată pentru că reproșează că de obicei se vine prea târziu. Dacă nu poate face nimic pentru tine, nu te ține o clipă. Mulți pianiști paralizați cântă trei ore pe zi înainte de terminarea curei. Am să-i scriu îndată ca să-i vorbesc de tine.

Te îmbrățișez cu afecțiune,

Elisabeth

Sinaia, 20 noiembrie 1886
Principesei Al. Bibesco
Amstel Hôtel
Amsterdam

Draga, draga mea Hélène,

Ultima mea dimineață la Sinaia îmi aduce emoționanta ta scrisoare pe care o găsesc lângă mica lampă tăcută. Mi-e inima grea gândindu-mă la acest copil adorabil [G. Enescu]. Într-un fel, am ajuns atât de superstițioasă, că m-aș strădui din răsputeri să mă apăr de imensa dragoste ce am în suflet pentru acest copil ca să nu-i port ghinion. Toți cei pe care i-am iubit prea mult nu mai sunt pe lumea asta.

Îți mulțumesc totuși pentru scrisorile frumoase, pline de dragoste, de îndrăzneală și de încurajare. Doamne, cum aș putea veni la Amsterdam în asemenea clipe? Nu e nici un chip. Mezger socotește că în toamna asta cei 30 de ani de ciclu s-au dus pentru mine, așa că speranța mea rămâne un biet firicel. Și cu toate astea aș vrea să las să mi se deschidă pântecele ca să se pună acolo ce ar trebui să prindă viață. Ar fi asta o fericire? Am aproape 43 de ani. Uiți câteodată! Și totuși, știu că este necesar, după previziunile noastre omenești, și că edificiul ridicat de rege cu atâta trudă s-ar putea prăbuși în mâini [text lipsă]. Pentru această țară ar trebui un Moise, un om puternic, plin de abnegație, un doctor și un fiziolog, un plugar [în lb. română] și un erou – ceva antic, iar nu un vlăstar bicisnic dintr-o stirpe prea veche, dintr-o mamă limfatică. Oh! Știu! Știu! Dar sunt eu mama în stare să dea naștere acestei ființe extraordinare? Aș mai putea înfrunta iar spaimele maternității? E adevărat că par extraordinar de puternică, cu 14 ore de lucru, fără cea mai mică oboseală. Dar condeiul, penelul sunt cu totul altceva decât maternitatea. Cu cât se îndepărtează de mine, cu atât crește în ochii mei ca un munte de netrecut.

A propos de penel: *Evanghelia* mea [pentru mănăstirea Curtea de Argeș] a slujit la inaugurare [după restaurarea catedralei, începută în 1875], toată lumea a sărutat-o și mi s-a înfiorat pielea pe mine văzând că lucrul mâinilor mele a devenit obiect de venerație. După masă am fost s-o iau. Regele și cu mine ne-am dus să-l vizităm pe episcop și l-am luat cu noi în trăsură, ca să meargă să ia *Evanghelia*. Biserica era plină de oameni simpli și de soldați. Deodată, suntem înconjurați, vor să vadă *Evanghelia* adusă de episcop din altar. S-a așezat în ușa bisericii și eu întorceam paginile, explicându-le, iar bieții oameni le sărutau, la fel și umerii și mâinile mele și mă

O țară întreagă (cum arată această carte poștală de epocă), nu numai regina, aștepta un moștenitor, care nu a mai venit

Grigoraş Dinicu, împreună cu fiii săi

blagosloveau de o mie de ori – a fost una din cele mai frumoase zile din viaţa mea. Un soare strălucitor lumina biserica ideală, cuceritoare, atât de frumoasă că, intrând în ea, am început să plâng. Episcopul a făcut un lucru nefăcut poate niciodată până atunci. Altarul fusese sfinţit şi noi celelalte femei îl părăsisem când m-a chemat, m-a pus să sărut *Evanghelia* şi altarul, binecuvântându-mă în acest timp. Am înţeles şi am înălţat o singură rugă către Dumnezeu. A auzit-o oare? Am să-ţi trimit toată descrierea. Va apărea odată cu heliogravurile. Mi-am îndoit credinţa de când m-am întors şi [André] Lecomte [de Nouy, restauratorul francez al bisericii de la Curtea de Argeş], care e aici de mai multe zile, îmi dă cele mai bune poveţe. Mi-a spus în ziua aceea mai multe lucruri plăcute, rămânând perfect calm, modestia întruchipată, cu ochii lui trişti mari şi părul albit. I-am spus: „Din fericire n-aveţi soarta lui Manole!" Mi-a răspuns: „Nu, eu m-am înzidit singur!" Vorbesc mult cu el despre drama lui Manole, care ar putea deveni minunată, dacă aş avea curajul să încep. Subiectul mă obsedează. Mă gândesc la el zi şi noapte. Doamne, de aş avea trei mâini drepte şi poate un mic creier de schimb! Nu-mi sunt de ajuns pentru tot ce mă podideşte. Nu-s puteri îndestulătoare pentru a urmări gândul. Nu-i trebuie decât o bătaie de aripă, în timp ce uneltelor sale le sunt necesare atâtea mişcări de condei ori de penel.

Te îmbrăţişez cu afecţiune. Dumnezeu să-l binecuvânteze pe Mezger pentru binele pe care îl face tuturor, şi ţie mai ales. Aş vrea un fiu ca el. Nu găseşti că sunt modestă în dorinţele mele?

Elisabeth

Bucureşti, 2 mai 1889
Principesei Al. Bibesco
69, rue des Courcelles
Paris

Draga, draga mea Hélène,

Oh! Doamne! De unde să fac rost de atâţia bani doar pentru plăcerea mea? Am cheltuit 7.500 de franci pentru surorile de caritate şi o grămadă de bani pe toaletele mele la nunta de la Sigmaringen şi am rămas fără o lescaie. După o iarnă la Bucureşti, cu săracii şi balurile lui de binefacere, nu-ţi mai poţi plăti asemenea lux! Dar îl aştept pe Hellstrom [muzician suedez] cu un tenor excelent, care a refăcut *Neaga* [operă scrisă de regină], cu toate cântecele populare pe care i le-am trimis. La Stockholm, *Neaga* s-a jucat de 23 de ori. Acum nădăjduiesc că se va juca şi în alte teatre.

Alaltăieri a sosit nepotul nostru [viitorul rege Ferdinand]. Era o zi foarte, foarte frumoasă, o vreme divină, simpatia generală uriaşă, băiatul foarte bine, emoţionat şi bucuros, simţindu-se aşteptat şi trebuitor. Place mult, fiindcă are încă aer de copil. E gentil cu noi şi pentru noi. E o plăcere ciudată să ai, deodată, la masă, în casă, ceva tânăr în preajmă. E plin de ardoare pentru vocaţia lui, totul i se pare încântător, nimic nu-l plictiseşte – capăt curaj văzându-l atât de bine dispus. Descoperim atâtea lucruri amuzante, care ne fac să râdem şi de care nu ştiam nimic! E inocent ca cea mai tânără fetişcană. Ieri mi-a făcut o plăcere imensă: în cercul meu restrâns se vorbea de sosirea lui [text lipsă]. Eram toţi foarte preocupaţi, eu mai ales, neştiind dacă mă pot duce cu un nepot tânăr. Deodată, sare în sus şi spune pe un ton hotărât: *Francillon* şi toate

piesele astea infecte nu mă distrează deloc! Eram încântată. Problema era rezolvată. „Mi-e silă de piese indecente!" Mi-a spus că s-a dus odată la *Thérèse Raquin* de Zola și a părăsit sala. Ce plăcere, băiatul ăsta e bine crescut. Adoră florile și cultivarea lor. Scheffer [secretar] zicea: „În fața lui ești mai atent cum vorbești, decât în fața tinerelor fete, într-atât e de inocent. Ce teamă trebuie să-i fi fost maică-sii! Dar nici regele nu s-a lăsat! Exemplul e bun, să ni-l țină Dumnezeu! În mijlocul tuturor necazurilor noastre, ce șansă! Regele e îngrozitor de obosit.

Acum am să-i scriu mamei lui. Inima trebuie să-i fie plină de îngrijorare. A venit cu primăvara, palatul a fost înconjurat poate de 15.000 de persoane și nici un furt, nici o dezordine, nici un strigăt. E de bine, nu-i așa?

Te îmbrățișez cu mult, mult drag,

Elisabeth

Castelul Peleș, 16 octombrie 1893

Principesei
Elena Al. Bibescu
Epureni, Bârlad

Copila mea dragă,

Mi-e de-a dreptul rușine că te-am făcut să aștepți atât de mult, în vreme ce tu mi-ai scris atât de frumoase scrisori, ca să-mi umpli sufletul de bucurie. De fapt, m-am gândit mereu că poate ai să vii, pe urmă am aflat că sora ta era cu tine și mi-am dat seama că n-o să te văd înainte de a vă despărți. Sinaia e atrăgătoare în acest moment. E pustie cu totul, doar castelul e terminat și locuit și te asigur că e frumos, și nu numai frumos, dar și încântător și confortabil. Chiar soțul tău e încântat, cred, de stilul lui. M-am bucurat peste măsură, mai ales după 13 ani de provizorat. Alexandru [soțul Elenei] e aici și ne face viața de două ori plăcută. Se potrivește așa de bine castelului și castelul îi vine așa de bine! Camera de muzică e foarte reușită, împodobită cu tablourile lui Melle Hitz și cu vitraliile după legendele lui Alecsandri. Pădurea e, alternativ, un cadru și un tablou, cu nuanțele ei splendide.

Am aflat că sora ta a invitat-o pe Al. Bălăceanu [fiica diplomatului Iancu Bălăceanu], dar că tatăl face greutăți teribile ca s-o lase să plece. Nu poate să mai stăruie? Cred că ar face treabă bună. E scumpă călătoria? N-am putea împărți cheltuielile, ca să îndepărtăm această piedică, de care nu se vorbește, dar care trebuie să existe? Dacă ar putea-o ține toată iarna, ar fi grozav.

La revedere și te îmbrățișez din toată inima. Tocmai am terminat de scris un mic volum de 11 nuvele.

Elisabeth

Abbazia, 15 aprilie 1898

Principesei Alex. Bibesco
69, rue des Courcelles
Paris

Draga, draga mea Hélène,

Am vrut tot timpul să-ți mulțumesc, dar știam că interpretul meu e bun. Trăiască România mea! Îmi arată atâta generozitate, gust, afecțiune! Sunt pe punctul să mă umflu în pene de vanitate și să plâng de bucurie. Acum am altă idee: Marie Assan [profesoară la Conservatorul din București] a zis: „Nu știu să fac păpuși, dar voi cânta!" Dinicu [Grigoraș, muzician] s-a oferit îndată să completeze concertul și Dall'Orso [secretar al reginei], care-și va termina tocmai atunci vacanța la Paris, vrea să vină și el să cânte. Desigur, în acest concert vor fi numai români, care vor evo-

Regina și prințul de Wied

lua la Köln, Düseldorf, Mainz și Frankfurt. Mai știu și alți români care se pricep să uimească lumea. Dacă ar veni și ei? Le-o cer șoptit, într-atâta îmi bate inima de bucurie la acest gând! Dacă ai aduce și tu micul nostru miracol? Vei cânta și tu și el. Mama va face de pe acum articole în toate ziarele. Mă farmecă ideea, totul nu s-ar putea petrece decât în săptămâna de după Rusalii, căci Maria și Dinicu sunt profesori la Conservator, iar eu voi fi la Neuwied [text lipsă] poate doar două săptămâni. Rusaliile pe stil vechi, exact o săptămână după celelalte, asta dacă tu obții un concediu pentru tine și pentru Enescu. Doamne! Doamne! Ce frumos o să fie! Să înfățișez România mea [text lipsă]. Gândește-te! După ce m-au compătimit că trăiesc într-o țară de sălbatici! Ah, Hélène! După 30 de ani de luptă, o clipă ca asta! De nu mi-ar plesni inima! Păpușile vor fi adevărate minunății. Nu contează nici greutățile, nici sacrificiile. Ora roadelor mele depășește tot ce am visat vreodată, după ce m-am aflat în țărână. Gândește-te chiar la acest Neuwied! Oh, Hélène! Nu trebuie decât să tac, căci tu poți să-mi continui gândul. Țara mea, țara mea iubită venind în ajutorul vechii mele patrii. Zău, secolul nostru nu e chiar așa de decadent. El oferă spectacole unice! Soțul tău a fost încântător. Când vorbește, vă înțeleg toate sacrificiile. Infernul vostru e cel puțin demn de voi.

Te îmbrățișez cu drag și, încă o dată, mulțumesc.

Elisabeth ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 mai 2003, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– În ce oraș din România și-a terminat studiile liceale viitorul om politic slovac Milan Hodža?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna februarie 2003 este: *1739*, așa cum mulți cititori au intuit. Ne cerem scuze pentru greșeala survenită în enunțul întrebării. Lipsea cuvântul **an**, de aceea mulți participanți la concurs fie l-au bănuit și au răspuns ca atare, fie au creat un alt enunț și, la fel, au răspuns corect.

Cum greșeala ne aparține în totalitate, am considerat corecte răspunsurile trimise la redacție, toate plicurile primite intrând la tragerea la sorți.

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Manolache-Mazilu Magda**, din **Bicaz, jud. Neamț**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2003.

Editura CORINT
vă semnalează apariția lucrărilor:

CORINT Difuzare
Tel.: 222.19.49; 223.19.28
Fax: 222.40.34;
e-mail: corint@dnt.ro

Eveniment

MEIJI LA MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ

CARMEN BRAD

Pentru a sărbători centenarul primelor contacte diplomatice româno-nipone, Secția de artă orientală a Muzeului Național de Artă a oferit publicului un grupaj de 84 de lucrări create în Japonia epocilor Meiji (1868-1912) și Taisho (1912-1926). Restaurația Meiji înseamnă o adevărată revoluție politică, în urma căreia Japonia intră într-o nouă eră. Prefacerile inițiate atunci modifică din temelii societatea japoneză. Stimulul extern este Occidentul industrializat. Reinstalarea în drepturi a instituției imperiale, simbol al Japoniei arhaice, înlocuită vreme îndelungată de sistemul șogunal, nu a însemnat, paradoxal, întoarcerea către trecut, ci a făcut posibile schimbările profunde din ultimele decenii ale secolului XIX.

Japonezii adoptă cu entuziasm civilizația apuseană, de la instituțiile statului, sistemul politic și economic, administrativ, la învățământ, presă, obiceiuri, arhitectură, literatură, arte. Fascinația pentru cultura Occidentului antrenează, într-o primă fază, un accentuat dezinteres pentru artele autohtone, însoțit, uneori, de contestări violente ale valorilor tradiționale. Către 1887, se conturează o reacție generală împotriva preluării nediferențiate a modelului cultural apusean. Consecința imediată, rezultând și dintr-o hotărâtă susținere a savanților americani, este revizuirea oficială a atitudinii față de arta japoneză, care ajunge să-și ocupe locul meritat în sistemul de învățământ artistic. Alături de arta europeană, creația în stilurile tradiționale este încurajată în toate domeniile artei, în beneficiul amatorului de artă nipon, dar și al colecționarului străin, fascinat de exotismul acestei țări asiatice, de curând intrate în circuitul economic și turistic mondial. Un impuls puternic pentru creatorul de artă japonez, fie el pictor, sculptor, gravor sau artizan, l-a constituit participarea la expoziții și târguri internaționale din Japonia, Europa și America, în anii 1877, 1873 și, respectiv, 1893.

Expoziția deschisă la Muzeul Național de Artă prezintă lucrări aparținând acestui puternic curent de continuare și valorizare a stilurilor clasice în pictura și artele decorative nipone. Picturile, realizate în tuș și culoare pe mătase, păstrează în majoritatea cazurilor montura originală din mătase și hârtie. Ele aparțin unor orientări artistice importante în epocă. Vom menționa lucrările afiliate curentului neo *yamato-e*, ce încearcă să reînvie tradiția națională autohtonă (*yamato*), maturizată către finele epocii Heian (794-1185), sau picturile în manieră Tosa, un stil decorativ care prelungește în epoci mai apropiate arhaicul *yamato-e*. În cadrul primei categorii se înscrie o remarcabilă lucrare înfățișând o nobilă pe terasa unei reședințe nobiliare, atribuită lui Kawabe Mitate (1837-1905). Acuratețea reconstituirii unei epoci revolute este admirabil dublată de finețea execuției și rafinamentul coloristic. Maniera Tosa este sugerată prin două lucrări de Ito Koun (1879-1939). Tipică pentru convulsiile sociale și politice ale epocii Meiji este pictura sa care prezintă un ronin (samurai fără stăpân) și familia lui pe drumul pribegiei.

Puternica școală de pictură oficială a șogunatului Tokugawa, Kano, sinteză a stilului chinez și a decorativismului Tosa, este ilustrată prin opere care aparțin unor reprezentanți târzii,

provenind din diverse ramuri ale şcolii. Un peisaj de primăvară de Kano Tanrei (1857-1931), pictură într-o manieră abreviată, de esenţă chineză, demonstrează cu strălucire vitalitatea acestui stil în secolul XIX.

Realismului temperat de o certă componentă poetică, specific şcolii Shijo-Kawabata, îi aparţine peisajul reprezentând muntele-simbol Fuji sau delicata pictură cu ramuri de cireş înflorite. Stilul *ukiyo-e* este un produs artistic profund original al epocii Edo (1615-1868), aflată într-un oarecare declin în a doua jumătate a secolului XIX. Arta de tip *ukiyo-e* este prezentă în expoziţie prin cele două mari genuri de manifestare: pictura şi gravura. Un *kakemono* (pictură de format vertical) semnat Tomioka Eisen (1864-1905), pictor şi ilustrator ce reformulează stilul *ukiyo-e* într-o viziune modernă, are ca personaj central o tânără femeie într-un somptuos kimono, plimbându-se pe malul mării.

Evoluţia gravurii *ukiyo-e*, gen încă foarte popular în epoca Meiji, este exemplificată printr-o selecţie de 33 de piese din ciclul „Curtea şogunală de la Palatul Chiyoda", semnate de un artist notabil al perioadei, Toyohara Chikanobu (1838-1912). Grupate în serii de câte trei, gravurile descriu, în cheie nostalgică, viaţa şi ceremonialurile de la curtea ultimului şogun Tokugawa, Yoshinobu, îndepărtat de pe scena istoriei odată cu încheierea epocii Edo. Compoziţiile îndrăzneţe, balansul subtil al plinurilor şi golurilor, specific artei Extremului Orient, rigoarea desenului temperată de jocul rafinat al culorilor singularizează creaţia acestui gravor cu o puternică personalitate, specializat în subiectele istorice. Calitatea deosebită a imprimării sporeşte valoarea artistică a pieselor.

Lucrările de artă decorativă incluse în expoziţie completează panorama artelor nipone în această epocă de efervescentă activitate creatoare. Fie că decorează cu emailuri o cutie miniaturală din porţelan sau cizelează un platou în metal, fie că dă formă sugestivă unei mici sculpturi în fildeş sau „pictează" cu acul o mare broderie, artistul-meşteşugar îmbină îndemânarea remarcabilă în prelucrarea materialului cu un simţ estetic sigur. Vase de diverse forme şi dimensiuni, platouri, cutii sau boluri miniaturale, realizate din gresie sau porţelan, exemplifică stilul specific al celor trei mari manufacturi ale perioadei, ce lucrau mult şi pentru export: Hizen, Kutani şi Satsuma. Variate aspecte ale vieţii cotidiene, personaje mitologice, divinităţi sau înţelepţi sunt subiecte favorite pentru artizanii japonezi care au prelucrat fildeşul. Câteva asemenea mici lucrări au fost selectate pentru expoziţie: între ele se distinge imaginea hieratică a unui nemuritor daoist sau tânăra femeie în faţa măsuţei de toaletă, exemplu admirabil de inventivitate, precizie a execuţiei şi o remarcabilă ştiinţă a miniaturalului, prezentă de altfel şi în decorul lucrărilor din metal.

Broderia ce poartă emblema şogunilor Tokugawa, ulterior preluată de familia imperială, reprezintă una dintre cele mai valoroase piese textile japoneze din colecţia muzeului. Panoul brodat cu acul, în tehnici complexe, este decorat cu imaginea lui Jurojin, divinitate a vieţii lungi, şi cu motive de bun augur, reprezentând dragoni printre nori şi valuri.

Deschisă până la începutul lunii martie 2003, expoziţia aniversară a inclus în premieră piese inedite din colecţia de artă extrem-orientală. Sperăm ca ea să fi fost pentru publicul românesc încă o poartă deschisă către lumea atât de fascinantă a îndepărtatei Asii. ■

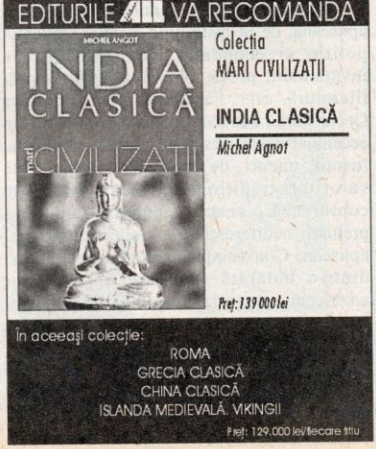

ALBUM ISTORIC

„Un mic desen face mai mult decât un lung discurs“
(Napoleon)

Caricatura cristalizează opinii, reconstituie evenimente politice şi nonpolitice, popularizează trăsăturile personalităţilor politice ale epocii. Ea rămâne simpatică, în ciuda rolului pe care şi-l asumă: a atrage atenţia, a trezi, a clarifica şi chiar a influenţa opinia publică. Imaginile prezentate provin din revista Furnica **(1904-1918; în timpul războiului este continuată la Iaşi sub denumirea de** Greerele**), considerată la vremea ei una dintre cele mai spirituale şi citite publicaţii, apărute sub redacţia lui George Ranetti (1875-1928), prieten apropiat al lui I.L. Caragiale şi N.D. Ţăranu.**

Caricaturile sunt realizate de Ary Murnu (1881-1971) şi Francisc Şirato (1877-1953) şi reflectă viaţa politică internă şi externă în perioada 1912-1914, dominată de certuri între conservatori, războaiele balcanice, schimbarea guvernelor, viitoarele reforme (agrară şi electorală) preconizate de liberali.

LAVINIA POPICA

– Uite, moş Stane, ce cadou frumos vă făgăduim noi liberalii de Anul nou: o să luăm moşiile de la arendaşi şi pământul o să vi-l împărţim vouă.

– De, boerule, nu prea îmi vine să cred...

– Crede-l, moşule, crede-l... că tot el ne-a dat şi nouă pământ la 1907.

Ministrul de Interne: – Frumos cântec, dar am obosit trăgând la... clape!

Petre P. Carp, preşedintele Partidului Conservator: – N-aş fi crezut niciodată că metalurgia nemţească a progresat aşa de mult, încât a fost în stare să transforme un fier roşu într-o tinichea!

Regele: – Tomn Mehedinţi, tumneata, care ieşti tare în geografie, ştii ce populaţie are România?

– 6.999.999 locuitori.

– Pardon! Eu ştieam că după ultima statistică avem şeapte milioane.

– Aşa e; dar n-aţi citit în *Cuvântul* din Iaşi că avem „un om prea mult în ţară": d-nul Take Ionescu, pe care l-am scăzut?

Take Ionescu: – Coane Petrache [Petre P. Carp], pierduşi partida!

Regele: – Asta nu-i nimic, dar o să piardă şi partidul!

– Domnul cela bătrân pare un om foarte cumsecade...

– Madam Keskevu, vă-nşelaţi: e un hoţ! Chiar pe mine m-a escrocat acum câteva zile cu 200.000 lei.

–Două sute de mii de lei?!... Cum?

–A refuzat să-mi dea pe fiică-sa de nevastă.

Rezultatul întâlnirii dintre Nicolae Filipescu, reîntors de la Constantinopol, şi Take Ionescu, de la Londra, unde discutaseră despre intrarea României în cel de al doilea război balcanic

Turcul – Sictir!

Englezul – Şekspir!

La plecarea lui Titu Maiorescu de la guvernare

Ion I.C. Brătianu: – Titule, dragă, nu uita: complimente lui Tăkiţă!

Alexandru Marghiloman, cunoscut pentru pasiunea lui pentru caii de curse:

– Abia a început antrenamentul pentru alegerile Constituantei şi uite cum mai fug căluţii mei, sireacii!

La Ministerul Lucrărilor Publice

– D-le Bădărău, un domn doreşte să vă vorbească.

– Nu ţi-am spus că nu primesc pe nimeni?... Marş de-l întreabă cum îl cheamă!

– Poftim, d-le Ministru, uite cartea lui de vizită...

– Cum, era Şulăm de la Fălticeni şi l-ai lăsat s-aştepte?! Poftește-l numaidecât înăuntru!

Pe marginea tratativelor pentru încheierea păcii după cel de al doilea război balcanic

Europa, chibiţă: – Mari hoţomani: bulgarul joacă de subt nas... pardon... de subt as, grecu ca grecu: joacă pe Creta; dar tot România o să câştige, fiindcă scoate mereu pe Riga de Caro...l!

Dictatura la români

Tânăr ofițer...

...și cu câteva clipe înainte de execuție

O comparație a dictatorilor relevă surprinzătoare puncte comune nu numai la nivelul acaparării puterii – cum am văzut în primele articole din acest serial –, ci și la acela al exercițiului puterii. Un exemplu, printre altele, este faptul că regele Carol II, Antonescu și dictatorii comuniști, odată instalați la putere, răstoarnă prioritățile politice anunțate – ori deja realizate – înainte de luarea puterii (absolute).

PUTEREA INUTILĂ: ION ANTONESCU

SORIN ALEXANDRESCU

În ce-l privește pe Ion Antonescu ar trebui precizat că avem de-a face, în fond, cu *două* persoane cu acest nume, omul politic și militarul, primul manifestând tot timpul un remarcabil instinct al exact acelei puteri de care se dezice, scârbit, cel de-al doilea. Ca militar, Antonescu critică mereu politica lui Carol de înzestrare a armatei, dar ca om politic acceptă colaborarea cu el. În 1934 Antonescu este numit, la insistențele liberalilor, subșef al Marelui Stat Major, dar demisionează la sfârșitul anului din cauza aceloraşi divergențe. Pasivitatea ulterioară a lui Antonescu, până în 1938, nu justifică, cred, etichetarea lui ca „adversar neîmpăcat" al regelui (Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers enciclopedic, 1998, p. 384), poziție pe care se situau atunci numai Maniu și, eventual, Dinu Brătianu. Antonescu se păstrează în acești ani, pur și simplu, în rezervă, la egală distanță de rege, legionari și de partidele istorice, deși acestea din urmă îl preferă, ca „antantist", în dauna generalului Iacobici, mai bine văzut în armată, dar filogerman.

El acceptă să intre ca ministru al Apărării în primul guvern carlist, din februarie 1938 (fusese și în guvernul Goga precedent), deși acesta consfințea puterea absolută a regelui, mai înainte atât de criticat. Demisionează din nou foarte rapid, la 30 martie 1938, acum nu din pricina problemelor armatei, nici din rezistență la dictatură, ci pentru că refuză să fie părtaș la reprimarea legionarilor.

Mama lui Ion Antonescu

Urmează o nouă perioadă de pasivitate până când, la începutul lui iulie 1940, Antonescu capătă domiciliu forțat, este apoi deportat la mănăstirea Bistrița și, pe 12 iulie, este trecut în rezervă, existând chiar temerea că ar putea fi ucis sub un pretext oarecare, precum Codreanu. Motiv pentru care liberalii, ca și Legația germană, intervin la rege pentru a-l salva. Adversarii (Carol, camarila) vor să-l scoată din joc, prietenii vor să-l mențină disponibil, din același motiv. Prin neimplicare activă de nici o parte, ca și prin reputație morală, Antonescu este considerat mereu „ultima rezervă" pentru salvarea situației în caz de criză acută. Chiar ministrul german Fabricius împărtășește această idee, deși era vorba despre un filoenglez. Trebuie totuși precizat că, până în acest moment, Antonescu nu se remarcase prin nici o prestație deosebită *reală,* nici în domeniul militar, nici în cél politic, bucurându-se de unele simpatii, dar și de multe antipatii, în ambele medii. Valoarea lui era pur *potențială*: nu era discreditat, precum mai toți ceilalți, părea, și era, incoruptibil, dar era și un om singur, dificil, neangajat, cu opinii oscilante, chiar imprevizibile.

Jurământ solemn călcat

Antonescu este eliberat la 28 august. La 30-31 au loc consiliile de coroană la care se acceptă Dictatul de la Viena. Brusc, se dezlănțuie criza și „soluția Antonescu" devine singura realizabilă. Pe 1 septembrie Carol îi cere să formeze guvernul fără legionari, dar discuțiile cu Maniu și Brătianu nu duc la nici un rezultat, în timp ce mișcările insurecționale legionare se întețesc. La 4 septembrie, mandatul include pe legionari, care cer însă capul regelui. În toate aceste zile, Antonescu acționează perfect loial mandatului, după cum, din aceeași onestitate, îi transmite lui Carol în noaptea din 4/5 septembrie cererea generală a celor intervievați: abdicarea.

La 5 septembrie, cerând și primind „depline puteri" pentru conducerea statului, Antonescu depășește termenii mandatului, dar nu-l încalcă (încă), deoarece, la primirea acestor puteri, el rostește totodată „legiuitul jurământ" în fața regelui. La 6 septembrie, Antonescu cere însă el abdicarea lui Carol și răstoarnă total atitudinea lui precedentă, întorcând „puterile depline" exact împotriva celui care i le acordase! Conștient de sensul acestui act, el recunoaște în apelul către *Români* din aceeași zi că a călcat „un jurământ solemn, cerând abdicarea regelui căruia îi jurasem credința" (Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol.3, RAO, 2002, p. 326), dar explică gestul prin dorința de a evita „o totală și inevitabilă catastrofă".

Este drept că în acel moment orice altă soluție putea fi mai rea, dar un război civil contra armatei, care era, în principiu, fidelă lui Carol – generalul Mihail îi sugerase lui Carol chiar arestarea lui Antonescu și începuse să îndrepte trupe fidele spre București –, nu prea avea cine să-l pornească, tulburările legionare fiind destul de reduse. Salvarea situației s-a datorat, de fapt, tuturor factorilor de decizie, inclusiv lui Carol, care au dat dovadă de reținere. Putem spune, pe de-altă parte, că în aceleași documente citate mai sus apare și a doua atitudine, retorică, prin care Antonescu, exact la fel ca ceilalți trei dictatori, exagerează violent proporțiile crizei,

tocmai pentru a se împăuna cu meritul de a-i salva pe *Români*.

Infidel lui Carol, Antonescu se străduie să pară fidel tronului, dar prezența lui Mihai ca rege se va dovedi, până la 23 august 1944, pur decorativă. În fapt, după alungarea lui Carol la 6 septembrie, Antonescu acționează ca un președinte de republică autocrat, părăsind în practica guvernării orice subordonare față de monarh.

Instinct politic sigur

Micile ezitări – pro și contra regelui Carol – sunt deci urmate de o răsturnare majoră a poziției monarhiste precedente. Aceeași afirmație se poate face cu privire la pozițiile politice. Antonescu intrase în guvern la 10 februarie 1938, cu condiția ca România să nu se apropie politic de Germania, iar în cursul diverselor întâlniri, fie cu Maniu, fie chiar cu Codreanu, între 1935-1937, se arătase același „antantist". Nu alte intenții a comunicat Antonescu lui Maniu și Brătianu, în discuțiile de la începutul lui septembrie 1940.

A dorit el păstrarea acestui angajament politic odată ajuns conducător al țării? Faptele arată că nu. Formarea unui guvern democratic pro-occidental pe ruinele dictaturii lui Carol eșuează, aparent, pentru că nici P.N.Ț., nici P.N.L. nu acceptă susținerea pe față a guvernului Antonescu, cu miniștri în guvern, deși îi furnizează experți la nivele inferioare. (Alex Mihai Stoenescu afirmă chiar, fără a aduce însă probe, că „Mihai Antonescu era în realitate membru P.N.L.", p.355). Partidele continuă deci acum atitudinea începută în 1938 față de Carol, expectativa oportunistă: nici nu-l sprijină, nici nu-l combat pe față pe Antonescu, păstrându-și libertatea de mișcare fără a se compromite!

Pe de altă parte, Antonescu putea forma de la început un guvern de tehnicieni discret acceptat de cele două partide sau un guvern fățiș militar. Este drept că la 14 septembrie era încă ofițer în rezervă (cum hotărâse Carol în iulie), dar ciudat este că Antonescu se recheamă singur în cadrele active, ca general, două zile mai târziu, la 16 septembrie, și tot singur se va avansa până la gradul de mareșal, în august 1941! Ciudat, pentru că ordinea deciziilor putea fi și exact inversă: reintrarea în armată ca general și apoi formarea, de pe această poziție, a unui guvern militar.

Se temea Antonescu de colegii săi, știindu-se impopular? Probabil. El păstrează ca atare la guvern membri ai fostului guvern pronazist Gigurtu (sub Carol!) și se asociază apoi cu legionarii lui Horia Sima, instituind la 14 septembrie „statul național-legionar", după care Antonescu aliniază brusc România la Germania. În fine, odată sigur de cele două alianțe, cu Legiunea și cu Germania, el trece la epurarea armatei de generalii carliști, precum Gheorghe Argeșeanu și Gheorghe Mihail, dintre care Argeșeanu era implicat și în reprimarea legionarilor, ca și la arestarea unor „oameni ai regelui", precum Gabriel Marinescu ori Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret de Informații. Unii dintre aceștia vor fi asasinați de legionari la Jilava.

Cum spuneam, instinctul politic al lui Antonescu este foarte sigur: conform rețetelor clasice, el se aliază cu al doilea (Legiunea) contra celui de-al treilea (generalii carliști), respectiv cu învingătorii (Germania, Legiunea) contra învinșilor (Carol, partidele democratice, ieșite – singure? – din joc, Franța, care capitulase la 16 iunie 1940, după vreo lună de luptă efectivă contra Germaniei). Conform aceluiași joc politic, Anto-

Mănăstirea Bistrița, unde Carol II i-a fixat domiciliu obligatoriu

nescu se va alia cu Germania contra legionarilor, atunci când aceştia îi vor refuza autoritatea.

În concluzie, Antonescu răstoarnă între 5 şi 14 septembrie toate prioritățile lui politice precedente, devenind din monarhist un (soi de) preşedinte de republică, din antantist un filogerman şi din democrat (liberal) un asociat al Legiunii, iar din ianuarie 1941, un dictator militar.

În inspecție pe front

La Berlin, precum la Poartă

În ce priveşte relațiile cu Hitler, se poate observa că regele Carol, în cei trei ani de dictatură, l-a vizitat numai o dată, la 24 noiembrie 1938, şi încă venind de la Londra şi Paris. Fără a discuta direct despre legionari, Carol s-a temut totuşi atât de mult de eventualul sprijin al lui Hitler pentru ei, încât a ordonat uciderea lui Codreanu la 30 noiembrie. Antonescu, în cele patru luni dintre 14 septembrie 1940 şi 21 ianuarie 1941 îl vizitează pe Hitler de două ori: 22-23 noiembrie şi 14-15 ianuarie 1941. După tatonări la prima întrevedere, Antonescu îi cere, la a doua, ştiind atunci de planurile de atacare a Uniunii Sovietice, să aleagă pe cine se va bizui în România. Hitler, având nevoie de colaborare militară, nu poate alege decât pe Antonescu, reiterându-şi apoi sprijinul pe căi diplomatice şi, chiar în timpul rebeliunii, telefonice şi telegrafice.

Unde a gafat Carol, reuşeşte deci Antonescu. Preţul este însă reintroducerea în România modernă a ceea ce nu mai făcuse nici un şef de stat după 1877: vizita rituală la puterea protectoare înainte de a lua o decizie de politică internă. Precum candidații la domnie, care mergeau mai înainte la Poartă, merge acum Antonescu la Berlin, pentru a-l convinge pe Hitler că-i va fi un mai bun partener decât legionarii, ceea ce însemna acord pentru răfuiala personală cu ei. Se poate argumenta că, altfel, răfuiala se putea întoarce în defavoarea lui Antonescu.

Foarte bine, dar care a fost atunci beneficiul răsturnării lui Carol? Acesta putea cere exact acelaşi acord la Berlin! Şi cum se împăca acuzația de cedare de către Carol în fața Dictatului de la Viena cu devotamentul arătat de Antonescu lui Hitler, cel care a decis practic termenii dictatului? Prin speranța că astfel Hitler va reveni asupra acelui dictat? Foarte bine, dar exact acelaşi lucru i-l putea cere şi Carol ori legionarii, dacă ei câştigau puterea. Ce rămâne atunci din demnitatea salvatorului țării din septembrie 1940, respectiv ianuarie 1941? Ca şi în cazul răfuirii lui Carol cu Legiunea în 1938, şi Antonescu, în 1940, putea spune că, altfel, România ar fi fost înecată în sânge. Şi aşa a curs însă sânge, cel al legionarilor. Dar asasinatul este asasinat şi nu este prea important dacă el este semnat Ion Antonescu ori Horia Sima.

În ceea ce priveşte obediența față de Hitler pentru perioada 1940-1944, Antonescu nu a fost cu nimic mai prejos decât oricare eventual ministru legionar. Mai mult, ca militar, Antonescu a convins – sau obligat – armata să meargă mult mai departe în războiul pronazist decât ar fi putut-o face vreun ministru carlist sau legionar. Ca să nu mai spunem că acesta din urmă, om politic cât de cât, s-ar fi putut gândi, poate, la stabilirea unui tratat politic şi/sau militar cu Germania, tratat la care cei doi militari între ei, Antonescu şi Hitler, nu s-au gândit. Putem de aceea conclude că *omul politic* Antonescu a funcționat abil, mai ales în lunile septembrie 1940-ianuarie 1941 – dar la fel cum ar fi făcut-o în locul lui oricare dintre rivali – şi că el a pierdut după aceea complet inițiativa, renunțând la mult trâmbițatele reforme sociale şi economice în favoarea purtării războiului; tot o „răsturnare" de priorități, deci, cum a fost şi în 1940. În acelaşi timp, *militarul* Antonescu a făcut imense greşeli, mai

ales prin trecerea Nistrului, dar și după aceea, greșeli pe care un om politic de meserie, poate, le-ar fi evitat.

Auto-ocuparea cu ifose de independență

Am folosit, în cartea mea *Paradoxul român*, termenul de „auto-ocupare" a țării de către dictatori, Antonescu acum, Dej și Ceaușescu mai târziu. (Termenul a apărut prima oară, cred, la Paul Goma într-o scrisoare trimisă în 1977 lui Ceaușescu în care-i cerea, sarcastic, să sprijine Charta '77 din Cehoslovacia.) Toți trei dictatorii au pretins că au evitat catastrofa ocupării României de către Germania, în 1940-1941, respectiv de către Uniunea Sovietică în 1968, rezultat la care sigur s-ar fi ajuns dacă rivalii lor, Horia Sima, respectiv Ana Pauker sau Gheorghe Apostol, ar fi câștigat atunci lupta pentru putere.

Faptele ulterioare confirmă falsitatea acestor auto-legitimări. Este greu de închipuit că un alt „Conducător" ar fi făcut mai multe erori strategice și victime în rândul populației decât a făcut Antonescu, devotat lui Hitler până la absurd, de la Odessa și Stalingrad până la catastrofala retragere prin Moldova, din iulie-august 1944. Observații similare se pot face, cum vom vedea, despre Dej și Ceaușescu. În toate aceste cazuri gestul „patriotic" de a salva țara de o politică „și mai rea" ori de aservire unei puteri străine a fost un pur truc retoric, menit să tranșeze o dispută internă pentru putere.

Trebuie să acceptăm, cred, trista evidență a faptului că România nu a fost în stare să producă nici un rival de *reală* alternativă politică la cei patru dictatori, în stare să-i blocheze pe aceștia înainte de a fi prea târziu, așa cum au putut face societatea și/sau clasa politică din Finlanda, Peninsula Iberică, Ungaria și chiar din protectoratele germane ale Moraviei sau Croației, de unde nici o armată de proporția celei române nu a plecat atât de departe în Est, pentru a fi distrusă de sovietici. Da, România, ca nici una din aceste țări, a excelat în arta „auto-ocupării" cu ifose de independență, care a servit mai bine interesele marilor puteri decât le-ar fi putut face ele însele ocupând țara cu forțe proprii. Acesta și este, cred, adevăratul motiv pentru care nici Hitler, nici Stalin, nici Hrușciov nu s-au mai obosit să ocupe literalmente România, ba chiar au tolerat, probabil amuzați, ieșirile de independență ale lui Antonescu, Dej ori Ceaușescu. În istorie Antonescu ar trebui de aceea să rămână nu ca „salvator" al țării, ci ca omul politic care a dus la perfecție, fiind și militar, arta auto-ocupării începută de Carol II.

Mașina cu care a fost transportat de la Palat, după arestare

Posteritate câștigată

Apărut ca salvator în 1940, exact precum Carol II în 1930, mareșalul a fost, în timp de război, și, practic, în absența oricărei rezistențe, stăpân absolut al unei țări pe care regele, în timp de pace, a trebuit să o manipuleze intens pentru a o guverna. Puterea lui Antonescu a fost totală, precum a nici unui șef de stat înainte de el. Dar a fost o putere inutilă. Și ca om politic, și ca militar, a renunțat la principiile afișate înainte, fără nici un beneficiu. Ca șef de stat n-a putut realiza vreo schimbare în interior, la început din cauza legionarilor, apoi din cauza războiului, dar a tolerat – sau chiar a decis – pogromuri contra evreilor și asasinate contra românilor legionari. Ca militar, a pierdut nu numai războiul, ci și mulți oameni, soldați și civili, fără a salva nici prestigiul armatei, nici teritoriile smulse în 1940, ratând un armistițiu decent, ca și propria lui salvare.

(Continuare în p. 42)

Memorii de război

În episoadele precedente (Magazin istoric, nr. 6, 10/2002), generalul Titus Gârbea ne-a relatat câteva secvențe semnificative de la debutul misiunii sale ca ofițer de legătură al Comandamentului român cu OKW (Înaltul Comandament al Wermachtului) și OKH (Înaltul Comandament al Armatei de Uscat). Principalul obiectiv urmărit de partea română era obținerea unui ajutor substanțial din partea Germaniei, în trupe și materiale, pentru a putea stăvili înaintarea sovietică pe frontul din Moldova.

După insistențe, a reușit să determine partea germană să trimită o delegație la București pentru a se constata nevoile și a se stabili un calendar ferm al livrărilor. Din observațiile pe care le făcuse în urma contactelor directe, Titus Gârbea ajunsese la concluzia că potențialul militar german resimțea din plin pierderile grave suferite până atunci, decalajul față de adversarii săi devenea tot mai evident. Este și motivul care l-a determinat să redacteze o notă în termeni foarte fermi pe care a înaintat-o OKH în numele Comandamentului român. Despre conținutul acestei note și ecourile pe care le-a avut la Berchtesgaden, dar și la nivelul conducerii politice și militare românești, vom afla din paginile următoare.

Titlurile și subtitlurile aparțin redacției.

Dan GÂRBEA

DINCOLO DE PROMISIUNI, TEAMĂ ȘI NESIGURANȚĂ

General TITUS GÂRBEA

● Toți se-ntreabă: unde vor debarca Aliații? ● Deși se tem, germanii vor să-i liniștească pe români ● Întâlniri de taină cu generalul Sănătescu ● Tensiuni între OKW și OKH ● Germanilor trebuie să le vorbești răspicat și clar ● Întăriri sigure: două divizii decimate ● Generalul Hans Speidel descifrează sensurile defensivei

[În ziua de 4 aprilie 1944], ajungând la Berchtesgaden, îl văd imediat pe Zeitzler [șeful OKH] și, după ce îi raportez starea de la București și masivele bombardamente aeriene [asupra României], stărui în cererea mea de unități blindate și de apărare antiaeriană. Vădit încurcat, el îmi arată grelele pierderi din ultimele bătălii, circa 500 tancuri și 10.000 autovehicule, la care se mai adaugă cele din bătălia din Podolia, aflată în desfășurare. Apoi arată situația ameliorată de pe frontul nostru, după care îmi spune că delegația germană va putea pleca în România și mă roagă să o însoțesc la București.

A doua întoarcere acasă

Între timp, mi-au sosit colaboratorii din statul major. I-am instalat în Prusia Orientală, lăsând instrucțiuni pentru modul de lucru cu Direcția aprovizionării și administrației, în privința armamentului, muniațiilor și transportul acestora. Ajutoarele mele sunt lt. col. Dumitru Nedelcu, maiorul Gheorghiu Siminel (conduce eșalonul I din Prusia Orientală) și căpitanul Rosetti-Solescu (eșalonul II de la Wünsdorf).

A doua zi, la OKW şi OKH, cer situaţia frontului. Warlimont [adjunctul Direcţiei Operaţii din cadrul OKW] îmi comunică îngrijorarea pentru iminenta debarcare, ce se va produce după masivele bombardamente anglo-americane asupra Germaniei, iar Heusinger [şeful Direcţiei Operaţii din cadrul OKH] îmi vorbeşte despre presiunea sovietică la nord de Nistru.

După-amiază revin stăruitor cu cererile principale la generalul Zeitzler. Îmi vorbeşte şi el de pericolul debarcării aliate. Apoi îmi spune că pentru a răspunde telegramei mareşalului Antonescu şi pentru a-l linişti, colonelul Brandt [adjunctul lui Heusinger] va zbura la Bucureşti împreună cu delegaţia germană, condusă de generalul Wagner. Mă asigură, că nu va neglija frontul nostru în curs de consolidare şi că va trimite două brigăzi de Sturmgestüzte Selbsaffetekannone (artilerie de asalt motorizată).

Avionul rapid şi plecat devreme a permis sosirea delegaţiei germane la Bucureşti înainte de amiază şi lucrul a început imediat la Marele Stat Major. Delegaţia este a OKH şi este formată din generalul Wagner, responsabil cu înzestrarea şi şef al delegaţiei, generalul Stief, şeful Direcţiei organizare, general dr. Handloser, inspector general sanitar, colonelul Brandt, trimis al lui Zeitzler, şi maiorul von Hinckelday, secretar.

În raportul pe care îl fac la această a doua întoarcere la Bucureşti arăt îngrijorarea de la OKW şi OKH pentru debarcarea Aliaţilor şi deschiderea unui al doilea front activ în Vest. Mai arăt că întărirea

Titus Gârbea

Grupului de armate Ucraina Nord cu forţe din rezerva de la Vest spulberă speranţa întăririi frontului românesc [cu aceste forţe], generalul Zeitzler promiţând numai unităţi de arme grele şi acele [unităţi] pe care le va retrage din Crimeea. În sfârşit, arăt că generalul Schörner [comandantul Grupului de armate Ucraina de Sud] preia sub comandă Misiunea militară germană [din România pentru armata de uscat] şi răspunderea întregului teritoriu al României, dar Misiunea aero şi navală [din România] va depinde de OKW.

Antonescu şi Şteflea sunt foarte dezamăgiţi, deşi le spun că Zeitzler mi-a promis ferm că va trimite două brigăzi de artilerie motorizată şi că speră să trimită două divizii de blindate, după 15 aprilie.

Lucrul intens cu delegaţia germană nu mi-a permis decât cu greutate să-l abordez pe generalul Sănătescu, pe care îl orientez în ce priveşte comanda pe toată ţara preluată de Schörner şi îi spun că nu va putea [el, Sănătescu] întreprinde nimic cu şanse de reuşită înainte de deschiderea celui de al doilea front [de către Aliaţi], deci după o masivă debarcare pe continent, care să angajeze toate rezervele germane. Sănătescu este tăcut, vizibil frământat de gânduri, pesimist privind apărarea Moldovei şi îmi spune că evenimentele ne vor surprinde. Repet că debarcarea reuşită este o primă condiţie pentru ca noi să ne putem desprinde. Îi spun că a doua zi plec în Germania cu ordinul expres al lui Antonescu de a stărui la maximum pentru a aduce două divizii blindate pe frontul nostru. Dacă nu obţin nimic, mă întorc repede.

„Nu putem fi duşi cu vorba ...“

Din 9 aprilie sunt din nou în Germania, unde rămân numai patru zile. Bat la toate uşile pentru întărirea frontului nostru, dar în zadar. Delegaţia germană s-a întors mulţumită, fiindcă cererile de materiale s-au perfectat, s-a încheiat un plan, pe care, spunea generalul Wagner, l-a dat spre execuţie. Pentru a mă scoate din pesimismul meu, bănuiesc eu, acesta mă ia într-o zi la o ascensiune cu telefericul şi îmi arată „schitul“ lui Hitler cocoţat pe Muntele Watzmann. Îmi vorbeşte despre „pacea care trebuie să vină, altfel ne prăbuşim“.

Hotărăsc să mă întorc la Bucureşti, pentru a lua o hotărâre care mă depăşeşte şi dau ordin de pregătire a avionului. În după-amiaza zilei de 13, după ce dau un telefon la

Berchtesgaden („Cuibul vulturului")

Bucureşti şi după ce organizez repartizarea sarcinilor la ajutoarele mele, redactez o „notă scrisă", pe care o semnez în numele Comandamentului român şi pe care, către orele 22, o înmânez maiorului von Hinckelday, pentru a fi remisă generalului Zeitzler, aflat în acel moment la şedinţa cu Hitler.

Această notă scrisă cuprinde două puncte:

1. Dacă trupele române din Crimeea nu sunt retrase pentru a fi aduse să apere Moldova-Basarabia, toată răspunderea pentru pierderea lor, ca şi pentru ce se va întâmpla, rămâne asupra OKW.

2. Dacă nu suntem ajutaţi să întărim frontul român şi apărarea ţării, iar frontul din Moldova se prăbuşeşte, în România se vor produce evenimente militare şi politice de cea mai covârşitoare importanţă.

A doua zi, la ora 7 dimineaţa, am plecat la Bucureşti.

Am vrut să plec şi să ajung cât mai devreme, dar vremea ploioasă şi ceaţa din Alpi m-au întârziat. Îmi făceam idee că nota predată în ajun va indispune pe cei de la OKH şi mă temeam că vor opri zborul. Escala la Viena, motivată de ceaţă, o atribuiam aceleiaşi temeri. Abia la 13 am sosit la Bucureşti şi m-am dus direct la Marele Stat Major.

I-am dat raportul lui Şteflea, predând nota (copia germană şi traducerea ei). În spate, peste umăr, citea şi primul subşef al M.St.M., generalul Arhip, care îmi spune: „Ţi-ai depăşit misiunea, nota este tare, gravă". Am răspuns imediat: „Dacă mă dezavuaţi, eu nu mă mai întorc la Berchtesgaden; m-aţi încălecat cu sila pe cel mai mârşav armăsar şi de aproape trei săptămâni îmi ordonaţi să cer şi nu obţin nimic important şi eficace!" Generalul Şteflea mă priveşte şi îmi spune scurt: „Plecăm la mareşal!"

Mareşalul ne primeşte imediat, de faţă fiind, ca întotdeauna când se discută chestiuni militare, colonelul Radu Davidescu. Antonescu primeşte scurtul meu raport şi îi predau nota ca să o citească. După primul punct privitor la retragerea trupelor din Crimeea, mă întreabă: „Ai scris dumneata asta?" Răspund: „Exact aşa!" Antonescu şedea într-un fotoliu adânc în afara biroului de scris şi, când am socotit că a terminat de citit, spun hotărât: „Dacă mă dezavuaţi, eu nu mă mai întorc la OKW!" El sare din fotoliul său cel adânc, exclamând şi repetând: „Nu! Nu dezavuez nimic şi pe nimeni! Te întorci şi totdeauna să le vorbeşti aşa răspicat, să înţeleagă că nu putem fi duşi cu vorba şi cu promisiuni goale!"

Generalul Şteflea era uşurat şi mai apoi tuturor li s-a părut natural acest protest din notă. (Textul german şi român al documentului a fost pus de mareşal pe birou, apoi, când am plecat din audienţă, am văzut cum le-a aşezat col. Davidescu într-o mapă de carton.)

Se presupune, nimic nu-i sigur

În şedinţa prelungită care a urmat, am detaliat îngrijorarea până la teamă ce am putut vedea la OKW şi OKH pentru debarcarea Aliaţilor şi deschiderea celui de al doilea front. Această teamă s-ar baza pe informaţii proaspete, verosimile. Se presupune că acest al doilea front ar putea fi în Franţa (de nord sau de sud, mai probabil în Mediterana), ca şi în Balcani, ceea ce impune păstrarea multor mari unităţi în această peninsulă. Antonescu urmăreşte foarte atent şi adaugă că debarcarea în Balcani ar urmări atragerea Turciei în coaliţie şi deschiderea comunicaţiilor pe apă, ceea ce ar ajuta foarte mult Rusia, dar se întreabă: „Este acesta un al doilea front?"

Apoi arăt starea de tensiune dintre OKW şi OKH pentru folosirea rezervelor generale. Organizarea Comandamentului s-a dovedit defectuoasă acum, când situaţia a devenit critică. Fiecare dintre cele două organe de comandament îşi păstrează forţele pe teatrele de

operații unde își au răspunderea. Acest defect se simte și la noi, unde linia București-Ploiești-Brașov desparte zona operațiilor care intră în răspunderea grupului de armate Schörner și OKH de restul României, care depinde de OKW.

Închei, arătând cererea pe care mi-a făcut-o generalul Zeitzler de a vizita linia frontului dintre Prut și Siret, pentru a vedea starea pozițiilor: ocuparea lor, cazematele, șanțul anticar. Zeitzler se consideră specialist în tancuri și mi-a delegat doi ofițeri, din care unul (col. Glasing) este tanchist. Șteflea privește pe mareșal, care spune: „Inspecție!" Eu arăt că e bine, că vor vedea cât de slabă este armarea pozițiilor, mai ales cu armament greu și artilerie anticar și antiaeriană.

A doua zi am întâlnit pe generalul Sănătescu. După ce mă ascultă, îmi spune că i-am alarmat pe germani cu nota mea și că situația a devenit periculoasă. Am replicat că îi cunosc pe germani, că trebuie să le vorbești răspicat, clar și categoric pentru a obține ceea ce dorești. Sănătescu opinează că o debarcare a Aliaților în Balcani va grăbi deznodământul la noi și ar fi bine să nu ne lăsăm surprinși. Îmi spune că a raportat regelui, care nu vrea să se lase surprins, la care răspund: „Mai bine surprins, decât grăbit și prins". El îmi mai spune, pentru prima oară, că oamenii politici la noi sunt temători, nehotărâți și nu se înțeleg, apoi revine la ideea că evenimentele se vor precipita și ne vor surprinde nepregătiți.

Sevastopol, imediat după eliberare

Îi spun că a doua zi voi zbura în Moldova, iar după aceea mă întorc în Germania. Îmi zice că va merge și el [în Moldova], să vadă pe unii comandanți și starea de spirit, pentru a raporta regelui.

La întoarcerea mea din Moldova, am lăsat un raport scris la Secția Operații a Marelui Stat Major, în care subliniam că cei doi ofițeri germani care mă însoțiseră s-au convins *de visu* de starea frontului nostru. Am precizat că voi folosi acest raport la OKH pentru a sprijini repetatele mele cereri cu caracter urgent. Șeful Secției Operații îmi dă un argument suplimentar pentru susținerea cererilor noastre, spunând că se așteaptă la o ofensivă sovietică la 1 mai, în cinstea sărbătoririi zilei muncii.

Tancuri sovietice ocupă poziție în fața Odessei

Repetate ocazii pierdute

Revenit după cinci zile de la predarea notei, am fost primit într-o scurtă audiență de generalul Zeitzler. El primise pe însoțitorii mei pe front, care i-au raportat cele văzute. Era satisfăcut și m-a asigurat că în primă urgență armamentul greu va fi trimis în cursul săptămânii. Mă asigură că nu trebuie să fiu îngrijorat, nici mareșalul și nici generalul Șteflea, că apărarea frontului românesc va fi neglijată. A doua zi mă angajează la o convorbire mai lungă privind trupele [românești] din Crimeea, asigurându-mă că evacuarea lor nu va întârzia, pentru că armata roșie a invadat peninsula (Kerci și Eupatoria). Confidențial adaugă că două

divizii blindate cu dotare redusă vor fi trimise în Moldova pentru refacere și completare cu material deja dirijat spre România. Comandanții și cadrele acestora sunt foarte buni. Este vorba despre Divizia blindată Grossdeutschland, comandată de generalul baron Thomas von Manteuffel, și Divizia blindată Totenkopfhusaren. Deci sunt mari unități încercate, dar care au suferit pierderi, aduse pentru refacere.

În zilele care au urmat, am văzut de două ori pe generalul dr. Hans Speidel, chemat la OKW pentru ordine și încredințarea unei noi misiuni. Era destinat să fie șeful de stat major al grupului de armate comandat de mareșalul Erwin Rommel, de pe frontul de Vest. Cunoșteam pe generalul Speidel din toamna anului 1942, din Caucaz, de la Armata 17, și era foarte mirat că mă întâlnește la OKW. Era recunoscut ca fiind foarte rezervat, tăcut și abil în a purta discuții (era doctor în filosofie). I-am spus ce misiune am la OKW, unde m-a văzut în conversație cu generalul Warlimont, și i-am reliefat grijile noastre majore pentru frontul mobil din Moldova. Surâzând, mi-a spus: „Eu primesc instrucțiuni și misiune în Vest, iar dumneata ești cu fața la Est. Nu vom colabora. Eu zbor mâine spre Franța și voi avea enorm de lucru, atât de mult, încât nu-ți vine să crezi că o debarcare s-ar putea produce curând". Opinez că adversarul nu va tolera acest lung răgaz, după părerea unanimă de la OKW. Ridică din umeri gânditor și îmi spune: „Defensiva este cea mai grea formă de război, iar dacă se neglijează manevra, ea devine falimentară. Armatele germane au avut mari succese numai grație manevrei. Apărarea pas cu pas, cu îndârjire, ne-a făcut să pierdem orice inițiativă pe toate fronturile și să fim la cheremul adversarilor. Noi am avut ocazia să manevrăm în retragere, să salvăm forțe. Am pierdut aceste ocazii și am adoptat defensiva cea mai nefericită, pe care am practicat-o și în primul război mondial ..." Nu a spus nici un nume, nici un front, nici un sector, ci numai „noi", „noi toți".

După 20 iulie 1944 [atentatul împotriva lui Hitler], mi s-a spus că ar fi fost legat de Rommel și că va avea soarta lui. Este o minune că nu a fost secerat ca mulți alții. Ceea ce mi-a povestit reflecta o nemulțumire, o critică și cred că și o dezamăgire. ■

PUTEREA INUTILĂ

(Urmare din p. 37)

A fost, pe de altă parte, un om indiscutabil onest: nu s-a înconjurat de camarilă, precum Carol și Ceaușescu, nu s-a mai epuizat în intrigi pentru putere după rebeliunea legionară, a muncit până la epuizare fizică, dar mereu singur, fără a reuși nici o coagulare a societății în jurul lui sau al vreunui simbol național. A gestionat țara, în interior ca și în exterior, mai curând ca un domn feudal, fără legi sau instituții, fără a se consulta cu cineva în mod real, respingând fără dialog opiniile contrare, de exemplu pe cele ale celor 23 de generali pe care îi scoate în rezervă, pentru că s-au opus trecerii Nistrului, la fel de nepăsător precum îi primise Carol propria lui demisie, în 1934 ori 1938.

Tot la fel precum Carol a organizat în 1941 plebiscite irelevante, după zdrobirea rebeliunii legionare și după intrarea în război, dintr-o aberantă încredere în „dialogul direct cu poporul". Tot ca regele Carol, și-a dublat dictatura cu un tip de discurs lamentabil, deși eroic-patetic. Altfel decât Carol, Antonescu a beneficiat însă nu numai de popularitate în timpul vieții (cu excepția sfârșitului ei), ci și de o mare reputație morală, politică și militară, ca și de o uriașă posteritate, la toți cei animați, după el, de spirit antirus ori antisovietic, fie ei național-comuniști gen Ceaușescu, fie militari, civili, intelectuali, oameni obișnuiți, comuniști ori nu.

Dintre toate miturile secolului XX, mitul Antonescu pare cel mai rezistent, dovadă nu numai a unei aberante judecăți istorice, ci și a viciului politic fundamental al acelor români pentru care statul și autoritatea sunt mai importante (chiar când performanțele lor sunt nule) decât societatea. ■

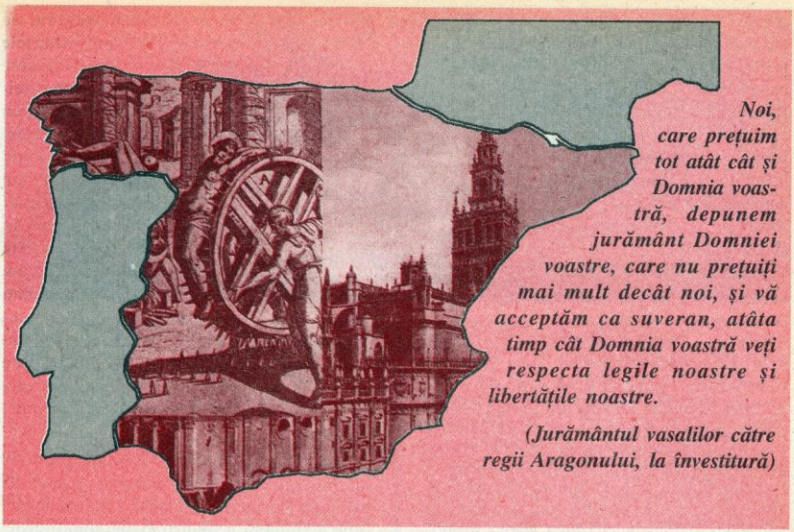

Noi, care prețuim tot atât cât și Domnia voastră, depunem jurământ Domniei voastre, care nu prețuiți mai mult decât noi, și vă acceptăm ca suveran, atâta timp cât Domnia voastră veți respecta legile noastre și libertățile noastre.

(Jurământul vasalilor către regii Aragonului, la învestitură)

SPANIA SAU SPANIILE?

VICTOR IONESCU

Dacă în numărul anterior al revistei, incursiunea în istoria Spaniei s-a oprit mai ales la timpurile îndepărtate, ale trecutului tenebros al formării poporului și statelor iberice, demersul de astăzi permite cititorului pătrunderea în universul fascinant al Spaniei medievale.

Noua Spanie creștină începea să prindă viață... Paralel cu evoluțiile sudiste, în nordul Hispaniei se năștea și se dezvoltau statele creștine. Din Asturia, singura provincie neocupată de arabi, pornește în secolul VIII celebra Reconquistă, pe teritoriile cucerite luând naștere regate creștine: Leon, Castilia, Aragon, Navarra și Portugalia. O rapidă privire asupra cronologiei ne permite să constatăm că întâiul stat creștin a fost Leonul, format în anul 755, în partea de nord-vest a peninsulei. El a inclus Biscaya, Galicia, Castilia (până în 987), Portugalia (până în 1140) și Oviedo. Regatul a fuzionat definitiv cu cel al Castiliei, în anul 1230.

Navarra și-a câștigat independența față de Aquitania franică, câțiva ani mai târziu, în 801. Bazat pe ambii versanți ai Pirineilor, regatul a cunoscut perioade de expansiune până în secolul XI, incluzând Castilia și Aragonul. Ulterior micșorat teritorial, a pendulat între Franța și Aragon, fiind împărțit definitiv în anul 1512 într-o Navarră independentă, care a fuzionat cu Franța, prin ascensiunea pe tronul acesteia a lui Henric IV de Bourbon, regele Navarrei, și o componentă sudică, care a intrat în alcătuirea regatelor unite Castilia-Aragon.

Liantul religios – insuficient

Din anul 888, a existat comitatul independent al Barcelonei, care s-a unit cu Aragonul, în 1137, când conții de Barcelona au devenit... regi ai Aragonului. Cele două mari state, din a căror asociere se va naște Spania

Sevilla, în veacul XV bază terestră și navală a recuceririi Granadei, apoi oraș considerabil îmbogățit în urma descoperirii Lumii Noi

imperială, Castilia și Aragon, și-au căpătat independența deodată, în anul 1035, când, prin testamentul regelui Sancho II de Navarra, această țară a fost divizată în patru, câte o parte pentru fiecare dintre copiii săi. La rândul lor, Castilia și Aragonul s-au mărit permanent prin anexarea, pe rând, a comitatului Barcelonei, a insulelor Baleare și a emiratului Valenciei de către Aragon; a Leonului, Extramadurei și emiratului Andaluziei de către Castilia. În anul 1469, prin căsătoria Isabelei de Castilia cu Ferdinand de Aragon, se năștea viitoarea Spanie. Câțiva ani mai târziu, în 1492, regii prea-catolici au cucerit și ultimul regat maur – Granada, iar în 1512 au preluat și sudul Navarrei.

O evoluție oarecum separată a avut Portugalia, născută ca un comitat al Leonului, în 1097, și devenită monarhie independentă în 1140. Regii portughezi au recucerit Lisabona în 1147, iar în 1249 au reluat stăpânirea provinciei sudice Algarve, ultima aflată sub stăpânire arabă. În anul 1267 este trasată și granița, valabilă până astăzi, cu Spania vecină.

Alhambra, singurul palat maur din Granada rămas intact

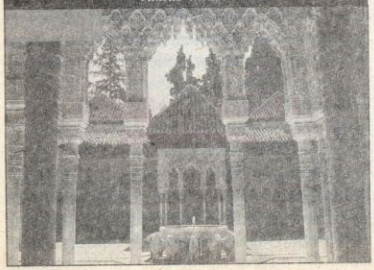

Un succint bilanț indică pentru Hispania o bază demografică dată de amestecul de celți și iberi, baza romanizată peste care au trecut neamurile germanice și apoi s-au așezat arabii. De la invazia lor (711), putem vorbi de Hispania celor trei religii sau de cele trei Spanii – una creștină, alta islamică și a treia iudaică – cu interferențe civilizatorii notabile, dar și cu identități incontestabil diferite. Căci nu numai lumea romană a cunoscut personalitățile hispanice, ci și epoca vizigotă, asigurând o continuitate spre creștinism. Ea l-a dat pe Isidor din Sevilla, unul dintre vârfurile gândirii medievale europene, autorul *Etymologiilor*, compilație de tip enciclopedic a cunoștințelor Antichității, și al lucrării *Laus Spaniae* (*Elogiul Spaniei*), unde și-a mărturisit, pe lângă credința creștină (el fiind episcopul Sevillei), și un patriotism spaniol precoce. Alcuin, sfetnicul-filosof al lui Carol cel Mare, vedea în acesta pe „doctorul tuturor bisericilor de limbă latină".

Deci invazia arabă nu a eliminat, după cum s-a văzut, Spania creștină. Ea i-a adăugat o Spanie arabă. În prima fază, creștinii din jurul Pirineilor au format primele regate, născute și crescute în spiritul Reconquistei. Fenomenul demografic major a fost apariția mozarabilor, autohtonii creștini supuși emiratelor arabe.

În interiorul Spaniei arabe, cele două valuri de integrism islamic, al Almohazilor și, respectiv, ale Almoravizilor, au creat o reacție locală și, astfel, Spania islamică s-a divizat în două tabere: una ortodoxă și alta integristă. În anul 1212, imperiul Almohazilor ocupa aproximativ 45% din peninsulă (sudul), în timp ce patru regate creștine cumulau restul nordic. Această răsturnare de pondere și fenomenul integrismului au generat și noi realități demografice. Mozarabii se reduc ca importanță numerică și dispar chiar treptat, creștinii migrând

în marea lor majoritate spre nord. O situație asemănătoare se petrece și în cazul evreilor care, supuși presiunilor almohade, preferă să treacă sub stăpânirea regatelor creștine.

În locul mozarabilor a apărut și s-a dezvoltat puternic minoritatea mudejarilor – populație islamică trăind pe teritoriul creștinilor și practicându-și liber religia. Se impuneau deci, în acele timpuri, mai multe Spanii, pentru care liantul religios nu mai era valabil. Elementul nou de legătură, de coeziune, va deveni, în această etapă, figura regelui. La Toledo, un Alfonso VI, regele Castiliei, se proclama, după cucerirea orașului de la arabi, în 1085, „împărat al celor două religii" și bătea monetă cu legendă bilingvă – în latină și arabă. Ceva mai târziu, în 1369, găsim epitaful trilingv al regelui Petru cel Crud – scris în latină, arabă și ebraică. Cele trei Spanii se impuseseră vizibil.

Regatul catolic prin excelență

Toleranța reprezenta factorul de strângere a relațiilor interspaniole, iar apariția integrismului nu a făcut decât să demonstreze că Spania arabă tolerantă, cea care îi primise pe evreii exilați din Magreb și le permisese revenirea la religia lui Moise, era mai aproape de Spania creștină decât de integrismul islamic. Și, de aici, succesul indiscutabil al mudejarismului, care devine fenomen de masă.

Pe măsura succeselor Reconquistei s-a creat însă o stranie situație în care integrismul s-a mutat din Spania musulmană spre Spaniile care erau diferitele regate creștine. Acel integrism a fost alimentat prin uniunea dinastică Aragon-Castilia și prin titlul de „regi catolici", pe care Papa l-a atribuit capetelor încoronate întemeietoare ale Spaniei moderne: Ferdinand și Isabel.

Ferdinand II Catolicul (1452-1516), rege al Castiliei sub numele de Ferdinand V

Inchiziția, cu mijloace și metode care vor fi regăsite numai în statele totalitare ale secolului XX, a dus intoleranța la paroxism. Deși nu putem fi totalmente siguri de valabilitatea ipotezei, amintim că faimosul „vânător de naziști" Simon Wiesenthal afirma că plecarea lui Columb spre America, și cu el a multor evrei creștinați, s-a făcut precipitat, deoarece Mossad-ul secolului XV aflase de decretul de expulzare a evreilor din Spania.

De altfel, 1492 este un an crucial în istoria peninsulei. Atunci a fost cucerită Granada, ultima posesiune arabă, punându-se punct unei prezențe musulmane de aproape 800 de ani pe acele meleaguri. Atunci a plecat și Columb spre Indii, descoperind însă Americile. Atunci au fost expulzați evreii și tot în acel an un spaniol, Rodrigo Borgia, devenea papă sub numele de Alexandru VI. Practic, în 1492, Spania intra în epoca modernă ca Regatul Catolic prin excelență și ca făuritorul celui mai mare imperiu colonial cunoscut până atunci. Evoluția Spaniei din acest moment, în cinci secole de triumfuri și umilințe, de mărire și decădere, de dinamism și stagnare, este în general cunoscută și nu mai poate contribui decisiv la demonstrația noastră. Sigur este că nici măcar Inchiziția nu a reușit să-i tragă pe locuitorii peninsulei pe un singur calapod. Spania rămânând până astăzi un mozaic de popoare diferite, cu limbi și culturi proprii și cu largi și tradiționale autonomii interne.

Constituția din 29 decembrie 1978 afirmă că în Spania coabitează mai multe națiuni. Ținând seama de particularismele regionale, aceeași Constituție a stabilit 17 comitate autonome, dotate fiecare cu guvern și adunare legislativă proprii. Iar provinciile Catalonia, Galicia și Țara Bascilor au, de atunci, o „autonomie sporită". Spaniile rezistă deci trecerii timpului. ■

UN NEGRU AMERICAN SPION AL PUTERILOR CENTRALE

Încă înainte de 15 august 1916, data intrării noastre în primul război mondial, organele de Siguranță române au urmărit spionii și simpatizanții Puterilor Centrale care activau în România. La 14 august 1916 au fost reținuți și internați în închisori, forturi militare, tabere sau chiar imobile. La 23 august 1916 Direcțiunea Afacerilor Politice și Contencios din Ministerul Afacerilor Străine a trimis Ministerului de Interne, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale, nota nr. 23.453, în care menționa: „Legațiunea Statelor Unite mă informează că supusul american Robert Hopkins, purtătorul pașaportului cu nr. 13.444 din 22 decembrie 1915, ar fi fost arestat și internat sub învinuirea de a fi spion german." În continuare C.I. Nacu, semnatarul notei, ruga să i se precizeze „dacă susnumitul cetățean american a fost în adevăr arestat și ce anume fapte s-au constatat în sarcina lui, punându-mă în măsură de a da de urgență un răspuns Legațiunei susarătate". Cine era acest american și ce făcuse el, încât intrase în vizorul Siguranței române?

ALEXANDRU ALIN SPÂNU

La 4 ianuarie 1916, agentul nr. 51 din Brigada 1 a Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale a trimis o notă în care îl prezenta pe „negrul Robert Hopkins, supus american, descins la Hotel Luvru de la 20 octombrie 1915, care avea angajament la varieteul „Majestic", el făcând parte dintr-un trio, în componența căruia mai apăreau Peter Sanderson, zis Petrică, și dansatoarea rusă Severskaia. El avea legături „strânse" cu Iuliana Kiș, zisă Dutzi. Suspect a devenit după ce a intrat în contact cu spionii deja identificați, Veinbaum, Roysman, Genesiu și Ierciu. Despre Iulian Veinbaum, evreu supus rus, Siguranța aflase că nu avea nici un fel de ocupație, dar „pe lângă că face servicii de spionaj rușilor", era „și un periculos spion german", adică un agent dublu care oferea informații celui care plătea mai mult.

Arestat pe Calea Victoriei

Peste trei săptămâni, la 27 ianuarie, același agent nr. 51 raporta că Hopkins îi cunoștea și pe Maria Iacobetz, zisă Podolska (austriacă), pe Boris Jurieff, pe inginerul Holt. El frecventa și Legația Germaniei din București. Începutul lunii februarie îl surprinde pe american într-o strânsă amiciție cu Christian Ferdinand Bone, „cunoscut la Direcțiune" [ca spion – *n.a.*]. Bove, supus german, venise în România sub pretextul cumpărării de cereale, dar Siguranța constatase că „nu face nici un fel de afaceri, voiajează des prin orașele de provincie".

Spre mijlocul aceleiași luni, după ce i s-a încheiat contractul la „Majestic", trioul se pregătea să plece la Odessa. Mijlocitor le-ar fi fost un oarecare Gross, care ar fi plătit 10.000 lei lui Hopkins, însă Siguranța îi suspecta că „lucrează la nemți". La sfârșitul lunii februarie deplasarea la Odessa s-a contramandat, dansatoarea Severskaia a părăsit grupul, iar cei doi, Hopkins și Sanderson, s-au angajat la „Casino et Jardin de Paris" de pe str. Câmpineanu nr. 15, al cărui director-proprietar era C.V. Ionescu.

O filare discretă a locuinței lui Hopkins duce la desco-

perirea legăturilor dintre acesta și persoane din lumea mondenă a Bucureștiului, printre ele Rodolphe Catargi, directorul Agenției Telegrafice Române, și contele O. Czernin, ministrul Austro-Ungariei în România. Supravegherea celor doi artiști arată pasiunea lor pentru călărie, ei efectuând, alături de femei frumoase, dese excursii la Șosea, deși „nu posedă biletul de liberă petrecere, conform legii controlului străinilor". După expirarea colaborării cu „Casino et Jardin de Paris", la sfârșitul lunii martie, Hopkins și Sanderson sunt văzuți „în mod regulat" frecventând localurile „Royal", „Brasserie de la Paix" și „Terasa", în timpul zilei, iar seara o petrec la „Barul American" de la fostul loc de muncă, teatrul de varieteu „Majestic".

Din luna aprilie 1916, Robert Hopkins și-a găsit un alt angajament, la circul Sidoli din Iași, însă și-a păstrat locuința din București, un apartament închiriat în imobilul din Bulevardul Regina Elisabeta nr. 6. Apropierea războiului și, poate, alte motive l-au făcut pe Hopkins să revină în București la sfârșitul lunii iulie, dar fără a mai lucra undeva.

În urma hotărârii României de a se angaja în conflictul european, Siguranța a primit ordin să rețină toți spionii și toate persoanele suspecte de spionaj în favoarea Puterilor Centrale. Numai în București se aflau în slujba Germaniei, conform unui tabel întocmit de Siguranță, un număr de 93 de spioni (Hopkins figura la nr. 55) și 216 suspecți de spionaj. La 14 august 1916, subcomisarul de poliție P. Cristescu, împreună cu agentul G. Malamuceanu, ambii de la Circa 12 Poliție din București, i-au arestat pe cei doi americani direct de pe Calea Victoriei, depunându-i la fortul Domnești pentru cercetări.

Cu primul vapor din Constanța

În urma notei primite de la Ministerul Afacerilor Străine, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale explica la 27 august 1916 motivele reținerii lui Robert Hopkins. Astfel, se arăta că încă din decembrie 1915, împreună cu Sanderson, ar fi recrutat artiste pe care le trimitea în Rusia „spre a culege informațiuni militare pentru organizațiile de spionaj austro-germane din România".

Încă o bandă

După banda sodomiei, iată și banda falsificației de monede.

Și într-un caz, și într-altul făptașii sunt din lumea bună și lumea cultă, „intelectualii", feciorii de averi, de lefuri și de pensii, mlădițele întreținuților perpetui ai societății și ai statului, oamenii de îndemânare și de talent, aceia pentru înălțarea și hrănirea cărora brațele țeranului prostit se umflă la muncă și femeia își lasă pruncul în satul de munte ca să plivească și să secere pe Bărăgan.

„Coconașii" fac. „Capșa" produce pe rând specimenele. Muscalii și cocotele fac semne prietenoase din cap când jandarmul mână pe prevenit, care n-a uitat pudra toaletei sale din ziua aceea.

Café Royal

Două bande le avem. Dar mai e și a treia.

Mâne, când se va lua hotărârea, poliția de siguranță va trebui să ridice asudând o grea plasă plină de păcătoși pe lângă cari sodomiștii și falsificatorii sunt îngeri.

Înțeleg pe „coconașii" spionagiului și trădării, înaintea cărora, când jandarmul, care-i va fi cules din localuri de lux și din cochete buduare, îi va duce din urmă, vor face semne de prietenie și alții mai mari decât muscalii și cocotele.

Pauvres garçons, **acești dușmani ai Franciei celeilalte, ai Franciei** noastre!

26 april 1915

(N. Iorga, Pagini alese, **vol. II, Editura Pentru Literatură, 1965)**

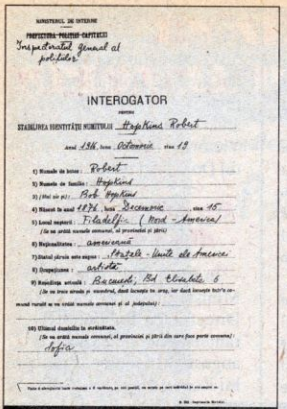
MINISTERUL DE INTERIOR

PREFECTURA POLIȚIEI CAPITALEI

Inspectorul general al poliției

INTEROGATOR

PENTRU

STABILIREA IDENTITĂȚII NUMITULUI Hopkins Robert

anul 1916, luna Octomvrie ziua 19

1) Numele de botez: Robert

2) Numele de familie: Hopkins

3) (Alte nume pe): Bob Hopkins

4) Născut în anul 1876, luna Decemvrie ziua 15

5) Locul naștere: Filadelfia (Nord - America)

(Se va arăta numele comunei, ori provinciei și țării)

6) Naționalitatea: American

7) Limba din care este origine: Englez - limba de America

8) Ocupațiune: artist

9) Domicilia actuală: București, Str. Clucului 6

(Se va trece strada și numărul, dacă locuește în oraș, iar dacă locuește în sate numele comunei și al județului)

10) Cetățenia dumitale în evoluțiune:

(Se va arăta numele comunei, ori provinciei și țării din care face parte comuna)

defin

Prima pagină a procesului-verbal de interogatoriu

Pus sub supraveghere, s-a observat că era în contact cu Iuliana Kiș „pretinsă artistă de varieteu", în realitate o cunoscută informatoare austriacă, activ implicată într-o altă afacere de spionaj (Deneș Iuliana-Sebastian Ghinescu). Deși în anumite perioade fără angajament, Hopkins cheltuia sume mari de bani la jocurile de cărți, în excursii la Șosea și în compania femeilor. El se afla la rându-i în preajma unor cunoscuți spioni ruși: I. Veinbaum, M. Genesiu, M. Ierciu, care „informau și pe austro-germani despre mișcările de trupe rusești".

Dar cea mai acuzatoare era considerată relația sa cu C.F. Bove, „cunoscut spion german", cu care mergea des la Legația Germaniei. Plecarea în Rusia i-a fost intermediată lui Hopkins de Willy Gross, conducătorul oficiului „de spionaj austriac, care funcționa în Capitală", acesta oferindu-i 10.000 lei pe lună. Însă amicii săi l-au convins să-și anuleze plecarea, deoarece rușii aveau cunoștință de legăturile sale cu austro-germanii și risca să fie arestat.

Iancu Panaitescu, șeful Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale, a comunicat Ministerului Afacerilor Străine, la 29 august 1916, pe lângă motivele arestării, și faptul că „dacă din instrucția ce se va face nu se vor găsi dovezi suficiente de culpabilitate spre a putea fi dat în judecată, va fi pus în libertate".

Inspectorul general al Polițiilor, Romulus P. Voinescu, l-a interogat personal pe Robert Hopkins la 6 octombrie 1916, la fortul Domnești. Hopkins a declarat că s-a născut la 15 decembrie 1876 „în Filadelfia nord America" (sic!), ultimul domiciliu în străinătate a fost la Sofia, a venit în România prin Giurgiu în noiembrie 1914 și cunoaște limbile engleză, rusă, suedeză și germană. Avea ochii căprui, nasul rectiliniu, iar la semne particulare s-a consemnat... „e negru".

Cinci zile mai târziu, la 11 octombrie 1916, Robert (Bob) Hopkins dă o declarație în limba germană, în care neagă acuzațiile, specificând: „Pe agenții nemți, în special pe acei de teatru sau spionaj, nu i-am cunoscut niciodată și nimeni nu mi-a propus serviciul de informațiune pentru o a treia persoană". El încheie cu mențiunea că într-o seară a dansat în prezența reginei Maria, iar apoi a fost invitat „la locuințele miniștrilor străini american, francez și austro-ungar".

La 23 august 1916, în fortul Domnești erau internate 178 de persoane. În septembrie numărul lor a scăzut la 169, pentru ca la mijlocul lunii octombrie să rămână 60, printre ei neregăsindu-se și Robert Hopkins. Apropierea liniei frontului de București a făcut ca Ministerul de Interne să propună Ministerului de Război ca unii dintre reținuți să fie mutați în diferite lagăre din Moldova, iar ceilalți eliberați. În prima categorie au fost introduși, printre alții, Iuliana Kiș și C.F. Bove, în timp ce din a doua a făcut parte și Hopkins. Cert este că, odată eliberat din închisoare, americanul a părăsit imediat România, îmbarcându-se pe primul vapor care a plecat din Constanța. Nu se va ști, poate, niciodată dacă artistul american de varieteu a fost într-adevăr un pion pe tabla de șah a spionajului din România sau a avut ghinionul de a fi în locul nepotrivit, la un timp nepotrivit. ■

DIPLOMAȚIA CRUCII CONTRA SECERII ȘI CIOCANULUI

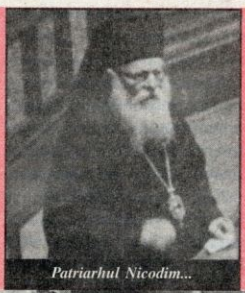

Patriarhul Nicodim...

... și Papa Pius XII

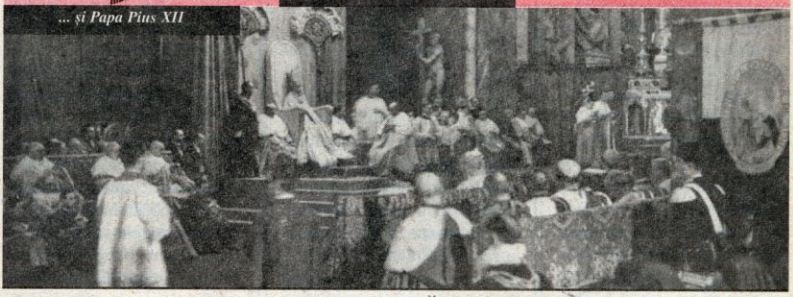

CRISTINA PĂIUȘAN

Unul dintre actorii importanți ai războiului rece – deși acțiunile sale sunt mai puțin cunoscute publicului larg – a fost Sfântul Scaun. Diplomația papală a elaborat, chiar de la sfârșitul celui de al doilea război mondial, o strategie globală de luptă împotriva comunismului, din Asia și până în inima Europei. Desigur, acțiunile Vaticanului nu puteau face abstracție de politica marilor puteri de împărțire a lumii în sferele de influență. Dar, la fel ca și diplomațiile occidentale, nu a renunțat, în toată perioada războiului rece, la sprijinirea forțelor care se opuneau regimurilor comuniste din interiorul țărilor socialiste.

Acțiunile diplomației papale au avut un impact mai mare în statele în care exista o populație majoritar catolică (exemplul cel mai elocvent este Polonia). Dar, măcar în faza inițială a instalării regimurilor comuniste, Vaticanul a avut câteva tentative de cooperare și cu reprezentanții bisericilor ortodoxe, fără a renunța la aspirația sa de universalitate, deci la încercările de a aduce Biserica Ortodoxă sub autoritatea papală. Arhivele Sfântului Scaun rămân printre cele mai închise din lume. În cele ce urmează vom prezenta unele acțiuni ale Sfântului Scaun, făcând apel mai ales la documente din arhivele românești.

Continuând tradiția predecesorului său, Pius XI, (papă între anii 1922-1939) în lupta împotriva bolșevismului, noul cap al Bisericii Catolice, Papa Pius XII, a trebuit să ia totuși în calcul raportul de forțe postbelic, locul și, respectiv, rolul jucat de U.R.S.S. pe scena politică, care participase la alianța ce îl învinsese pe Hitler.

Pius XII, a conturat încă din 1944, o strategie mondială, constând în prezența Vati-

canului în diverse colțuri ale lumii, pe post de girant al pacificării. Statul sovietic a perceput-o ca o provocare venită din partea unei instituții considerate fascistă.

„Diviziile Papei"

Imediat după război, papalitatea și-a bazat acțiunea pe ideea inevitabilității unui nou război. Se făcea ecou al acestui punct de vedere și un raport anonim, datat 20 mai 1947 și păstrat în arhivele fostului S.S.I. „Convingerea ce domină în cercurile ecleziastice din Roma este aceea a unui inevitabil război între anglo-saxoni și ruși. Unii susțin că acest conflict este imminent, în timp ce alții înclină să creadă că ruptura definitivă nu se va produce înainte de 4-5 ani." Strategia s-a dovedit însă rapid falimentară. Iar pentru Uniunea Sovietică, Vaticanul a devenit, păstrând cuvintele unui alt raport aflat în aceleași arhive, o „protipendadă a reacțiunii internaționale", un organism încurajat de „reacțiunea mondială", angajat în „lupta pentru distrugerea comunismului".

„Diplomația credinței", cum intitula Pius XII încercările sale de a acționa prin intermediul clerului, a reprezentat, în fond, o extindere a influenței catolicismului, după 1945, bazată pe penetrarea unor zone în care comunismul nu ajunsese încă, sau era abia la începuturi.

În China existau aproximativ patru milioane de catolici, organizați în 22 de mitropolii și 100 de episcopii. Ridicarea monseniorului Tien la rangul de cardinal, în 1946, a prefigurat crearea chiar a unui rit chinezesc aparte în sânul bisericii mame. Coreea și Manciuria erau și ele parte a aceleiași strategii, care spera într-o unitate galbenă pentru bararea comunismului, realizată prin intermediul Bisericii Catolice, mereu deasupra permanentelor conflicte regionale. Acest puternic flanc antisovietic catolic își avea, în teorie, un corespondent în îndepărtata Australie, izolând colosul roșu printr-o rețea a... credinței.

O altă zonă în care influențele catolice erau puternice deja era cea est-europeană, căzută acum sub influența comunismului. În plină luptă ideologică între catolicism și ortodoxism, anticomunismul a devenit un factor de legătură și de aplanare a vechilor și insurmontabilelor discordii. Exemplul cel mai concludent în acest sens îl reprezintă îmbunătățirea relațiilor dintre Grecia și Vatican, materializată în 1947 de însuși mitropolitul primat al Greciei, Damaschinos. Cu această ocazie, răspunsul sovietic a apărut prompt, considerând că statul elen a căzut sub influența... anglo-americană.

Noua putere de la București: Susaikov, Groza și Pătrășcanu

În Bulgaria, necuprinsă în sfera de influență catolică, funcționa doar un delegat apostolic. În cazul mai aparte al Iugoslaviei, relațiile existente între Tito și Vatican, erau încordate, nunțiul de origine americană numit în acea perioadă, Hurley, nereușind decât să le întărească sârbilor convingerile că „oculta catolică" dorea dezintegrarea statului format în urma tratatului de la Versailles. Se năștea astfel o Croație, fief independent al catolicismului și imperialismului.

Singura țară catolică fervent a zonei era Ungaria, suspectată de aceea de a fi centrul „compoționist" al Sfântului Scaun, pe filiera „majestăților apostolice" purtătoare ale Coroanei Sfântului Ștefan.

Între statele satelite Moscovei cu preponderență catolică, singură Cehoslovacia a infirmat regula, având relații încordate cu Vaticanul. Plecând de la rivalitatea prelaților cehi cu cei maghiari, găsirea unui *modus vivendi* a fost dificilă, înainte de 1947, mai ales deoarece episcopii unguri dețineau dioceze în Cehoslovacia și invers.

În acestă ecuație intra și Polonia. În plus, Sfânul Scaun recunoscuse guvernul din exil în defavoarea celui din țară. Problema a fost acutizată și de tensiunile ivite între cardinalul Hled, dispus să colaboreze cu puterea comunistă, și Papa, hotărât să numească un nou

cardinal de Cracovia, tocmai pentru a asigura supravegherea „nesupusului". Dar Uniunea Sovietică a interzis cooperarea autorităţilor poloneze cu noul cardinal al Cracoviei. Situaţia era similară şi în republicile baltice.

Nicodim – cardinal al Răsăritului

Relaţiile României cu Vaticanul debutaseră oficial în anul 1921 (*Magazin istoric*, nr. 5/2000), când s-a deschis o legaţie română pe lângă Vatican şi, respectiv, o Nunţiatură Apostolică la Bucureşti. Iar Concordatul cu Sfântul Scaun, în ciuda protestelor Bisericii Ortodoxe, s-a realizat şase ani mai târziu (în ţară el fiind cunoscut de-abia în 1928, graţie unui articol publicat în *Telegraful român* din Sibiu).

După 23 august 1944, o criză acută în relaţiile cu Vaticanul a intervenit în 1946. Atunci, din cauza abuzurilor împotriva prelaţilor apostolici, a personalului nunţiaturii, precum şi a episcopilor romano- şi greco-catolici, nunţiul apostolic a înaintat numeroase proteste Preşedinţiei Consiliului de Miniştri. Dar ele n-au avut nici un ecou.

Nunţiul Andreea Cassulo a demarat tratative directe cu înaltele feţe ale Bisericii Ortodoxe Române. Demersurile sale erau urmărite de Siguranţa Statului. O direcţie specială preluase supravegherea nunţiaturii apostolice, a tuturor episcopiilor romano- şi greco-catolice şi a legăturilor acestora cu factorii politici din România, „îndeosebi cu P.N.Ţ. condus de Iuliu Maniu".

În cadrul acestor contacte, cel mai important act l-a reprezentat vizita nunţiului apostolic Andreea Cassulo, însoţit de către arhiepiscopul romano-catolic al Bucureştiului, Alexandru Cizar, la Patriarhul Nicodim (1939-1948). Cassulo i-a prezentat dorinţa Papei de strângere a relaţiilor dintre cele două biserici surori şi întărirea mişcării ecumenice în lupta cu „febra roşie".

Cu prilejul acelui contact secret, de la începutul lui 1946, Cassulo i-a făcut cunoscut Patriarhului Nicodim că Sfântul Părinte intenţionează să-l proclame „cardinal al Răsăritului", în această calitate urmând să fie autorizat să trateze unirea cu Roma, în numele întregii ortodoxii.

Cu tot caracterul secret al întrevederii, sovieticii au aflat rapid, dar s-au ferit să acţioneze brutal. Importanţa propunerii situa Biserica Ortodoxă Română în prim plan al actorilor regiunii balcano-mediteraneene. Poziţia precară a bătrânului Patriarh (în vârstă acum de 82 de ani) nu i-a permis luarea unei atitudini ferme.

Şi în anii 1946 şi 1947, nunţiul apostolic a perseverat în strategia ecumenică pontificală, fără însă a avea vreo susţinere din partea aliaţilor anglo-americani. Nicodim, la presiunea Kremlinului, a trimis până la urmă o delegaţie în 1946, dar la ... Moscova. Anul următor, în contextul ofensivei panortodoxismului dirijate de autorităţile comuniste (*Magazin istoric*, nr. 1/2001), a avut loc şi vizita Patriarhului Alexei al Moscovei în România şi apoi cea a lui Nicodim însuşi în capitala sovietică. Acum se produce şi răcirea relaţiilor acestuia cu nunţiul apostolic Cassulo.

Primul pas în denunţarea Concordatului din 1927 a fost încercat de puterea comunistă în 1946, dar conform raportului remis de dr. Petru Groza, punându-se în balanţă beneficiile păstrării şi ale denunţării sale, s-a renunţat pe moment. Oficial el durează până în anul 1948, când prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale a fost anulat.

Învinuit de acţiuni subversive, după modelul comunist cunoscut de acum, nunţiul Andreea Cassulo a fost retras din funcţie în 1947. Înainte de plecare, guvernul şi reprezentantul său, ministrul de externe Gh. Tătărescu, i-au refuzat participarea la întrevederea cu reprezentanţii bisericilor romano- şi greco-catolică, în frunte cu Monseniorul Alexandru Cizar, întâlnire ce a avut loc la 27 noiembrie 1947.

Patriarhul Nicodim, alături de mareşalul Prezan şi de Nicolae Iorga

Presiunile însă au continuat. „Spionului Cassulo" i-au fost arestați toți prietenii și colaboratorii din România. Unor continue șicane au fost supuși și noul numit, nunțiul Patrick O' Hara, cardinal de origine americană, secretarul, Guido dell Maestri, și consilierul nunțiaturii, John Kirk. Numirea lui O' Hara a atras numeroase proteste ale Ministerului de Externe român, reprezentantului papal fiindu-i refuzată timp de patru luni recunoașterea diplomatică. În primăvara anului 1948, conform notelor Siguranței Statului, nu i se aprobă nici audiența la Ana Pauker, noul ministru de Externe. Motivele invocate erau numeroase, dar neîntemeiate.

Problemele comunității catolice și, mai ales, ale prelaților uniți deveneau din ce în ce mai spinoase. Dar nimeni nu dorea să se implice. Și asta reiese clar din opiniile diplomaților americani, generalul de brigadă Courtland von Schuyler și Burton Berry. „Nici unul dintre guvernele noastre nu este dispus să facă din România un subiect de litigiu." În schimb, autoritățile comuniste de la București se temeau de un posibil amestec al Occidentului. Iată ce consemna un raport secret anonim din 1947: „la Roma se afirmă că această schimbare a situației din România va fi favorizată chiar de unele forțe din actuala coaliție guvernamentală. Circulă foarte insistent știrea că fiul unui ministru ce se găsește în străinătate, împreună cu sora lui, ar fi spus că nu peste mult și tatăl lui va lua drumul exilului. Tatăl acestui tânăr, de circa 24 de ani, ar fi mărturisit că se găsește prizonierul unor elemente ce caută să dezagregheze societatea românească".

Spionii confesionalului

Cardinalul O' Hara a încercat o ultimă impulsionare a relațiilor diplomatice cu Biserica Ortodoxă Română, testând reacțiile noului Patriarh, Justinian Marina (1948-1977), dar și de astă dată fără vreo urmare practică. Într-o notă informativă a Direcției 3 a Siguranței, din 18 iulie 1948, în momentul ruperii Concordatului cu Vaticanul, se arăta că O' Hara le comunicase apropiaților săi că, în fapt, misiunea sa este încheiată, dar el nu va părăsi România atâta timp cât mai poate face ceva pentru credincioșii catolici.

Reprezentanța Vaticanului a devenit una dintre țintele predilecte ale Siguranței române. Strategia luptei cu „imperialismul" l-a atins rapid și pe O' Hara, a cărui rețea informativă, compusă din clerici și credincioși, a fost anihilată brutal, rapoartele oficiale acuzându-l direct în 1949: „Activitatea catolicilor se desfășoară în directă și nemijlocită legătură cu cercurile imperialiste străine, reprezentate în țară și prin nunțiatura papală și conducătorul acesteia, episcopul american O' Hara. Nunțiatura papală nu dirijează numai episcopiile romano-catolice, dar și, prin emisari speciali, activitatea clandestină a greco-catolicilor. Catolicismul posedă una dintre cele mai puternice rețele de spionaj din țară, care pornește de la confesional, continuă prin curieri numeroși, circulând în civil, și culminează prin activitatea fățișă în acest sens, desfășurată chiar de episcopi."

Afirmațiile consilierului John Kirk din anul 1949 oglindesc situația complicată a României. „Nu a cunoscut până acum o țară în care să fie mai multă mizerie, în care salariile să fie mai mici și în care guvernul să se dedea la mai mari abuzuri decât România... Cu privire la situația catolicilor ... arată că se așteaptă la o manevră, de când cu vizita Patriarhului la Moscova." Referitor la persoana acestuia, are „cele mai proaste informații", considerându-l de reacredință pentru ortodoxie, căci este clar că urmărește abolirea creștinismului". Răzbăteau aici, desigur, și nemulțumiri legate de faptul că Patriarhul nu colaborase cu Roma, așa cum și-ar fi dorit aceasta.

După Decretul din 13 iulie 1949, prin care Papa Pius XII i-a excomunicat pe comuniști, s-a ajuns la radicalizarea discursului oficial. *Scânteia* titrează furibund: „Alături de banda de criminali ai lui Tito, Vaticanul reprezintă o mare speranță și o unealtă supusă a imperialiștilor, în lupta lor împotriva omenirii iubitoare de pace".

Încep arestările masive, cărora le va cădea pradă și o parte a personalului nunțiaturii. Încălcând orice prevederi de drept internațional, reprezentanții diplomatici au ajuns astfel prizonieri în propriul imobil. Se pune brusc capăt relațiilor diplomatice române cu Sfântul Scaun. „Spionii și trădătorii Vaticanului" de origine străină, judecați între 28-30 iunie 1950, părăseau țara la 7 iulie 1950. În schimb, personalul de origine română primea ani numeroși de detenție. ■

SAINT-SAËNS ÎI SCRIE LUI ION THEODORIAN

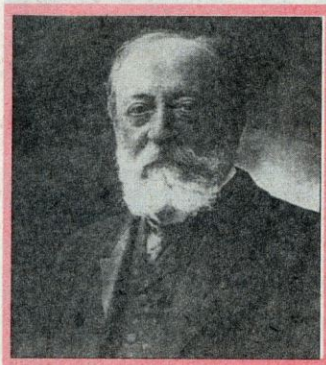

Compozitor celebru și prolific, Camille Saint-Saëns (1835, Paris-1921, Alger), autor, între multe altele, al operei Samson și Dalila, membru al Academiei Franceze de Arte, a avut legături – mai puțin știute – și cu românii. O atestă și corespondența sa, inedită, cu un tânăr care studiase la Paris: Ion Theodorian (1875-1922).

Acesta venea dintr-o familie de aromâni, originară – conform tradiției – din Moscopole, Macedonia. Bunicul său patern, Constantin, luptase în oastea lui Tudor Vladimirescu.

Tatăl său, Ion, s-a căsătorit cu Emma, sora fruntașului liberal Eugeniu Carada, unul dintre întemeietorii Băncii Naționale a României. Au avut patru copii, între care Caton Theodorian (1871-1939), scriitor, membru fondator al Societății Scriitorilor Români și președinte al Societății Autorilor Dramatici Români; în 1917-1918 a fost șeful biroului de presă de pe lângă ataşatul militar român de la Paris.

Ion a studiat în orașul de pe Sena – unde l-a cunoscut pe Saint-Saëns – înainte de izbucnirea primului război mondial. Îmbolnăvindu-se de tuberculoză, a revenit în țară. Corespondența sa cu Saint-Saëns a început în 1919. La cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române se păstrează câteva scrisori de răspuns ale compozitorului.

Scrisoarea următoare, pe care o reproducem în traducere, este datată „Paris, 4 septembrie 1919" și amintește de vizita reginei Maria la Paris, în timpul Conferinței de Pace.

OANA LUCIA DIMITRIU

Dacă e să vorbim despre o surpriză, chiar este una și încă una bună! M-am întrebat de sute de ori cum vei fi putut, cu sănătatea ta șubredă, să reziști la emoțiile teribile ale invadării țării tale de către acești abominabili nemți, care în cele din urmă și-au arătat adevărata lor natură, prea multă vreme ascunsă la adăpostul unor maniere ipocrite.

Atunci când frumoasa și încântătoarea voastră regină a venit la Paris, am avut marea plăcere de a o întâlni la dl. De Flers, directorul de la *Figaro*, iar ea m-a copleșit cu amabilități. Ar fi dorit să mă facă să promit că voi veni la București, dar am acum aproape 84 de ani; când călătoresc la distanțe mari, o fac pentru mine, pentru a găsi, atunci când vine iarna pe care n-o pot suporta, o climă mai dulce. Și, apoi, picioarele nu mă mai ajută; degetele mai merg încă, dar nu tocmai ca altădată: doar pentru a da iluzii.

Mi-am petrecut iarna cealaltă la Cannes, unde am avut plăcerea de a te întâlni ultima dată; iarna trecută mi-am petrecut-o la Alger și sper ca tot acolo s-o fac și pe cea viitoare.

Și muncesc mereu! Am făcut o compoziție pentru orgă și orchestră, *Chiparoși și Dafini*, pe care am interpretat-o eu însumi de curând la Ostende, asta fiind și prima audiție. Tocmai mi-a apărut un nou cvartet pentru coarde; și sunt pe cale să scriu o suită pentru violoncel și orchestră, scoasă în parte dintr-o mai veche suită pentru violoncel și pian. Am mai scris și alte câteva noi pentru voce.

Cele mai respectuoase amintiri mamei tale, despre care sunt fericit să aflu că se află în bună sănătate, iar pentru tine o mie de salutări prietenești,

Camille Saint-Saëns

Exclusivitate

Manifestație la București de 7 Noiembrie, ziua Marii Revoluții Socialiste din Octombrie; în stânga, dr. Petru Groza

Am publicat în numărul trecut prima parte a articolului colaboratoarei noastre, cercetătoare la Institutul de slavistică al Academiei de Științe a Federației Ruse. Continuăm cu prezentarea concepției Kremlinului – privită în evoluția și modificările sale până în anul 1947 – despre regimurile politice ale țărilor intrate în sfera de influență a Moscovei, așa cum rezultă din documente aflate în arhivele sovietice.

„SOVIETIZAREA" EUROPEI DE RĂSĂRIT

T. A. VOLOKITINA (Moscova)

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, datorită prezenței sale militare în Europa de Răsărit, Uniunea Sovietică a putut acționa direct asupra evoluției proceselor politice interne din regiune. Partea sovietică dispunea de un larg diapazon de mijloace: în majoritatea țărilor zonei (în afara Albaniei, Iugoslaviei, iar din decembrie 1945 și a Cehoslovaciei) se aflau trupe regulate ale armatei roșii, funcționau comandamente militare sovietice, misiuni diplomatice sovietice, reprezentanțe și ambasade, consilieri economici și militari. În fostele țări ale Axei, Bulgaria, Ungaria și România, în conformitate cu acordurile internaționale, acționau comisii aliate de control, în care rolul decisiv îl aveau reprezentanții sovietici. Pentru „reglementarea" vieții publice din o serie de țări, existau grupări operative NKVD, cu însărcinări destul de largi.

Moscova nu considera necesară, în contextul prezenței sale politico-militare în Europa de Est, instalarea unui regim de ocupație clasic ori „sovietizarea" cu ajutorul forțelor armate. În acele state exista o varietate pestriță de forțe și orientări politice, inclusiv în domeniul politicii externe, iar partea sovietică trebuia să se situeze pe o poziție echidistantă, care să-i permită atât păstrarea colaborării cu statele occidentale din Europa, pe un fundament antigerman, cât și coagularea diferitelor forțe politice din țările regiunii, pentru a rezolva probleme precum tranziția spre democrație, refacerea economică, reglementarea problemelor național-teritoriale, stabilitatea situației internaționale etc. Realizarea acestor obiective impunea Moscovei necesitatea regimurilor de coaliție, dar cu participare obligatorie a comuniștilor, care până nu demult se aflaseră la periferia vieții sociale.

Aceasta permitea Uniunii Sovietice să nu-și complice relațiile cu Occidentul, iar țărilor mici din regiune să evite orientarea unilaterală a politicii lor exclusiv către U.R.S.S. Nu întâmplător, în 1944-1945, în convorbirile cu politicieni est-europeni, Stalin a subliniat, nu

de puţine ori, că ţările mici trebuie să întreţină relaţii amicale atât cu Estul, cât şi cu Vestul.

„Fără dictatura proletariatului"

Această poziţie a Moscovei le-a oferit ţărilor mici posibilitatea să procedeze la un compromis social-politic în rândul forţelor interne, să evite conflictele interne acute, soluţionabile prin forţă, să subordoneze acţiunile diferitelor forţe politice rezolvării celor mai acute şi actuale probleme naţionale. Ideea s-a înfăptuit în concepţia „căii naţionale" către noua orânduire şi a început să se realizeze între anii 1944-1946 în diferite ţări din regiune, ca model al societăţii de tranziţie, funcţionând pe baza principiului „democraţie prin acord". În istorie, acest model a primit denumirea de „democraţie populară".

Gândindu-se la funcţionarea coaliţiilor democratice din Europa de Est, Stalin nu putea să nu se oprească şi asupra figurilor cheie. Semnificativ este faptul că în această etapă ele nu erau reprezentate nici pe departe de comunişti, ci de oameni politici liberali democraţi. Fără îndoială, se ţinea cont de modul în care aceştia îşi demonstrau disponibilitatea de a colabora cu U.R.S.S., înţelegeau importanţa pe care o reprezenta pentru partea sovietică rezolvarea în interes propriu a diferitelor probleme strategice pentru stabilitatea şi securitatea lumii. Stalin a găsit un asemenea lider, capabil să devină garant al fiabilităţii unui compromis de durată, verigă între adepţii orientării spre vest şi cei ai orientării spre est a societăţii, în persoana preşedintelui Republicii Cehoslovace, E. Beneş.

Partea sovietică era, desigur, impresionată de faptul că, începând din 1939, Beneş evidenţiase de mai multe ori necesitatea existenţei unei graniţe comune a Cehoslovaciei cu U.R.S.S., deci includerea Ucrainei subcarpatice în Uniunea Sovietică. La Moscova erau întâmpinate cu înţelegere şi sprijin ideile lui Beneş despre dezvoltarea postbelică a ţărilor europene, definită drept „epocă a luptei hotărâte pentru o nouă structură socială şi economică... a trecerii de la democraţia burgheză la democraţia populară", care „va reprezenta un progres" şi în care dezvoltarea ulterioară „va porni în fiecare ţară pe un drum propriu".

Demonstrând, într-o convorbire cu reprezentanţi ai agenţiei „France Presse", la Praga, în decembrie 1945, că înţelege necesitatea transformărilor socialiste, Beneş afirma: „...Măsurile socialiste trebuie înfăptuite pe cale paşnică, fără dictatura proletariatului, fără aplicarea anumitor teorii ale marxism-leninismului. Cred că, în dezvoltarea umanităţii, am atins perioada în care acest lucru a devenit posibil."

În C.C. al P.C.U.S., această poziţie a fost denumită „formula Beneş". Credem că ea a stimulat căutarea de către partea sovietică a unor figuri de aceeaşi anvergură în cercurile liberal-democrate est-europene. Atenţia Moscovei, personal a lui Stalin, era atrasă pe atunci de Oscar Lange în Polonia, Zoltan Tildy în Ungaria, Juho Kusti Paasikivi în Finlanda, Gheorghe Tătărescu în România. Tătărescu, unul dintre liderii Partidului Naţional-Liberal, şi-a exprimat deschis în ianuarie 1945 propria reorientare în domeniul politicii externe: „A continua să ne orientăm către Vest înseamnă a duce ţara intenţionat pe un drum greşit"; orientarea către U.R.S.S. constituie „baza politicii mele". N-au putut să nu atragă atenţia Moscovei planurile lui Tătărescu de încheiere a unei alianţe militare între România şi U.R.S.S., ceea ce nu diferea de intenţiile Moscovei.

Ni se pare important, ca principiu, din punctul nostru de vedere, faptul că în lumea

Liderul comunist bulgar Gheorghi Dimitrov (cel cu mustaţă), în vizită în România, în 1948

postbelică perspectiva socialistă nu stârnea groază. Este relevant că până și președintele Roosevelt considera că „lumea se îndreaptă într-o asemenea direcție, încât după război să fie mult mai socialistă."

Până la socializare mai era

Judecând după documentele de arhivă, Moscova a considerat ideea „căii naționale" spre socialism drept ghid de acțiune pentru etapa finală a războiului, în perspectiva prognozatei evoluții a evenimentelor în țările eliberate de fascism. O scurtă notă dintr-o agendă de lucru a secretarului C.C. al P.C.U.S., A.A. Jdanov, datată cu aproximație în vara anului 1944, demonstrează că pentru Austria, Ungaria, Germania și, de asemenea, pentru țările vecine cu U.R.S.S., cel mai probabil se imagina „o tranziție pașnică spre socialism". În această noțiune conducerea sovietică a inclus inițial ca fundament tactica blocului democratic. Totodată, se formulau și sarcini pentru comuniști, cum ar fi ocuparea unor „funcții de conducere determinante", pătrunderea în aparatul de stat, formarea deprinderilor pentru conducerea statului.

Ascendența ideii blocului forțelor democratice în politica externă sovietică pentru țările Europei de Est explică motivul pentru care, în acea perioadă, Moscova nu putea fi de acord cu planurile de „sovietizare" a regiunii, susținute de forțele radicale de stânga, mai ales din partidele comuniste din Polonia, Ungaria, România, Bulgaria. Mai mult, „excesele" de „revoluționarism comunist" din aceste țări se loveau de atitudinea extrem de critică a părții sovietice, care le bloca. Moscova le considera inoportune și incompatibile cu concepția căii pașnice, parlamentare, spre socialism și cu tactica blocului. Intrau, de asemenea, în contradicție și cu obiectivele internaționale ale politicii externe sovietice.

Trebuie să recunoaștem că și astăzi se mai poate discuta dacă această orientare a conducerii sovietice a fost o manevră tactică, condiționată de anumite scopuri intermediare, ori un plan strategic de lungă durată. Dar, indiferent de răspuns, nu putem ignora că trecerea pașnică spre socialism pe o „cale națională" avea adepți printre unii membri pragmatici ai conducerii partidelor comuniste din regiune: W. Gomulka, K. Gottwald, Gh. Dimitrov, I. Revai, L. Pătrășcanu ș.a.

Pentru acești lideri concepția reprezenta o prelungire pe timp îndelungat a realității strategice, întemeiate obiectiv pe faptul că nici în 1945, nici în 1946 și nici chiar către mijlocul lui 1947 nici una dintre forțele politice din regiune nu avea posibilitatea să concentreze în totalitate în mâini proprii puterea pe cale parlamentară, iar compromisul politic și de partid constituia încă o realitate. Acest lucru era avut în vedere de către partea sovietică: ideea participării partidelor comuniste la blocurile democratice, cu tendința afirmării lor treptate ca forță dominantă, continua să fie considerată drept actuală, corespunzând intereselor U.R.S.S. În decursul anului 1946, Stalin a subliniat de nenumărate ori preferința pentru calea pașnică spre socialism și nu pentru dictatură.

Situația s-a modificat radical spre sfârșitul anului 1946-1947, ca urmare a înrăutățirii relațiilor dintre aliații coaliției antihitleriste. Încălcările din acea perioadă a acordurilor dintre marile puteri privind Germania, includerea ei treptată în relațiile de alianță care se profilau în Europa Occidentală, receptate extrem de dureros la Moscova, demonstrau că, încet-încet, coaliția pe suport antigerman devenise deja istorie, că dispăruse imaginea Germaniei de inamic comun. În Europa Occidentală și S.U.A. acest loc îl ocupa imaginea noului adversar, U.R.S.S., care se identifica cu pericolul înaintării comunismului în adâncurile Europei. Strategia de la Ialta a evoluat încet-încet spre politica de „îngrădire a comunismului", iar ulterior și către scheme dintre cele mai dure ale confruntării de bloc.

În aceste condiții, Moscova trece în Europa de Est la un nou curs strategic, al cărui fundament l-a constituit renunțarea la tendința unității național-teritoriale și afirmarea unei noi tendințe – confruntarea social-politică. Preferința conducerii sovietice pentru renunțarea la metodele de lucru „blânde", insuficient de revoluționare, ale reprezentanților partidelor comuniste în cadrul blocurilor democratice, saturarea consecventă a evaluărilor și trăsăturilor democrației populare cu ideile luptei de clasă, criticarea comuniștilor naționali pentru compromisuri cu partenerii liberali însemna că ideea „căii naționale" spre socialism fusese condamnată. După constituirea în septembrie 1947 a Cominformului, modelul universal de realizare a societății socialiste a fost declarat cel sovietic. Dar implementarea lui în țările Europei de Est, ceea ce însemna „socializarea" regiunii, aparține altei perioade și altei teme. ■

Istoricul Ammianus Marcelinus, fost oștean în armata împăratului Flavius Valens (364-378), relatează cum acesta, în anul 369, s-a deplasat cu oaste la Dunărea de Jos, a făcut „un pod de vase pentru trecerea fluviului pe la Noviodunum" și, intrând „pe teritoriul barbar", a reușit să-i înfrângă pe vizigoții conduși de Athanaricus, după care a revenit pe malul drept al Dunării. Goții au trimis soli pentru încheierea păcii. Temându-se să nu cadă în vreo capcană, împăratul „a hotărât ca pentru acordarea păcii să fie mai întâi purtate tratative ... Urma să se stabilească locul de întâlnire a delegaților pentru încheierea păcii. Fiindcă Athanaricus motiva că el, la cererea tatălui său, s-a legat prin jurământ, întărit prin grave blesteme, să nu calce vreodată pe pământ roman, iar pentru împărat era nedemn și înjositor să treacă de partea cealaltă, s-a stabilit ... să vină pe corăbii la mijlocul fluviului principele [Valens] cu garda sa și conducătorul barbar de asemenea cu ai săi, pentru încheierea păcii, precum se hotărâse. A fost semnat tratatul, s-a făcut schimbul de ostatici și Valens s-a întors la Constantinopol".

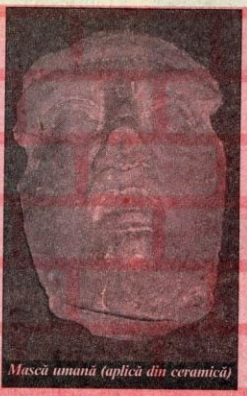
Mască umană (aplică din ceramică)

Noviodunum este numele antic al unuia din cele mai vechi orașe de pe teritoriul României. Istoria lui s-a recompus treptat și prin munca migăloasă a arheologilor. Colaboratorul nostru, dr. V. H. Baumann este unul dintre ei. Să-i dăm cuvântul.

NOVIODUNUM - ISACCEA

Dr. VICTOR HENRICH BAUMANN

Pe malul drept al Dunării, la aproximativ 2 km est de orașul Isaccea, se află o rezervație arheologică de peste 54 de hectare. Ea include ruinele unei fortificații romane ce se ridică pe promontoriul ovoidal din punctul Eski-Kalé, în vecinătatea căruia, la sud și la est, se întâlnesc urmele unei așezări civile înconjurate de un sistem defensiv format din trei valuri concentrice de pământ, fiecare având un șanț în partea exterioară. Platforma de teren de la sud–sud-vest, dominată de uriașa movilă Kurgan-vizir, este punctată de numeroase movile funerare aparținând necropolei cetății romane, înșirându-se de-a lungul unor aliniamente radiale, de-o parte și de alta a unor artere antice, până în Valea Acik-Tepe.

Tot ce se vede aici, dar și ce nu se vede și așteaptă să fie scos la lumină de către arheologi indică locul unde altădată s-a aflat înfloritorul Noviodunum, fortificație și oraș roman în sec. I-III p. Ch., cetate romano-bizantină în sec. IV-VII p.Ch., așezare medievală românească.

Menționată de autori antici și bizantini (Ptolemeu, Ammianus Marcelinus, Procopius din Caesareea, Iordanes și Constantin Porphyrogenetul), în surse cartografice sau relatări ale unor călători medievali, Noviodunum a jucat un important rol strategic și economic la Dunărea de Jos. Înfruntând furia diverșilor migratori din secolele IV-VII, ocupată de tătari și stăpânită la vremea lui de Mircea cel Bătrân, localitatea a fost cucerită în 1420 de otomani, care au menținut-o până în 1877. În apropierea ei, tătarii, apoi turcii au construit o nouă așezare pe care au numit-o Isakci (Isakdji), de la care derivă, se pare, și numele actual al orașului Isaccea.

Rețeaua de șosele strategice care unea Imperiul roman cu frontiera sa dunăreană a creat condiții propice pentru dezvoltarea comerțului.

Obiecte descoperite în cursul săpăturilor

La Noviodunum au existat ateliere pentru construcția și repararea navelor, flota romană de pe Dunăre având un rol bine determinat în relațiile Imperiului cu regiunile de la nordul fluviului. În afara numeroaselor monede – mărturie a intensei activități economice –, la Noviodunum au fost scoase la iveală țigle și cărămizi ștampilate, purtând însemnele diferitelor legiuni romane ale căror unități militare au fost prezente aici în diferite perioade: *a V-a Macedonica, I-a Italica, a IX-a Claudia* (sec. I-III p.Ch), *I-a Jovia Scythica* (în sec. IV p.Ch), cele mai multe provenind însă de la *Classis Flavia Moesica* (flota romană de la Dunăre).

Municipium Noviodunense

Inscripțiile descoperite (publicate de Emilia Doruțiu-Boilă) și cele 26 de movile funerare cercetate până în prezent (cercetări E. Bujor și G. Simion), vorbesc despre un oraș înfloritor, cu o populație cosmopolită, specifică orașelor dunărene de pe *limes*-ul moesic, unde predominau elementele greco-orientale. Cunoaștem chiar numele unor demnitari locali: un *quinquennalis* (primar ales pe cinci ani) – T. Claudius Valens, doi *magistri* (consilieri) – Celsus Celerianus și Claudius, un *trierarhus* (comandant de triremă) – Caius Candidus Germanus și unul dintre ultimii comandanți ai flotei moesice – prefectul Postumus. Și tot grație unei inscripții, descoperite însă la Dinogeția, știm că, între ultima jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului următor, orașul avea statut de *municipium*.

Izvoarele hagiografice localizează aici un mare număr de martiri (32 sau 36), ceea ce înseamnă că la Noviodunum a existat o puternică comunitate creștină, cu organizare corespunzătoare și lăcașe de cult.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Pamfil Polonic, inginer topometru care lucra cu prof. Grigore Tocilescu la Muzeul Național de Antichități din București, a întocmit o schiță reprezentând cetatea Noviodunum înconjurată de o incintă trapezoidală, cu baza mare pe aliniamentul Dunării iar cea mică spre SE. Pe faleză se păstrau resturi de ziduri, iar în colțul de NE urmele unui fort stelat otoman, spre SE fiind marcată și tabăra patrulateră otomană. În partea de SE, în afara cetății romane, erau plasate ruinele orașului civil roman. În raportul pe care l-a înaintat profesorului Tocilescu, ing. Polonic preciza că existau încă „urme puternice de construcțiuni în interiorul fortificației", iar „în jurul castrului ... ruinele unui mare oraș roman". „Tot câmpul din jurul cetății – se mai spunea în raport – este acoperit cu cioburi de oale vechi și se găsesc urme de clădiri ce ne arată cât de întinse au fost așezămintele romane."

În 1973, pe baza studiilor aero-fotografice, Al.S. Ștefan a stabilit că incinta trapezoidală a cetății Noviodunum avea baza mică la NV, iar cea mare, ușor arcuită în afară, se afla la SE. Ruinele din partea de NE a cetății au fost scoase la lumină de apele foarte ridicate ale Dunării. Arheologii au identificat ziduri de cetate, turnuri cu frontul rotunjit ieșit în afară, băi publice și o biserică paleocreștină.

Din epoca romană până în Evul Mediu

Primele săpături arheologice au fost efectuate în 1953 și au continuat, cu intermitențe, în 1956, 1964, apoi în 1967, 1970-1971 și 1973. De-a lungul anilor au lucrat pe acest șantier nume de prestigiu ale arheologiei românești: Gh. Ștefan, Ion Barnea, Bucur Mitrea, N. Angelescu ș.a. În sfârșit, în 1990, Gh. Mănucu-Adameșteanu și Fl. Topoleanu au efectuat săpături de salvare în zona *extramuros*, între valurile II și III. Cu acest prilej a fost localizat un întreg orizont de morminte medievale care suprapuneau un nivel de locuire din sec. XI, iar sub acesta au fost descoperite resturile unor construcții aparținând epocii romane.

Turnul mare, după degajare

Materialul arheologic scos la iveală în cursul tuturor acestor săpături a dus la o mai bună cunoaştere a evoluţiei acestei aşezări din epoca romană şi până în Evul Mediu, cu reconstituirea unor aspecte ale dezvoltării ei social-economice şi spirituale.

În 1995 Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea a redeschis şantierul arheologic. Noile cercetări, coordonate de autorul acestor rânduri, se desfăşoară în cadrul unui program care urmăreşte stabilirea mai clară a raportului istoric dintre aşezarea civilă şi fortificaţia cu zid de piatră. Se intenţionează degajarea unor segmente cât mai largi din incinta de piatră şi a unor edificii din interiorul cetăţii, în vederea restaurării şi valorificării lor turistice.

În anii 1997-2000 săpăturile s-au efectuat în interiorul cetăţii, mai precis în interiorul unui turn din zona de SE şi în apropierea acestuia, în straturile superioare ale locuirii medievale. Turnul, adevărată fortăreaţă, cu o suprafaţă de 225 mp, a fost construit la sfârşitul sec. III şi începutul sec. IV p.Ch, în interiorul său fiind identificate 9 niveluri de locuire. Ultimele două niveluri datează din sec. XI, iar celelalte 7 din sec. IV-VI. Spre sfârşitul epocii romano-bizantine, turnul a fost folosit şi ca depozit de alimente; pe nivelul IV de locuire, corespunzător secolului VI p.Ch., de-o parte şi de cealaltă a intrării în turn, se aflau magazii pentru depozitarea grâului.

Cercetările recente au evidenţiat existenţa unui zid de incintă medieval amplasat pe vechiul zid romano-bizantin. Stratigrafic, se poate constata că la sfârşitul sec. X şi începutul secolului următor, cetatea a fost repopulată. Arheologic, se constată o veritabilă explozie demografică. Incinta romano-bizantină, care se păstra încă, nu mai era funcţională şi atunci noii locuitori au folosit-o mai ales pentru a-şi proteja casele, clădite adesea chiar în apropierea acesteia. Invazia pecenegilor (prima treime a sec. XI) îi determină să ia măsuri de apărare. Acolo unde turnurile şi vechea incintă abia se mai zăreau, acestea au fost astupate cu un val de pământ, care în prezent, în unele locuri, măsoară cca 3 metri înălţime. Zidul cetăţii medievale, construit ulterior, a fost amplasat în valul de pământ, cu temeliile pe vechiul zid romano-bizantin.

În sec. XII, în urma distrugerilor provocate de invaziile pecenegilor şi cumanilor, aşezarea civilă dintre valurile de pământ a fost părăsită, întregul spaţiu fiind acoperit de morminte. Înainte de năvălirea tătarilor (1241), Isaccea devenise însă un adevărat oraş, cu edificii majestuoase ale căror ruine au fost scoase la lumină în ultimii ani. Se reluase viaţa şi în aşezarea *extramuros*, dar din a doua jumătate a sec. XIII şi până la sfârşitul veacului următor,

Săpăturile din 1997 – vedere generală

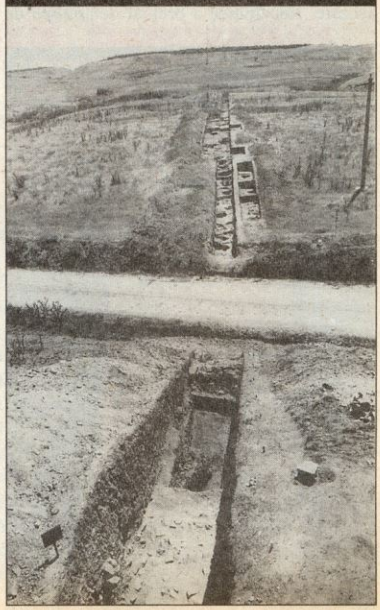

aria locuită s-a retras tot mai aproape de cetate, unde o întâlnim până la cucerirea otomană. Viața economică a cunoscut o continuă dezvoltare, fapt ilustrat, între altele, și de numeroase emisiuni monetare ale unor ateliere locale care, în perioada 1290-1313, au bătut monede de argint și bronz în numele hanilor Hoardei de Aur ce își exercitau dominația în zona Gurilor Dunării, adevărată placă turnantă a comerțului genovez realizat prin intermediul unor orașe comerciale puternice, ca Vicina, Chilia.

În cetate, ultimul nivel de locuire se suprapune complexelor din sec. XIII-XIV și corespunde demantelării zidului de incintă, fapt petrecut, foarte probabil, după cucerirea orașului de către otomani.

Creșterea nivelului Dunării în sec. XV-XVI a modificat configurația vadului din fața cetății, rolul strategic al acesteia reducându-se mult și ca urmare a cuceririi Chiliei de către otomani și transformarea Brăilei în raia turcească. Centrul de greutate al așezării s-a mutat spre vest unde, în sec. XIII, fusese întemeiată, probabil de către tătari, o mică așezare. Localitatea a preluat denumirea de

Altarul votiv al trierarhului C. Candidus Germanus

Lucrările de degajare de la Turnul Mare (2001)

Isakdji, avută anterior de așezarea din cetate și pe care Nicolae Iorga o presupunea a fi fost reședința feudală a lui Sacza, stăpânitor local amintit de prințesa Anna Comnena la începutul sec. XII. Călătorul arab Ibn Battutah, în sec. XIV, menționează localitatea ca pe „un oraș în țara valahilor ... de mărime mijlocie...", cu populație majoritară islamică.

În sec. XVI, sus pe cetate, a fost amplasată o garnizoană otomană care și-a construit o tabără trapezoidală, înconjurată de un val de pământ provenit din straturile de locuire romană și bizantină ale vechii cetăți Noviodunum. Pe latura dinspre fluviu această tabără avea două turnuri stelate.

Pentru La Motraye, însoțitor al regelui suedez Carol XII, în 1711 și 1714, Isaccea era „un mic orășel, cu un prost castel ... situat pe Dunăre", iar spre sfârșitul sec. XVIII, când a vizitat-o negustorul vienez N. C. Kleemann, ruinele vechiului Noviodunum erau încă vizibile. Francezului Hector Bearn, călător prin Dobrogea în 1828, movila mare Kurgan-vizir de la Isaccea, cu drumul în spirală urcând spre vârful ei, i-a făcut impresia „unui zigurat asirian".

*

* *

Cine călătorește astăzi pe Dunăre în amonte, spre Galați, nu poate să nu remarce promontoriul înalt care domină malul dobrogean al fluviului, la circa o jumătate de milă înainte ca vasul să ajungă în dreptul orașului Isaccea. Dar câți știu că acest promontoriu ascunde vestigiile unui trecut milenar? ■

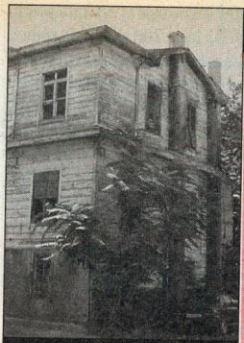

Casa în care a locuit...

Reverberații

M-am bucurat mult văzând articolul publicat de domnul Sergiu Spiridon sub titlul Un Preziosi inedit (Magazin istoric, **nr. 4/2002) și reproducerea acelei lucrări –** Poștașul român **– pe o copertă a revistei. Dar bucuria mi-a fost de scurtă durată, pentru că, deși autorul semnalează o lucrare necunoscută și valoroasă, modul în care o face lăsa mult de dorit. Greșelile se țin lanț, începând cu limbajul inadecvat (în literatura de specialitate nu există formulări precum „desen acuarelă" sau „pictor artist") și continuând cu numeroase inexactități izvorând din necunoașterea bibliografiei. Astfel, Preziosi s-a stabilit la Istanbul în 1840 sau 1842,** nu **în 1850, și a murit în 1882,** nu **în 1881. Între lucrarea lui Al. Busuioceanu din 1935 și aceea a lui Marin Nicolau-Golfin din 1976 mai sunt și altele consacrate lui Preziosi și purtând semnăturile lui V. Brătulescu și Al. Bădăuță și chiar articolul lui Al. Busuioceanu –** Acuarelele lui Preziosi **–, publicat în 1934 în** Studii italiene. **Amatorii și colecționarii de artă nu sunt întotdeauna și cunoscători de artă, iar domnul Sergiu Spiridon dovedește și el acest lucru. Respectul față de cititori trebuie să guverneze însă orice demers publicistic și cum avem în pregătire un amplu album cuprinzând lucrări cu tematică românească din opera lui Preziosi, ne grăbim să furnizăm câteva date necunoscute despre personalitatea artistului.**

... și mormântul lui Preziosi

UN PIC ROMÂNUL PREZIOSI

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Multă vreme nu i s-au știut lui Preziosi nici prenumele, nici naționalitatea. S-a născut la 2 decembrie (pe piatra funerară apare 30 noiembrie) 1816 în Malta, ca fiu al contelui Giovanni Francesco Preziosi, unul dintre demnitarii locului. Ca orice aristocrat al epocii, la botez primise mai multe nume: Aloysius-Rosarius-Amadeus-Raymundus-Andreas, el preferându-l pe cel de al treilea. A studiat la École des Beaux-Arts din Paris.

După o scurtă revenire în Malta, în 1840 sau 1842, părăsește insula, plecând în Orient. Stabilit la Istanbul, în 1858 publică la Paris albumul cromolitografiat *Stamboul. Recollections of Eastern Life* (Stambul. Amintiri din viața orientală), în celebrul institut de artă grafică Lemercier. În 1862 dă la lumină un alt album, intitulat *Souvenirs du Caïre*, în care adună schițele făcute într-o excursie în Egipt.

Amadeus Preziosi sosește la București în ultimele zile ale lunii iunie 1868. Aflat în suita domnitorului, face o excursie la Buzău, apoi pe Valea Prahovei.

La 30 mai 1869 Preziosi a venit pentru a doua oară la București, unde a rămas până la 15 iulie. L-a însoțit din nou pe principele Carol în excursii, mai întâi într-o croazieră pe Dunăre, în timpul căreia a lucrat multe peisaje de mare rafinament ale malurilor fluviului, apoi la mănăstirile din Oltenia (Cozia, Bistrița, Hurez, Surpatele, Dintr-un lemn) și prin Muscel, la Buzău, iar de acolo, pe Valea Prahovei, la Sinaia.

Cercetarea în arhivă ne-a dezvăluit multe date interesante despre artist. Riguros cu

La sfârşitul anului 2002 am putut publica, pentru prima dată în România, un portret al lui Amadeus Preziosi. Prin aceasta, artistul îşi căpăta adevărata identitate, pentru că majoritatea celor care au scris despre el au confundat un portret în creion pe care Preziosi îl făcuse confratelui său Szathmari în caietul de schiţe din 1869 – aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie al Municipiului Bucureşti – cu un autoportret.

Prin amabilitatea contelui Josef Preziosi, căruia îi mulţumim şi pe această cale, facem cunoscut publicului românesc un al doilea portret al lui Amadeus Preziosi. Cum precizează cel care ne-a pus-o la dispoziţie, fotografia a fost executată „la Paris, probabil în 1860".

contabilizarea cheltuielilor din timpul şederilor sale în România, Preziosi înainta Casei Domneşti note amănunţite cu toate sumele întrebuinţate, pentru a fi decontate din caseta personală a domnitorului. Astfel, în 1868, întocmeşte o listă cu următoarele cheltuieli în franci: 114 franci costul călătoriei de la Stambul până la Giurgiu, 6 fr. expedierea bagajelor, 40 fr. cazarea pe patru zile la Hotel Concordia, 30 fr. masa la restaurantul Hugues, 10 fr. costul trăsurii când a fost invitat la Palat, 40 fr. cheltuieli la Buzău şi încă 66 fr. în deplasările prin oraş şi împrejurimi. În 1869 face o listă chiar şi mai detaliată, pe zile.

La fel de scrupulos era şi cu listele de lucrări pe care le executase pentru domnitorul Carol I, indicând datele când fuseseră expediate şi preţurile percepute pentru ele. La prima vizită, din 1868, îi adusese domnitorului mai multe peisaje şi scene orientale, notate fugar pe o fiţuică: *Bosfor* – 400 fr.; *Bazar* – 400 fr.; *Moscheea Sulimanie* – 400 fr.; un album (probabil unul dintre cele litografiate) – 200 fr. şi *Bazar cu turcoaice* – 1.000 fr. Ulysse de Marsillac (1821-1877), publicistul francez stabilit în România în 1854, descriind palatul domnesc în *Ghidul călătorului la Bucureşti*, aminteşte de aceste lucrări, precizând că „Salonul albastru [este] decorat cu frumoase acuarele de Preziosi reprezentând privelişti din Constantinopol".

Artistul avea o cotă destul de înaltă pentru acea vreme: pentru planşele mari cu imagini din Bucureşti şi din ţară preţul varia între 300 şi 600 de franci, dar existau şi lucrări mai scumpe, precum *Târgul din Buzău, Oborul, Biserica Stavropoleos, Primirea domnitorului Carol I la Slănic Prahova, Alteţa Sa în Carpaţi*, evaluate la preţuri între 600 şi 1.000 de franci, cea mai costisitoare, *Panorama Bucureştilor*, ajungând la 1.200 de franci.

În 1870, la dorinţa domnitorului, a fost litografiată, la Paris, în atelierele institutului de artă grafică Lemercier, compoziţia *Secerătorii*. Chiar autorul a desenat-o pe piatra litografică. Tirajul a fost de 129 de exemplare, dintre care 91 le-a luat domnitorul, iar artistul şi-a oprit 38.

În ultimii ani ai vieţii, Preziosi s-a mutat din cartierul Pera la Yeşilköy, o zonă liniştită de la periferia Istanbulului, cu multă verdeaţă. Casa lui mai există, nealterată de timp, exact ca în vremea ilustrului locatar. La 27 septembrie 1882, în timpul unei partide de vânătoare în împrejurimile oraşului, arma pictorului s-a descărcat accidental şi l-a rănit mortal. Rămăşiţele pământeşti i-au fost depuse în cimitirul catolic din San Stefano, unde sunt străjuite de o lespede simplă, pe care au fost dăltuite doar numele şi anii de viaţă.

Latin ca şi noi, născut în Malta, stabilit la Stambul, prin cele două excursii din 1868 şi 1869 şi prin operele sale de mare calitate artistică şi documentară, Preziosi a devenit şi puţin român. ■

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

Cazul generalului Tătăranu, comandantul trupelor române prinse în încercuire la Stalingrad, este cunoscut cititorilor revistei (Magazin istoric, nr. 12/1997). Reamintim doar faptul că el și-a părăsit trupele pe care le comanda, revenind cu un avion în țară. Deși trebuia să se reîntoarcă printre camarazi, nu a mai făcut-o, stârnind puternice controverse.

Publicăm în continuare un document păstrat, între multe alte documente românești, la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Este vorba despre o scrisoare trimisă lui Mihai Antonescu, la 4 ianuarie 1943. Plicul poartă înscrisul „Excelenței Sale, Domnului Mihai Antonescu, vice-președintele Consiliului de Miniștri, București". În colțul din stânga jos, Tătăranu a scris: „Rog pe dl. gral. Aviator Emil Gheorghiu să facă să parvină această scrisoare".

Iată acum conținutul scrisorii.

DIN ÎNCERCUIREA DE LA STALINGRAD

LAURA COSOVANU

Domnule Prim Ministru,

Azi, 4 ianuarie 1943, prin avion, am primit:

– Scrisoarea Excelenței Voastre, de la 15 decembrie,

– Ordinul Mihai Viteazul cl. 2-a,

– Vești de acasă și pachete cu bunătăți;

Clipele acestea în bordeiul de la Stalingrad, după 45 zile de la încercuire, nu se pot descrie.

V-am citit și recitit – am văzut omul de care m-am atașat, așa cum l-am crezut, așa cum l-am dorit. Și azi, când probabilitatea de a vă revedea, e mai mică decât aceea de a nu vă revedea, pot să vă spun de-a dreptul că am marele regret că nu ne-am apropiat mai mult... Dvs. ați fost prea mult Prim Ministru față de mine și eu prea mult soldat față de Dvs.

Vă rog la rându-mi, tot de la om la om, să credeți că după cum sunteți mândru de bravura mea, tot așa sunt și eu mândru de rândurile ce mi-ați scris și prietenia ce mi-o arătați.

Acum să vă dau vești:

– Moralul bun la trupă și ofițeri. Toți privim cu încredere ziua de mâine, cu toate că frontul se depărtează de noi.

– Hrana raționalizată ar fi suficientă dacă ar fi și pâine (aceasta varie de la 400 la 500 gr. pe zi). Germanii trăiesc absolut la fel.

– Îngrijirea răniților și bolnavilor mulțumitoare. Evacuarea spre interior se face regulat și aproape nu mai avem aci din cei gravi.

– Îmbrăcămintea este însă un dezastru; germanii fac toate eforturile să-mi dea din ce au ei, dar e un pic de apă în ocean. Am nevoie de bocanci mari (43-45), ciorapi de lână, pantaloni, mănuși, cojoace – pentru circa 8.000 de oameni (Div.[izia] 20, Div.[izia] 1 Cav[alerie] și Det[șașamentul] Col[onel] Voicu). Am peste 200 de degerați și f. mulți răciți.

Toată strădania mea și a ajutoarelor mele e azi sănătatea sufletească și trupească a oamenilor.

Germanii nu fac nici o diferență între soldații noștri și ai lor. Ne bucurăm de o mare considerație, mai ales că le aducem un real aport în bătălie. G-alul oberst Paulus se ocupă personal și am ordin să-i raportez chiar micile nemulțumiri sau frecături. După cum v-am scris deja, e comandantul forțelor germane de la Stalingrad și un mare prieten nouă. (E însurat cu o romăncă, d-na Rosetti Solescu.) A fost avansat aci, pentru bravură, general oberst. Vă rugasem să interveniți să i se confere Mihai Viteazu cl.I, cu un ceas mai devreme – mai întâi, pentru că merită și al doilea, pentru că ne ajută cu tot sufletul.

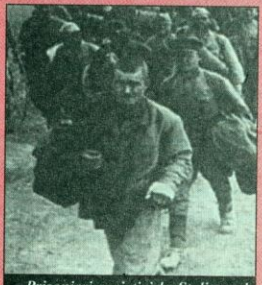

Prizonieri sovietici la Stalingrad; peste două luni, situația avea să se inverseze și lungi coloane de prizonieri români și germani aveau să se scurgă către interiorul teritoriului sovietic

Domnule Prim Ministru, termin mulțumindu-vă pentru acel sufletesc ce mi-ați trimis prin scrisoare și mărturisindu-vă că, dacă adaug la aceasta Ordinul Mihai Viteazu cl. 2-a și Ordinul de Cavaler cu Cruce de fer, căpătate în lupte grele, viața mea se încheie cu tot ce un soldat poate visa.

N-am clătinat o clipă.

Victoria va fi a noastră.

G-ral de divizie
N. Tătăranu
Cd-tul forțelor române de la Stalingrad

Stalingrad
4 ianuarie 1943 ■

Eveniment

www.titulescu.org

Fundația Europeană Titulescu și-a continuat seria de acțiuni destinate stimulării interesului pentru opera și personalitatea lui Nicolae Titulescu, prin lansarea site-ului oficial al Fundației – ***www.titulescu.org,*** luni, 17 martie 2003. Momentul marchează 121 de ani de la nașterea marelui diplomat român și 62 de ani de la trecerea sa în eternitate.

www.titulescu.org își propune să fie una dintre cele mai complete surse de informare despre ***fenomenul Titulescu***, conținând biografia omului politic, scrieri inedite ale celor care l-au cunoscut, principalele concepte susținute de el în politica externă, documente despre *omul* Nicolae Titulescu.

Fotografiile și documentele de epocă sunt grupate pe categorii distincte: a) viața și activitatea lui Nicolae Titulescu (copilăria și părinții, actele personale – certificatul de naștere, diplomele de la școala primară, liceu, licența în Drept –, marile tratate pe care și-a pus semnătura – Tratatul de la Trianon, 4 iunie 1920; Pactul de Organizare a Micii Înțelegeri, 16 februarie 1933; Convenția de definire a agresiunii, 4 iulie 1933 –, viața sa particulară, întâlnirile cu personalități străine și române, caricaturile ce i-au fost făcute de-a lungul anilor de maeștri ai acestei arte, anii trăiți ai exilului, edificiile legate de existența sa); b) documente legate de posteritatea marelui român (cărți despre el, emisiuni filatelice prilejuite de aniversări, articolele ce i-au fost consacrate în presa română și străină).

Toate aceste mărturii, sutele de imagini colecționate printr-o muncă pasionată, pe parcursul a zeci de ani, de domnul George G. Potra, director executiv al Fundației Europeane Titulescu, după ce au fost identificate în arhive și biblioteci din toată țara, își propun să ofere un portret al omului, politicianului, diplomatului și un tablou al imensei sale opere, precum și al moștenirii titulesciene.

Documentele sunt oferite atât cercetătorului, care adesea nu găsește imagini cu care să-și ilustreze intervențiile, cât și publicului larg, în încercarea de a acredita un tip nou de apropiere a istoriei contemporane, cel susținut de iconografie.

Din acest punct de vedere site-ul ***www.titulescu.org*** reprezintă o bibliotecă și o fototecă disponibile online, un forum ce poate coagula dezbaterile pe teme adiacente preocupărilor Fundației.

Reeditarea operei lui Nicolae Titulescu și publicarea de studii despre personalitatea și activitatea sa, atât ca diplomat, cât și ca om de stat, constituie o altă prioritate a Fundației. Prin intermediul *site*-ului, toate aceste lucrări, în varianta lor electronică, vor fi cunoscute și accesibile în întreaga lume. Pe măsură ce vor fi disponibile variantele în limbi de circulație internațională, ***www.titulescu.org*** își va fixa calitatea de instrument de promovare a imaginii României în lume.

Obiectivele Fundației Europene Titulescu vizează și formarea tinerilor diplomați, a viitorilor oameni de stat, încurajarea dialogului european pe tema dreptului internațional, a relațiilor internaționale. Cu greu se pot atinge aceste ținte astăzi, fără aportul unor instrumente care să facă informația disponibilă rapid, structurat, în orice locație.

www.titulescu.org își propune a fi o adresă a României în lume, un mod de pătrundere a valorilor românești în matricea europeană. ■

PRIER

2

1866. Instituită după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, Locotenența domnească organizează un plebiscit pentru alegerea ca domn al României a prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, proclamat la 10 mai, de către Adunarea națională, domnitor al țării, sub numele de Carol I.

3

1776. Moare doamna Margaret Thompson, din cauza unei serii de prelungite strănuturi, provocate de o supradoză de tutun prizat pe nas. În testament împătimita fumătoare dispune ca înmormântarea ei să se desfășoare după un anume tipic: sicriul să fie purtat pe umeri de șase dintre cei mai înverșunați fumători din Londra, membrii cortegiului mortuar să poarte la pălării panglici de culoarea tutunului, nu negre, fetele să tragă din țigări în timpul procesiunii, ca, de altfel, și preotul oficiant, care primea pentru asta 5 guinee; cu 20 era recompensată credincioasa servitoare a doamnei Thompson, care de-a lungul ceremoniei trebuia să arunce cu foi de tutun de prizat asupra celor prezenți. În fine, mormântul trebuia acoperit nu cu flori, ci cu frunzele celui mai rafinat tutun olandez.

17

1915. „Epidemia de tifos exantematic continuă; în ciuda primăverii și soarelui, ea bântuie cu aceeași violență. Se pare chiar că bacilul acestei boli s-a dezvoltat și s-a consolidat pe măsură ce epidemia s-a prelungit, mărindu-și nocivitatea. La Iași, mortalitatea se ridică la 350 de cazuri și în întreaga Moldovă atinge în jur de 2 000 de cazuri. Sate întregi sunt contaminate. Autoritățile s-au limitat la a le încercui cu armata, ca să împiedice intrarea sau ieșirea celor bolnavi. Populația de acolo se distruge fără îngrijire și medicamente. Peste 90 de medici au murit deja... Lipsa de organizare, precum și cea de spirit metodic, absența controlului, indiferența sunt cauzele duratei acestei epidemii" (dintr-o scrisoare expediată de la Iași de ministrul Belgiei în România, Ypersele de Strihou, ministrului belgian al Afacerilor Străine, baronul Beyens).

18

1948. În Italia au loc alegeri, în care aproape majoritatea absolută votează pentru democrația creștină, cea care a pus problema campaniei electorale în termenii unei alegeri dramatice între libertate și comunism, între America și Rusia. De altfel, sentimentele filoamericane au profunde rădăcini istorice în țară: mulți italieni au rude peste Ocean, de acolo sosesc multe pachete cu alimente și îmbrăcăminte, ceea ce, în vremurile acelea, sunt mai mult decât un dar mărinimos. În preajma alegerilor, odată cu pachetele, vine și o scrisoare în care italienilor li se cere să voteze împotriva comuniștilor și pentru partidul care se bucura de încredere în America, democrația creștină.

19

1521. Spaniolii, prin conchistadorul Hernan Cortés și oamenii lui, distrug marea capitală a aztecilor, Tenochtitlan, întemeiată în 1345 și al cărei nume vine fie de la Tenoch (primul rege), fie de la tenochtli (locul fructului de cactus). Ruinele orașului se găsesc astăzi sub piața Zocalo, în centrul capitalei mexicane, Ciudad de Mexico.

23

1616. În Spania și în Anglia, se sting în aceeași zi, printr-un hazard, două genii ale literaturii universale: Miguel Cervantes și William Shakespeare (născut, se pare, tot pe 23 aprilie). Simbolic, în chip de omagiu, în anii noștri, la această dată se sărbătorește Ziua Mondială a Cărții.

AMIRALUL ENGLEZ AL ȚARINEI ECATERINA II

PAUL CERNOVODEANU

Noul război ruso-otoman dintre anii 1768-1774, al doilea în secolul XVIII, a redeschis Problema orientală, ce avea să se încheie abia la sfârșitul primului război mondial, cu dezmembrarea Imperiului otoman. Cauza imediată a noului conflict a constituit-o dorința Porții de a împiedica supunerea Poloniei de către Rusia. Țarina Ecaterina II trimisese trupe în acea țară în anul 1764, în urma morții lui August III, și impusese urcarea pe tron a fostului ei favorit, Stanislas Poniatowski. Eforturile acestuia de a impune drepturi egale pentru supușii necatolici, într-o țară precum Polonia, au determinat organizarea unei mișcări de rezistență la Bar, care a cerut, în 1768, ajutorul sultanului. La îndemnurile Franței, Mustafa III a declarat război țarinei.

În anul 1770, armatele rusești au ocupat cu ușurință Țările Române, așezându-se pe Dunăre, într-o poziție care le permitea să pornească în anul următor asupra Istanbulului.

În același timp, Ecaterina a trimis o parte a flotei din Marea Baltică, prin Atlantic, în Mediterana. Acțiunea a fost sprijinită de Marea Britanie, care avea nevoie de sprijinul Rusiei pe continent și dorea ca prin acțiunea acesteia să contracareze influența crescândă a Franței în Levant. Astfel se explică concursul acordat flotei ruse din Marea Baltică în expediția întreprinsă în Mediterana orientală între 1770-1773, expediție asistată, atât în porturile engleze, cât și pe parcurs, la Gibraltar, în insula Mallorca și la Livorno, în Italia, nu numai prin livrări de provizii, muniții și prin reparații de nave, dar și prin permisiunea ce i s-a acordat de a înrola piloți, instructori și ofițeri navali englezi. Printre aceștia, s-au distins amiralul de origine scoțiană Samuel Greig, detașat la Livorno pe lângă comandantul expediției, contele Aleksei Grigorievici Orlov, și căpitanul John Elphinstone, asistentul amiralului Grigori Andreievici Spiridov în timpul bătăliei de la Çeşme (5 iulie 1770). Atunci, flota rusă a zdrobit flota otomană în apropierea coastelor Anatoliei. Drept răsplată, voluntarul englez a fost înălțat la rangul de contraamiral al flotei ruse de război.

Un ofițer de carieră

Datorită măsurilor de apărare luate de otomani, ajutați de destoinicul ofițer francez, baronul François de Tott, și din pricina tacticii defectuoase a comandantului Aleksei Orlov și a amiralului Spiridov, care, în loc să profite de avantajul decisiv obținut și să atace capitala imperiului, au preferat să întreprindă acțiuni mărunte în arhipelagul grecesc,

victoria de la Çeşme nu a putut fi exploatată. Împărăteasa Ecaterina II şi consilierii ei şi-au modificat planurile, punând accentul pe acţiunile terestre din Balcani, sprijinite şi prin operaţii navale în Marea Neagră. Numai că Rusia nu dispunea încă de o flotă la Pontul Euxin. De aceea, după cum informa lordul Charles Cathcart, ambasadorul Marii Britanii la Sankt Peterburg, pe secretarul de stat al Departamentului de Nord din Foreign Office, contele William of Rochford, la 16/27 noiembrie 1770, împărăteasa îşi exprima recunoştinţa faţă de regele George III, pentru a fi acceptat demisia amiralului Sir Charles Knowles din marina britanică şi înrolarea sa în flota de război a Rusiei, unde urma să creeze o forţă navală la Dunăre şi în Marea Neagră.

Născut în jurul anului 1704, fiul lui Charles Knollys, conte de Baubury, tânărul Sir Charles (ce şi–a ortografiat numele Knowles) a intrat în marină în 1718. A slujit în Mediterana până în 1726 şi în Indiile Occidentale între anii 1732-1739, luând parte apoi la luptele împotriva spaniolilor din Caraibe. Numit comodor în anul 1745, a devenit guvernator al insulei Jamaica (1752-1756), fiind înaintat la rangul de viceamiral (4 februarie 1755), amiral (3 decembrie 1760), pe plan militar, dar şi baronet (1765). În octombrie 1770 demisionează din Royal Navy şi se pune în slujba Rusiei, până în ianuarie 1774, când se reîntoarce în patrie, unde va şi muri, trei ani mai târziu.

Rusia aştepta de la Knowles sugestiile de îmbunătăţire a construcţiei vaselor şi a activităţii marinarilor din Marea de Azov şi din regiunea Dunării de Jos (aflată acum sub ocupaţia ţarinei). Asupra activităţii lui suntem astăzi informaţi din schimbul de scrisori cu Ecaterina II, din perioada 1771-1774, scrisori ale căror copii se găsesc, după cum am avut ocazia să aflu prin

Contele Grigori Grigorievici Orlov, favoritul împărătesei

amabilitatea prietenului meu dr. Trevor G. Hope din Oxford, într-un frumos manuscris, legat în marochin şi împodobit cu ornamente florale, suflat în aur la colţuri şi păstrat la biblioteca de la London National Maritime Museum din Greenwich.

În prima scrisoare adresată de ţarină, din Sankt Peterburg, amiralului Knowles, la 15 aprilie 1771, este cuprins şi un extras al unui jurnal de navigaţie pe Dunăre, aparţinând căpitanului de marină Ivan Nagatkin, nimeni altul decât cel care a ridicat şi planul oraşului Bucureşti în 1770 (plan descoperit şi publicat de profesorul Ion Ionaşcu în 1959, acesta neoferind nici o informaţie în legătură cu autorul). Nagatkin, care urcase fluviul utilizând două vase şi o ambarcaţiune fără catarge şi pânze, a ridicat o hartă a Dunării (după cum arată într-o altă scrisoare din acelaşi an) şi a gurilor ei, unde adâncimea apei varia între 6 şi 11 picioare marine, documentul cartografic urmând să fie copiat şi remis amiralului.

Împărăteasa l-a informat pe Knowles că generalissimul trupelor ruse din Principate, feldmareşalul Rumianţev, a aprobat ideea vaselor proiectate de amiral pentru navigaţia pe Dunăre şi chiar a găsit un antreprenor grec pentru a trece la executarea a cel puţin 30 de bastimente.

„Să învingem Divanul chiar la Constantinopol...“

Piesa cea mai importantă din acest schimb de scrisori este fără îndoială cea datată 8 februarie 1772. Ea conţine instrucţiunile oficiale ale Ecaterinei, cu expunerea pe larg a planurilor militare, puternic influenţate de atotputernicul său favorit, contele Grigori Grigorievici Orlov şi de fratele acestuia, Aleksei. Ţarina afirma: „am hotărât să căutăm pacea în centrul statului şi să învingem Divanul chiar la Constantinopol şi să stingem de îndată prin aceasta flacăra războiului.“

Visul părea că prinde aripi. „Dar cum o asemenea întreprindere a trupelor de uscat n-ar putea deveni şi mai impozantă – continuă Ecaterina – decât dacă ar fi susţinută şi de mai multe vase pe mare, [...]

am socotit necesar, cunoscând luminile Dvs., experiența Dvs., abilitatea și zelul Dvs., să vă trimit la fața locului." Și astfel, amiralul englez lua drumul Moldovei pentru a inspecta „toate vasele care se află la Dunăre, atât cele cucerite, cât și cele de orice natură și cele pe care le veți găsi apte a fi folosite pe mare pentru expediția proiectată. După schimbările și reparațiile necesare, le veți lua sub grija dumneavoastră și le veți pune în stare în acest scop". Pentru aceasta i se vor pune la dispoziție toate cele necesare: ofițeri și marinari, lemne și alte materiale din magaziile Amiralității, o mie de lucrători și chiar o sumă de 100.000 ruble, ce urma a-i fi înmânate de generalul maior Kaşkin. Alături de acestea, „cazacii zaporojeni vor primi ordin de a trimite 2.000 de oameni la Boristene [Nistru] și care trecând printre cele două fortărețe turcești Oceakov și Kinburn [Kinburun], se vor duce la Dunăre cu ambarcațiunile lor". În plus, pentru suita și cheltuielile de drum, Knowles primea 6.000 de ruble, trebuind a raporta țarinei tot ce avea nevoie, ținând-o regulat la curent cu situația de la fața locului.

Sosit la Iași la 26 martie 1772, după o lungă călătorie îngreunată de zăpada căzută începând din orașul Tula, urmată și de un puternic îngheț ce a făcut impracticabile drumurile, Knowles înștiința pe împărătească că a fost primit cu toată curtoazia de feldmareșalul Rumianțev, fiind găzduit în chiar casele fratelui domnitorului Grigore III Alexandru Ghica, aflat atunci la Sankt Peterburg.

Dar realitatea descoperită aici nu mai era la fel de favorabilă ca în rapoarte. Neglijența căpitanului Nagatkin, înlocuit de puțin timp de consilierul Amiralității Rebinin, lăsase urme adânci în organizarea șantierului: nu exista material lemnos pentru reparații, nu erau puse pe picioare nici un fel de nave. Astfel că, de îndată ce-și va primi bagajele, Knowles se va deplasa la Ismail, pentru a inspecta și starea vaselor capturate de la inamic.

În scrisoarea din 3 aprilie 1772, Ecaterina îi răspunde, satisfăcută de măsurile luate. Knowles trebuia să plece la Azov și Taganrog spre a evalua situația flotei ruse din zonă, trimițând aici toate vasele reparate și recuperate din rândul celor cucerite la Dunăre. În acest context, țarina adaugă: „turcii sunt ca și noi, dornici de a se înarma în Marea Neagră, dar n-au nici vase, nici lemn de construcții, nici mateloți și toate pretențiile lor din acest an nu se ridică la mai mult de vreo 20 de semi-galere; se vorbește, de asemenea, la ei, de două vase de mare tonaj, dar nu se poate da crezare decât atunci când ele vor fi văzute".

Sosirea amiralului englez în Moldova nu a scăpat neobservată de partea otomană. După cum raporta la 8 aprilie 1772 ambasadorul britanic la Poartă, James Murray, secretarului de stat al Departamentului de Sud al Foreign Office-ului, contele William of Rochford: „Amiralul Knoles (!) fiind trimis să preia comanda [flotei] din Marea Neagră, îmi va face situația mea de aici foarte neplăcută. Mi s-a spus că internunțiul imperial, baronul Johann von Thugut, a murmurat despre aceasta la urechile Porții... Curtea Rusiei a luat din nefericire toate măsurile ca să facă odioasă națiunea engleză în ochii turcilor, care pot să judece circumstanțele numai prin propria lor ignoranță și încăpățânare".

„Ce e vis, ca visul trece..."

Dar iluziile deșarte de glorie și mărire ale țarinei de a ataca Imperiul otoman chiar în inima lui au fost repede spulberate, în urma primirii scrisorii lucide și realiste a amiralului Knowles din 17 aprilie 1772, în care toate propunerile înaintate de Ecaterina au fost rând pe rând eliminate. Astfel, el o informa pe împărătească că, împreună cu constructorul de vase Oxenham și toți ofițerii navali aflați în Moldova, s-a deplasat la Ismail „și după ce am examinat starea și capacitatea fiecărui bastiment capturat de la inamic, sunt mâhnit de a fi obligat să înștiințez pe Majestatea Voastră că nu există decât un singur vas capabil să navigheze în Marea Neagră, fără a fi expus pericolului de a naufragia. Singurul folos ce s-ar putea obține [din utilizarea acelor vase] ar fi de a trece pe ambele maluri ale Dunării de la o garnizoană la alta și de a opri mici vase similare [inamice] de a intra în fluviu; proasta stare în care se află va împiedica chiar nu după multă vreme să servească și la atâta lucru. De aceea, n-am ordonat decât să

fie reparat unul singur, deoarece refacerea celorlalte ar costa mai mulți bani și ar lua mai mult timp decât chiar construirea altora noi".

Situația din Moldova era într-adevăr dezastruoasă și raportul englezului nu se sfiește să o prezinte. „Am înființat, de asemenea, șantiere pentru construirea de *schoonere* [navă cu două catarge], în cazul când nevoia o cere, la Ismail, ca fiind locul cel mai potrivit pentru aceasta. Alți constructori le înființaseră la Galați, [oraș] aflat la vărsarea Siretului, dar care era un pustiu unde trebuie ridicate nu numai fortificații și așezate trupe în garnizoane pentru apărarea muncitorilor, dar trebuie chiar să fie clădite case și magazii pentru a-i adăposti și a depune materialele, ceea ce ar fi costat mulți bani și ar fi cerut mult timp; dimpotrivă la Ismail nu sunt de adus decât mici reparații caselor pe care guvernatorul le-a hărăzit acestui țel și se găsesc de asemenea multe materiale gata."

Mărturiile amiralului sunt elocvente în ceea ce privește starea de ruină în care se afla acum urbea Galațiului, altădată portul înfloritor al Moldovei la Dunăre, distrus în luptele dintre turci și ruși din decembrie 1769, când trupele țarinei au ocupat orașul, capturând și pe vârstnicul domn Constantin Mavrocordat, refugiat acolo. Acesta a murit apoi în captivitate.

Dacă situația navelor și a șantierelor de reparații era în totală discordanță cu spusele rapoartelor, hărțile întocmite păreau a fi singurele la înălțimea așteptărilor. Iată ce notează Knowles în acest sens: „Pe când am fost la Ismail, am examinat și comparat planurile Dunării (pe care mi le dăduse mareșalul) cu fluviul însuși și am găsit toate sondele și traversele canalelor fluviului ca și intrările lor foarte exact marcate, ceea ce mi-au făcut cunoscute piedicile de netrecut pentru construirea unor vase mari pe Dunăre și care m-au lămurit asupra adevăratei pricini pentru care turcii n-au construit niciodată asemenea vase. Aceste piedici (de care n-am avut nici o cunoștință înainte de a veni aici) sunt mai însemnate decât cele legate de transportul lemnului și materialelor. Gura fluviului Dunării schimbă cursul curentului și este împotmolită cu bancuri de nisip de cel mai mic vânt care adie dinspre Marea Neagră, încât atunci de abia poate să treacă un vas care nu are mai mult de 2-3 picioare deasupra apei."

Așa cum intuise perfect situația și ambasadorul britanic la Sankt Peterburg, Sir Robert Gunning, într-un raport datat 28 iulie/8 august 1771, „obiectul misiunii sale la Dunăre era de a pune în practică transportarea a 20 000 de oameni în vase de război la Constantinopol, drept urmare a unui plan

Lupta navală de la Çeşme; în medalion: amiralul de origine scoțiană Samuel Greig

proiectat de generalul Bauer de a lua cu asalt această cetate printr-o acțiune de forță [...] Dar la venirea lui Sir Charles la Ismail, în loc să găsească acolo, așa cum l-a asigurat împărăteasa, vreo 80 de vase gata de transport și alte servicii, n-a găsit nici unul în stare să treacă mai departe de gurile Dunării, ceea ce de îndată a împiedicat aducerea la îndeplinire a acestui nesăbuit și romantic plan".

Singuri, cazacii...

În scrisoarea trimisă Ecaterinei la 27 mai 1772, din Iași, Knowles o înștiința în ceea ce privea construcția *schoonerelor* la Ismail că putea fi încheiată mai devreme, dacă nu s-ar înregistra dificultăți odată cu reizbucnirea epidemiei de ciumă. Totuși, țarina nu trebuia să fie îngrijorată, deoarece britanicul se îngrijise de sănătatea oamenilor ei, sporindu-le simbria cu 4-5 ruble pentru procurarea hranei și a oțetului necesar dezinfecției.

Este interesant de menționat că dintre toate planurile Ecaterinei singurul reușit a fost cel al mobilizării cazacilor zaporojeni, care au răspuns prompt la chemare, pregătiți să se alăture expediției navale.

La cele trei misive trimise de amiral la Sankt Peterburg, țarina a răspuns la 11 iunie 1772, arătându-și nemulțumirea pentru eșuarea planului și a visurilor sale, dar rămânând în continuare hotărâtă să-și modernizeze flota, folosindu-se de sfaturile amiralului britanic. Însă, în noile condiții, îi redă acestuia libertatea de a părăsi Moldova și a se duce la Azov, tocmai pentru a examina și situația flotei de acolo, în colaborare cu comandantul acesteia, viceamiralul Seniavin.

Planul fantastic de a ataca Constantinopolul printr-un atac amfibiu, urzit de generalul Bauer, ofițer de cavalerie și cu o reputație militară destul de îndoielnică, după spusele contemporanilor, a fost adoptat cu o ușurință condamnabilă de frații Orlov și apoi de țarina însăși. Dar, tocmai datorită constatărilor competente și lucide ale amiralului englez trimis la fața locului, Ecaterina II a fost nevoită să renunțe la asemenea proiecte fanteziste și să se concentreze numai asupra întăririi puterii forțelor terestre, singurele care înregistraseră, de altfel, succese relevante împotriva otomanilor. Succese ce s-au și finalizat prin semnarea armistițiului de la Giurgiu (19/31 mai 1772), urmate de tratativele de pace de la Focșani și București din august 1772-martie 1773. Iar speranțele țarinei vor prinde din nou viață numai după încheierea victorioasă a războiului purtat cu Imperiul otoman, prin pacea de la Küçük-Kainargi (10/21 iulie 1774) și, în special, după anexarea Crimeii (februarie 1783), când Rusia a reușit să-și înjghebeze o flotă de război în Marea Neagră, capabilă de operații navale eficiente. ■

Anonim, Dunărea în zona Galați-Chilia; imagine din secolul XIX

AMINTIRILE UNUI AMBASADOR DE CURSĂ LUNGĂ

Clădirea Ambasadei U.R.S.S. de la Washington

Anatoli Dobrînin, ambasadorul Uniunii Sovietice la Washington în anii 1962-1986, ale cărui însemnări s-au oprit în numerele trecute ale revistei la momentul Malta, desfăşurat sub ochii lui, a fost trimisul Imperiului răului – cum avea să numească U.R.S.S. Ronald Reagan – în cei mai dificili ani ai războiului rece, când lumea stătea pe un butoi cu pulbere. De fapt, contactul lui cu Statele Unite, ca diplomat sovietic, se produsese cu un deceniu înainte. A putut cunoaşte, în lunga lui carieră diplomatică, multe momente care nu au fost menţionate nici în documentele oficiale, nici în relatări de presă. Dar pe care le consemnează în cartea sa Strict confidenţial. Ambasador la Washington pe lângă şase preşedinţi ai S.U.A. (1962-1986), **apărută la Moscova, în 1996.**

Ambasada U.R.S.S.la Washington se afla într-o vilă veche, cu patru etaje, pe 16 Avenue, la numai trei case distanţă de Casa Albă. Casa fusese cumpărată în 1913 de guvernul ţarist de la familia unui cunoscut industriaş american, George Pullman. Clădirea era situată mai aproape decât orice ambasadă străină de reşedinţa preşedintelui american, dar numai geografic, pentru că politic ele se aflau la poli opuşi.

Fusese spăţioasă în condiţiile perioadei dinaintea primului război mondial. În anii '60 ai veacului trecut – ne explică Dobrînin – cei 100 de colaboratori ai ambasadei practic se călcau pe picioare. Stăteau câte cinci sau şapte într-un birou, numai ambasadorul şi consilierul unu având cabinete separate.

În timpul mandatului lui Roosevelt, deci până în aprilie 1945, clădirea avea două mari ferestre ce dădeau spre o mică pajişte din strada principală, dar când a sosit Dobrînin, în martie 1962, era plin război rece. Ferestrele fuseseră zidite, deşi de afară se vedeau tot geamuri, care evident nu se deschideau. Ambasadorul lucra de fapt într-o cutie de piatră, într-un bunker, între ai cărui pereţi dubli se crease un câmp magnetic care să împiedice ascultarea din afară. „Era cabinetul meu de camuflaj, notează diplomatul. Aproape un sfert de secol aveam să stau în această celulă, cu raze electromagnetice permanente, care înconjurau tot biroul. Fără lumină de la Dumnezeu, cum se zice, ceea ce crea un disconfort organismului, avea consecinţe psihologice, dar pe atunci ştiinţa nu făcea mare caz din asta."

Mai greu a fost cu salariile membrilor ambasadei, care erau infinit inferioare celor din alte misiuni străine, ca să nu mai vorbim de standardul american de viaţă şi de salariile funcţionarilor Ambasadei S.U.A. la Moscova, unde

La baza opticii nevrotice a Kremlinului asupra politicii internaţionale se afla sentimentul rus, tradiţional şi instinctiv, de insecuritate. La origine a fost insecuritatea unui popor paşnic de agricultori, ce încerca să trăiască într-o câmpie uriaşă, expusă, în vecinătatea unor popoare nomade, violente.La aceasta s-a adăugat, când Rusia a intrat în contact cu Occidentul avansat economic, frica de societăţile mai bine organizate, mai capabile, mai puternice (George F. Kennan)

ambasadorul avea salariu de patru-cinci ori mai mare decât Dobrînin. Între ţările Europei de Răsărit, U.R.S.S. şi Bulgaria se aflau pe ultimele locuri ca salarizare, iar în 20 de ani salariile s-au mărit o singură dată. Atunci, la o şedinţă a Biroului politic, la sfârşitul anilor '70, după informarea curentă pe care i-a făcut-o lui Brejnev privind activitatea ambasadei, Dobrînin i-a spus şi acest bai, aducând ca argument – ce avea să se dovedească imbatabil – că după recenta sporire a salariilor la Ambasada României, şoferul de acolo are leafă mai mare decât un consilier de la Ambasada sovietică la Washington. A urmat o creştere cu un procent de 17 la sută a remuneraţiei. Ce-i drept, adaugă Dobrînin, următorul asemenea moment a avut loc în... 1993, când el părăsise de mult postul.

Dar de ce l-a ales Hruşciov anume pe el ambasador la Washington? Autorul se simte dator să ne spună cum au decurs lucrurile şi mai ales ce crede el că a prevalat în opţiunea liderului sovietic, care i-a luat prin surprindere şi pe el şi pe soţie. „Are cărţile în mână, afirmase Hruşciov în faţa membrilor Biroului politic, convocaţi pentru a decide cine va fi noul ambasador la Washington după ieşirea la pensie a lui Menşikov. În acest post trebuie să numeşti pe cineva care să ştie cel mai bine să prevadă reacţia americanilor la una sau alta dintre propunerile noastre." Or, Dobrînin fusese consilier în acea ambasadă din iulie 1954. Îi cunoştea foarte bine pe americani.

În acea calitate îl însoţise într-o călătorie cu trenul de la New York la San Francisco pe ministrul de Externe V.M. Molotov. Povesteşte în memoriile sale un episod simptomatic pentru suspiciunea ce apăsa în perioada postbelică asupra relaţiilor sovieto-americane. Într-un compartiment alăturat celui în care se afla delegaţia de la Moscova călătorea un reprezentant al Departamentului de Stat, însărcinat să aibă grijă de sovietici şi să le sară în ajutor ori de câte ori l-ar fi solicitat. Civilizat şi bine intenţionat, acesta nu-şi făcuse simţită prezenţa decât la rugămintea sovieticilor, altfel neieşind din compartiment.

Când Molotov i-a cerut, prin Dobrînin, o hartă a locurilor pe care le străbăteau, a gărilor în care oprea trenul, acesta le-a pus la dispoziţie la prima staţie schema căii ferate a regiunii, inclusiv traseul lor, care avea însă marcate color bazele militare şi legăturile de cale ferată pentru a ajunge la ele. „E o hartă secretă, pe care intenţionat ne-au dat-o, ca o provocare. Mâine ziarele or să urle că pe drum ministrul Molotov s-a ocupat cu strângerea de informaţii secrete", s-a indignat oficialul sovietic. „Am returnat-o imediat, americanul a zâmbit cu toată gura, îşi aminteşte ambasadorul, şi mi-a spus că nu e nici pe departe o hartă secretă, o capeţi gratis în orice gară din S.U.A. Ea vine în ajutorul soldaţilor americani care vor să ajungă uşor la taberele lor şi nu cunosc legăturile de cale ferată. Iar la staţia următoare ne-a adus altă hartă, luată de la

Septembrie 1959. Pe treptele Casei Albe: Hruşciov, Eisenhower şi soţia liderului sovietic (de la stânga la dreapta)

poştă, fără baze marcate. Molotov era foarte mândru de vigilenţa lui. Eu mărturisesc că am păstrat-o până astăzi şi pe cealaltă."

La San Francisco U.R.S.S. nu avea reprezentanţă, aşa că delegaţia sovietică a închiriat o vilă în împrejurimi. KGB-ul era convins că americanii plantaseră aparate de ascultare şi video înaintea sosirii lui Molotov. Oamenii serviciilor secrete au căutat peste tot, n-au găsit nimic, dar... paza bună trece primejdia rea. Ca „duşmanul" să nu poată citi munca cifrorilor, notează Dobrînin, „aceştia lucrau în pat, cu documentele şi bloc-notesurile asupra lor, iar noi le ţineam deasupra plapuma, ca să nu li se facă fotografii din tavan".

Suspiciuni, suspiciuni, suspiciuni, dar parcă numai de o parte? Altfel n-ar mai fi fost război rece. Când la Moscova a avut loc o conferinţă a miniştrilor de Externe, desfăşurată la hotelul „Iar", delegaţiei americane i s-a rezervat etajul trei al imobilului, cu un nivel mai jos fiind două săli de restaurant. Clienţii s-au speriat îngrozitor când enorma lustră de deasupra capetelor lor a început să se mişte şi tavanul să se fisureze sub ochii lor. Au alergat sus să vadă ce se întâmplă, li s-a deschis greu, după mai multe bătăi insistente în uşă, apoi au fost îndepărtaţi. N-aveau motive de îngrijorare, chipurile. Doar că serviciile secrete americane, în căutare febrilă de microfoane şi altă aparatură de ascultare, scoseseră parchetul cu totul, iar lustra, fiind montată ani buni în urmă, dăduse semne de oboseală pe la încheieturi şi era gata să primejduiască viaţa clienţilor restaurantului.

În timpul conferinţei de la Geneva a celor patru puteri, din iulie 1955, a avut loc o înfruntare verbală între Hruşciov şi Eisenhower (care altfel se stimau ca doi oameni ce făcuseră frontul) privind caracterul agresiv al blocului NATO, cum i-a reproşat liderul sovietic. Eisenhower a negat vehement. La care Hruşciov a replicat: de ce atunci nu e primită şi Uniunea Sovietică în NATO. „Dar v-aţi exprimat dorinţa?", a întrebat generalul american. Într-adevăr, liderul sovietic atinsese tangenţial într-o notă acest aspect – scrie autorul –, despre care secretarul de stat John Foster Dulles nu-l înştiinţase pe preşedinte, tocmai pentru că respinsese personal ideea, care i se păruse aberantă. Ceilalţi şefi de stat, care asistaseră la ping-pongul verbal, zâmbeau pe sub mustaţă. Evident că gestul lui Hruşciov era pură propagandă, comentează diplomatul memorialist, dovadă fiind că niciodată el n-a mai abordat problema „primirii U.R.S.S. în NATO".

Dar aşa era Hruşciov, aşa îl cunoştea toată lumea: agresiv, ironic şi sanguin,

George Kennan, expert al relaţiilor sovieto-americane, a ocupat funcţia de ambasador al S.U.A. la Moscova între anii 1952-1953; a pus bazele teoretice ale politicii de îndiguire

produsul unui climat de suspiciune şi neîncredere; un lider rămas în analele diplomaţiei cu pantoful lui, cu care s-a apucat să bată în masă în timpul unui discurs la Adunarea Naţiunilor Unite.

Poate că printre cei dintâi care au ştiut cu cine au de-a face a fost rafinatul intelectual Dag Hammarskjöld, suedezul secretar general al Naţiunilor Unite în anii 1953-1961. „Ce mai e nou la ONU?", l-a întrebat Hruşciov, în timpul unei vizite în Crimeea. Ce-i drept, spre nedumerirea tuturor – scrie Dobrînin –, înaltul funcţionar s-a lansat într-o tiradă de vreo 20 de minute despre viitorul organizaţiei, organizarea păcii, rolul de neînlocuit al ONU etc. etc., la sfârşitul căreia liderul sovietic, fierbând de nervi, l-a întrebat dacă n-are nevoie la toaletă. Interpretul n-a vrut să traducă din prima, Hruşciov s-a înfuriat şi mai tare şi l-a somat chiar să o facă, „fără subterfugii diplomatice".

Suedezul s-a supărat foarte tare, s-a blocat, n-a ştiut cum să reacţioneze, apoi a replicat

Numai două puteri au rămas în lume... Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Am ajuns într-o situaţie nemaiîntâlnită din vremurile antice. De la Roma şi Cartagina nu a mai existat o asemenea polarizare a puterii pe acest pământ... Pentru Statele Unite, paşii făcuţi pentru întărirea ţărilor ameninţate de agresiunea sovietică sau de subversiunea comunistă... au însemnat protejarea securităţii Statelor Unite – au însemnat protejarea libertăţii înseşi (Dean Acheson, fost secretar de Stat)

Chestiunea relațiilor sovieto-americane este în esență un test al valorii generale a Statelor Unite ca națiune între națiuni. Observatorul atent al relațiilor sovieto-americane nu va găsi nici un motiv de plângere în provocarea adresată de Kremlin societății americane. El va simți mai degrabă o anumită recunoștință față de Providența care, dăruindu-i poporului american această provocare implacabilă, a făcut ca întreaga securitate a acestuia, ca națiune, să fie dependentă de strângerea sa laolaltă și de acceptarea responsabilităților rolului de conducător moral și politic ce i-a fost hărăzit de istorie (George F. Kennan)

că, dacă premierul are această propunere, el n-are nimic împotrivă. După o pauză salvatoare, Hrușciov a venit cu ideea să meargă împreună să se plimbe cu barca. Zis și făcut. Hammarskjöld a crezut că e vorba despre un cuter. La debarcader îi aștepta însă o barcă de patru locuri. Sovieticul s-a urcat vesel, a luat un rând de rame, i-a dat unul și suedezului, care evident nu știa să le mânuiască. Hrușciov l-a plimbat pe mare, cei doi fiind urmăriți de departe de gărzi, pe care tot el le-a refuzat, și, după vreo oră, s-au întors de unde plecaseră. „Oi, ce mult am mai vorbit și ce bine ne-am simțit", a exclamat el satisfăcut către traducător, care așteptase la mal și știa că Hrușciov nu rupea o boabă englezește și nici suedezul rusește.

În vara lui 1963, când la Moscova a avut loc o întâlnire Andrei Gromîko-Averell Harriman, fostul ambasador S.U.A. la Moscova în anii de sfârșit ai celui de al doilea război mondial, Hrușciov a mai făcut o boacănă care a îngreunat munca serviciilor secrete. În timpul întrevederii sale cu oaspetele american, a deconspirat secrete ale spionajului sovietic. A imputat guvernului american că face presiuni asupra țărilor occidentale să nu furnizeze conducte de gaze Uniunii Sovietice. La negarea vehementă a lui Harriman, s-a înfuriat și a spus că S.U.A. au luat această măsură la recomandarea ambasadorului lor în U.R.S.S., Foy Kohler. Și cum Kohler era de față, l-a pus să jure pe Biblie, dacă se consideră credincios. Acela a roșit și n-a mai spus altceva. Or, KGB-ul controla telegramele cifrate ale Ambasadei americane la Moscova, ceea ce Washingtonul era ultimul care trebuia să afle. Ulterior, americanii au fost mult mai prudenți.

Pe fondul unei atmosfere încordate în relațiile sovieto-americane, un moment de destindere îl reprezentau vizitele în America ale unor artiști ca Plisețkaia, Richter, Rostropovici, turneele Teatrului Bolșoi, ale Teatrului de operă și balet Kirov din Leningrad sau ale ansamblului Moiseev. Succesul lor era imens, parte și grație impresarilor, proveniți în general dintre emigranții veniți după revoluție.

Dar regulile cele mai umilitoare umbreau asemenea triumfuri. Serviciile secrete însoțeau peste tot pe acești artiști, le urmăreau întâlnirile, îi suspectau că voiau să rămână în S.U.A., de parcă dacă ar fi vrut să rămână cu tot dinadinsul n-ar fi reușit. Evident că o asemenea supraveghere îi scârbea pe toți.

Un Sviatoslav Richter, de pildă, a înghițit foarte greu în 1964 un asemenea tratament jignitor. Un „administrator" îl însoțea tot timpul și se amesteca în toate problemele lui intime, fără umbră de bun simț. Mama lui Richter locuia în Germania Federală și marele pianist vorbea în mod frecvent cu ea la telefon. Soția lui Dobrînin și el personal îl cunoșteau foarte bine și îl simțeau că mai are puțin și explodează. Atunci ambasadorul a trimis urgent la Moscova o telegramă, cerând să fie chemată acasă „coada" pianistului. Ceea ce s-a înțeles rapid

Dispută cu Nixon despre superioritatea bucătăriilor: care e mai modernă și mai eficientă? Cea americană sau cea sovietică?

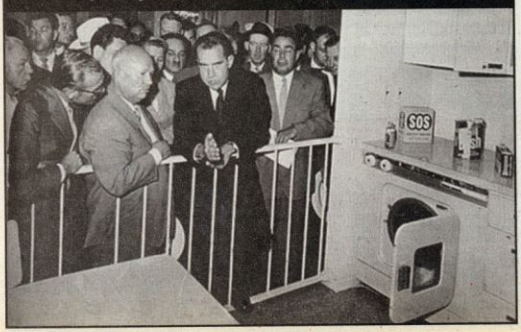

în capitala sovietică și „băiatul" a fost retras. „Era de văzut ușurarea lui Richter, își notează ambasadorul sovietic, când i-am comunicat că își poate continua concertele în America, fără nici o codiță după el. După ce s-a întors acasă, cu o navă britanică, soția mea a primit un imens buchet de trandafiri, trimis cu comandă de la bordul transatlanticului, însoțit de o telegramă în care ne mulțumea amândurora pentru a-l fi izbăvit de «ocrotitor»."

În *Normele de comportare a cetățenilor sovietici peste granițe*, întocmite de C.C. al P.C.U.S., se specifica ce le este interzis acestora, pentru a nu fi „pradă provocărilor de racolare" de către serviciile secrete străine: pe stradă, în magazine, la cinematograf, la teatru sau la diferite reuniuni la care erau invitați. Mai lesne ar fi fost să se enumere ce aveau voie să facă decât invers. Soția unui ambasador nou numit la post, dar care ieșise de mai multe ori din țară în misiuni și cunoscuse lumea liberă, și-a permis să-l întrerupă pe cel care o instructa cu privire la aceste norme și să-l întrebe dacă el personal a trecut vreodată granița și știe despre ce vorbește. Aflând că acela cunoștea viața dinafară doar din hârtii, femeia s-a ridicat brusc de pe scaun refuzând să-l mai asculte și asigurându-l că știe cum să se comporte în asemenea situații și fără sfaturile lui de ageamiu. Un mic scandal a urmat la Ministerul sovietic de Externe, pentru cumințirea rebelei.

Dar un asemenea personaj, de tipul acelui „instructor", odată ieșit peste graniță, la Paris, a provocat un mic scandal. Funcționarul se numea Baranenkov, ne spune autorul, și își dorea foarte mult să meargă la un spectacol la variete-ul „Folies Bergère", unde, după normele cu pricina, era interzis. Ambasadorul l-a sfătuit să se ducă incognito, numai cu un coleg de ambasadă care cunoștea bine capitala de pe Sena. Și-au cumpărat bilete în primul rând. În timpul reprezentației, o dansatoare a coborât de pe scenă în sală, l-a invitat pe înaltul funcționar să facă împreună cu ea câțiva pași de dans, el a refuzat-o fâstâcit, ea a trecut la un alt spectator, fără să-l ia în seamă, dar vreo două săptămâni mai târziu Secția Europa din M.A.E., de la Moscova primea câteva ziare franțuzești în care se lăfăia o fotografie a omului nostru împreună cu dansatoarea. Ce-i drept, nu i se dădea și numele.

Evident că la Centru s-a stabilit că era vorba despre o provocare, de un fotomontaj, pentru a discredita un înalt activist de partid sovietic. Apoi ambasadorul Moscovei la Paris a explicat ministrului de Externe cum au decurs lucrurile și povestea nu a transpirat mai sus.

Foy Kohler, ambasadorul american pus în încurcătură de Hrușciov

Desigur că în toată această lungă și tensionată perioadă n-au fost numai conflicte la nivel înalt între cele două țări. Au existat și partide de vânătoare „cu cântec", ca aceea la care au participat mareșalul sovietic Greciko și invitatul său, Hubert Humphrey, la 23 aprilie 1968, cel care câteva luni mai târziu, în noiembrie, avea să piardă alegerile prezidențiale, postul revenind lui Richard Nixon. Cei doi au toastat atât de des bând până la fund pentru sănătatea președintelui Johnson, apoi a lui Brejnev, apoi a soțiilor, în fine pentru a miniștrilor de Externe din țările lor și pentru ameliorarea relațiilor sovieto-americane, încât americanul nu-și mai amintește decât cum câțiva generali care îl însoțeau pe Greciko l-au luat pe brațe pe mareșal și l-au dus în dormitor, pentru a se odihni puțin înainte de vânătoare. A doua zi dimineață însă, vicepreședintele american a primit, de cum s-a trezit, trofeul de vânătoare: un cap de porc mistreț împăiat, „ucis de el împreună cu Greciko în ajun". Și trofeul a fost urcat în avionul care l-a dus acasă pe numărul doi de la Casa Albă. ■

(Va urma)

Florentina DOLGHIN

Criza generală a capitalismului continuă să se adâncească... Tabăra internațională a socialismului exercită o tot mai mare influență asupra cursului evenimentelor mondiale... Poziția forțelor imperialiste slăbește continuu...

Noi suntem ferm convinși că se apropie vremea când țările socialiste vor depăși cele mai dezvoltate țări capitaliste, nu numai ca ritm, dar și ca volum al producției industriale (Nikita Hrușciov, 4 iunie 1958)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ion Bălăceanu – AMINTIRI POLITICE ȘI DIPLOMATICE. 1848-1903** (traducere din limba franceză, introducere, note și comentarii de **Georgeta Filitti**).
Editura Cavallioti, București, 2002, 288 pp.

● **Dan-Alexandru Popescu – ISTORIA BIZANȚULUI. STUDII-SINTEZE DE ISTORIE BIZANTINĂ. PARTEA I: OAMENI, FAPTE, LOCURI.**
Editura Alma Mater, Sibiu, 2003, 125 pp.

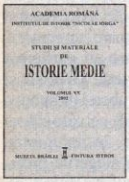

● **STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MEDIE. VOL. XX.**
Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2002, 448 pp.

● **Dorin Teodorescu – CARTEA VECHE ROMÂNEASCĂ DIN JUDEȚUL OLT (1801-1830).**
Editura Fundației „Universitatea pentru toți", Slatina, 2003, 239 pp.

● **STENOGRAMELE ȘEDINȚELOR CONSILIULUI DE MINIȘTRI. GUVERNAREA ION ANTONESCU. VOL. VI (FEBRUARIE-APRILIE 1942)** (ediție de documente întocmită de **Marcel-Dumitru Ciucă**, redactor **Maria Ignat**).
Editura, Mica Valahie, București, 2002, 598 pp.

● **Alexandru Dragomirescu, Cantemir Moșoiu – GENERAL TRAIAN MOȘOIU, OSTAȘUL ȘI POLITICIANUL ÎN SLUJBA ȚĂRII.**
Editura PRINTEURO, Ploiești, 2000, 80 pp. + 224 pp. facsimile + 109 planșe.

● **STENOGRAMELE ȘEDINȚELOR BIROULUI POLITIC AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN. VOL. I, 1948** (studiu introductiv de **prof. univ. dr. Ioan Scurtu**).
Arhivele Naționale ale României, București, 2002, 430 pp.

● **35 DE ANI DE RELAȚII ITALO-ROMÂNE, 1879-1914. DOCUMENTE DIPLOMATICE ITALIENE** (editate de: **Rudolf Dinu, Ion Bulei**).
Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, 606 pp.

● **Ionel Șotropa, Maria Șotropa – MOȘNA. MONOGRAFIE.**
Editura Etape, Sibiu, 2001, 259 pp.

● **Alex Mihai Stoenescu – DINASTIA BRĂTIANU.**
Editura RAO, București, 2002, 335 pp.

● **Aurelia Florescu – TEZAUR. CARTE ROMÂNEASCĂ VECHE. 1557-1830.**
Editura Aius, Craiova, 2000, 619 pp.

● **Mihai Gabriel Popescu – BĂRBULEȚU DÂMBOVIȚA. DOCUMENTE.**
Editura Bibliotheca, Târgoviște, 1999, 207 pp.

UN HUSAR CINSTIT: LASALLE

Generalul Lasalle

Ca armă distinctă în cadrul trupelor de cavalerie, husarii au apărut în Europa Centrală. Creatorii au fost se pare ungurii, care au simțit nevoia unor trupe ușoare de cavalerie, pentru a face față atacurilor akîngiilor otomani. Austriecii au adoptat acest gen de cavalerie ușoară pentru potențialul de cercetare și urmărire a inamicului. Exemplul lor a fost urmat de întreaga Europă.

În Franța, primele unități de husari au apărut încă din 1637, în timpul lui Ludovic al XIII-lea, dar s-au impus de-abia în 1776. Husarii au lăsat și altfel de urme în istorie. Se mai păstrează în limba franceză expresii de genul „a bea ca un husar" sau „a lua o femeie ca un husar" – care nu au nevoie de nici o explicație...

ADRIAN DUMITRU

Antoine Charles Louis Lasalle s-a născut la Metz, în Lorena, la 10 mai 1775, într-o familie aristocratică. Încă de mic s-a orientat către cariera armelor, intrând la o școală militară. Sunt ultimii ani ai regalității franceze, așa că nu trebuie să ne mire că un copil de 11 ani, elev încă, este numit sublocotenent de rezervă, din moment ce aparține unei familii de mică nobilime provincială.

Își întâlnește iubirea la Roma

Revoluția franceză din 1789 a produs un cataclism în corpul ofițeresc. Cea mai lovită a fost marina. Lasalle demisionează în 1791 dintr-o armată pe care o considera încă prea legată de „Vechiul Regim". Revine un an mai târziu, odată cu ghilotinarea lui Ludovic XVI, ca voluntar în armata de Nord. Aici intră sub protecția generalului Kellermann, de la care învață atât tainele manevrării unui escadron, cât și pe cele ale francmasoneriei.

După trei ani este detașat la Armata de Italia, pusă de curând sub ordinele unui general care vorbea franceza cu accent corsican și care se ilustrase până atunci prin două acțiuni majore: recucerirea Toulonului și reprimarea revoltei din 13 Vendemiar. Numele său: Napoleon Bonaparte.

Lasalle îşi va lega viaţa de epopeea napoleoniană. De altfel, viitorul împărat şi subalternul său erau predestinaţi să se înţeleagă de minune, pentru că aveau aceleaşi idei asupra modului de folosire a cavaleriei. „Armata cu o cavalerie superioară va avea întotdeauna avantaj asupra adversarului, pentru că îşi va putea ascunde mişcările şi nu le va ignora pe acelea ale inamicului…"

Ajuns în Italia, Lasalle s-a îndrăgostit. Şi pentru că aleasa inimii lui îşi avea castelul undeva pe lângă Vicenţa (mult dincolo de liniile austriece), a hotărât să-i facă o vizită, antrenând după el, pentru a-i ţine companie pe drum, pe câţiva dintre camarazi. Gestul pare desprins din montările hollywoodiene. Surprins la miez de noapte în castelul iubitei de o patrulă austriacă, Lasalle îşi conduce oamenii într-o cavalcadă nebunească, pentru a scăpa de urmărirea unui întreg regiment de cavalerie. A ajuns la cartierul general de la Verona în timpul unei parade. Ce i-a spus atunci lui Bonaparte nu se ştie, dar trebuie să fi fost suficient de important, din moment ce francezii trec imediat la ofensivă, iar el este numit şef de escadron.

14 ianuarie 1797. Bătălia de la Rivoli. Deşi cu trupe inferioare din punct de vedere numeric, Bonaparte rupe centrul austriac, ca urmare a concentrării focului de artilerie. Lasalle nu mai poate conta pe călăreţii de sub comanda sa din pricina epuizării excesive. Ce face atunci? Strânge în jurul lui o mână de oameni şi se aruncă din nou asupra infanteriei austriece, acum serios zdruncinată de ghiulelele franceze. După luptă, rupt de oboseală, Bonaparte, arătându-i grămada de steaguri imperiale capturate, îi spune: „Poţi să te culci pe ele – o meriţi din plin."

De aici va pleca la Roma. Acolo o va cunoaşte pe cea pe care a iubit-o sincer toată viaţa şi cu care se va căsători mai târziu. Pentru moment, Joséphine d'Aiguillon era, totuşi, soţia generalului de ingineri-geografi Leopold Berthier.

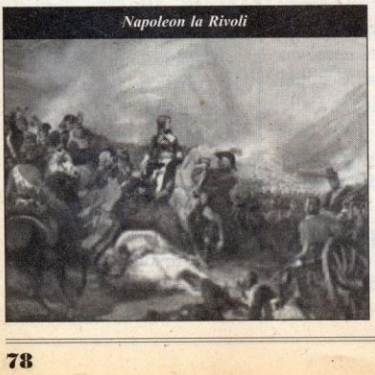
Napoleon la Rivoli

L-a însoţit pe Bonaparte în campania din Egipt, unde a dobândit gradul de colonel. Cei câţiva ani de pace pe care i-a adus Consulatul nu aveau cum să fie plăcuţi. Singurele distracţii care i-au rămas erau Loja şi duelurile. Dar toate acestea nu puteau ţine mult. În Egipt Lasalle şi-a dobândit faima: cavaler fără pereche, un minunat soldat pentru care viaţa sau averea nu însemna nimic. Se pare că atunci ar fi rostit cuvintele care l-au consacrat ca imagine a husarului tipic: „orice husar care nu a murit până la 30 ani e un papă-lapte". Devenise colonel al Regimentului 5 de husari şi fusese numit membru al Legiunii de Onoare – semn al încrederii depline a celui care conducea destinele Franţei, pentru că la început acest ordin distinctiv avea rolul de a strânge în jurul său pe aceia care îi erau credincioşi. Mai mult chiar, la 14 iunie 1804 este promovat comandor al Legiunii de Onoare, iar la 1 februarie 1805 este avansat general de brigadă.

L-au căutat o zi...

După victoria de la Austerlitz (1805), Napoleon i-a încredinţat o brigadă de husari creată prin unirea Regimentelor 5 şi 7. Această „Brigadă Lasalle" şi-a câştigat foarte curând celebritatea, fiind denumită „brigada infernală", odată cu intrarea în război a Prusiei. La 12 octombrie 1806, împăratul îi scrie lui Murat, comandantul cavaleriei: „Am nevoie de informaţii despre intenţiile inamicului". A doua zi Lasalle este la Leipzig, „culegând limbi".

Cei 60 de prizonieri au relatat suficient pentru ca Napoleon să conceapă din mers manevra de la Jena. Rezultatul? Distrugerea armatei prusace prin victoria completată de cea obținută de Davout la Auerstaedt. Pentru a desăvârși anihilarea a ceea ce mai rămăsese din rândurile inamicilor, toată cavaleria este aruncată nebuneşte înainte. Lasalle este îmboldit de Murat, care este impulsionat de suveran: „Nici un fel de odihnă până ce nu-l vom vedea la față și pe ultimul inamic". La 26 octombrie, la Zehdenik, Lasalle cade peste regimentul de dragoni de elită, dar și peste husarii negri din Schimmelpfenning, supranumiți, pentru ferocitatea lor, „măcelarii Prusiei". După o luptă scurtă, dar sângeroasă, dragonii reginei capitulează. La 28 octombrie, la Prenslow, Lasalle dă peste corpul de armată al prințului de Hohenlohe. După o încleştare care s-a prelungit toată ziua, sosirea infanteriei lui Lannes îi transformă pe aceștia în prizonieri.

30 octombrie, Stettin. În fruntea brigăzii sale cu un efectiv complet de 700 de săbii, Lasalle ajunge în fața cetății păzite de 5.000 de oameni și 120 de tunuri. Decis să termine totul de unul singur, francezul montează un balet ciudat pentru cele trei tunuri ale sale, pe care le plimbă în jurul orașului ca să sugereze instalarea pe poziții a unei

Generalul Marulaz

numeroase artilerii. Încep tratativele; husarii păstrează distanța pentru a-și ascunde numărul, iar prusacii, intimidați și convinși că în fața lor se află întreaga armată franceză, capitulează. În așteptarea lui Murat, Lasalle primește ca ajutor un singur regiment de infanterie, astfel încât rămâne să ne imaginăm șocul germanilor atunci când au descoperit că s-au predat unui pumn de oameni. A doua zi, Napoleon îi scrie lui Murat: „Dacă husarii tăi iau cu asalt locurile întărite, atunci nu-mi mai rămâne decât să-mi desființez trupele de geniu și să-mi dau tunurile la topit"... Armata prusacă ajunsese într-o asemenea stare de panică, încât o coloană de 1.500 de infanteriști, 200 de dragoni și 30 de tunuri se predau pe străzile orașului Passewalk unui singur ofițer francez. Îl căutaseră timp de o zi...

Drept între ochi

În timpul campaniei din Polonia (1806-1807), husarii lui Lasalle au trebuit să lupte în cele mai vitrege condiții: noroi și apoi zăpadă, fără alimente și fără nutreț pentru cai. Din fericire pentru ei, săbiile nu aveau nevoie de praf de puşcă. Tunurile însă da.

26 decembrie 1806, Golîmin. După zile întregi în care se bălăciseră în noroi, husarii aveau în sfârşit parte de o bătălie. Cu ordinul de a distruge o baterie rusească protejată de cuirasieri și dragoni de trei ori mai numeroşi, cei 800 de oameni se pun în mişcare în direcția indicată de sabia comandantului. Șarja ia avânt, în încercarea de a ajunge cât mai repede la tunuri, dar ceva se întâmplă, caii pierd treptat elanul, apoi se opresc brusc... Incredibilul se produsese: „infernalii" centauri ai lui Lasalle au întors spatele inamicului! Stupefiat, Lasalle întoarce calul,

Bătălia de la Essling

croindu-şi drum spre ei printre vânătorii colegului său Marulaz, care se îndreptau în galop spre ruşi. Îi regăseşte, turbat de furie, la vreo 500 de metri în spate, dincolo de focul inamic.

Întreaga unitate îşi ţine ochii în pământ... Lasalle îi priveşte fără a scoate o vorbă... Prezenţa lui masivă impune. Câteva minute se scurg, într-o tensiune din ce în ce mai insuportabilă. Ca pe câmpul de instrucţie, potrivindu-şi bicornul pe cap cu un calm desăvârşit, Lasalle face o mişcare de întoarcere, arătându-le cu spada tunurile care continuă să bubuie, dar... ceea ce le cere el acum husarilor săi nu este o şarjă. Agale, într-o perfectă, incredibilă ordine, 800 de călăreţi se pun în mişcare, ca la paradă. Pe lângă ei trec acum dragonii şi vânătorii francezi, al căror atac fusese respins de inamic. Vor ataca tunurile? Se vor încăiera cu cavaleriştii ruşi? Nimic din toate acestea. Glacial, Lasalle ordonă scurt:

– Stop!

Şi, timp de o zi, ca într-o ispăşire superbă şi inutilă, „Brigada infernală", cu generalul ei în frunte, a trebuit să suporte focul acelor tunuri la care le-a fost, pentru prima dată, frică să ajungă.

După indecisa şi sângeroasa confruntare de la Eylau, ambii inamici intră în cantonamente de iarnă. Lasalle primeşte misiunea de a reorganiza la Elbing toate unităţile de cavalerie uşoară. Venirea verii a adus reluarea ostilităţilor.

Husar din Regimentul 4 înaintea bătăliei de la Jena

10 iunie 1807, Heilsberg. În prima fază a bătăliei, în timpul unei confuze şi violente încleştări de cavalerie, Lasalle îi salvează viaţa comandantului său direct, Murat, rămas singur între 12 dragoni ruşi. Câteva minute mai târziu, acesta are ocazia să îi întoarcă serviciul.

În timpul bătăliei de la Essling, podul construit de francezi peste Dunăre a fost rupt de fluviul în creştere şi de o moară de apă plutitoare lansată de austrieci. Divizia lui Lasalle şi cea a lui Marulaz au rămas izolate pe malul drept timp de o zi. Dezastrul a fost evitat cu preţul unor eforturi supraomeneşti. Armata franceză s-a retras pentru refacere pe insula Lobau, dar divizia Lasalle, deşi cu efectivul mult diminuat, avea o altă concepţie despre repaus. Husarii au fost trimişi să facă legătura cu Armata de Italia condusă de fiul vitreg al împăratului, Eugen de Beauharnais. La Raab, 14 iunie 1809, Lasalle a fost foarte aproape să-i prindă în cleşte pe austrieci, dar aceştia au reuşit să scape.

În sfârşit, Napoleon este gata să reia ofensiva, sub negre auspicii, atât pentru împărat, cât şi pentru general: Lasalle îşi găseşte pipa favorită crăpată în mai multe bucăţi. La 6 iulie, cea de a treia zi – şi ultima – a luptei, husarii săi şarjează până la epuizare pentru a ţine pe loc flancul drept austriac. Seara, când centrul inamic a fost în sfârşit rupt, iar urmărirea putea începe, Lasalle descoperă că oamenii săi nu mai sunt în stare de nimic. Furios şi surescitat, observă în spatele său o unitate de cuirasieri din divizia Saint-Hillaire, care nu luaseră parte la luptă. Se îndreaptă spre ei, le ţine un scurt discurs, se pune în fruntea lor şi şarjează resturile armatei austriece aflate în retragere. În timpul cavalcadei nu mai apucă să observe că a rămas singur. Cuprins de panică sau poate doar mirat să vadă în spate un ofiţer francez de rang înalt, atât de departe de ai săi, un grenadier ungur se întoarce, ţinteşte şi trimite un glonţ drept între ochii temerarului husar.

Avea 34 de ani şi făcuse tot ce i-a stat în puteri până atunci să nu depăşească limita de vârstă care i se cuvine unui husar cinstit... ■

Din presa de dinainte de 1989 aflam adesea că „a avut loc o vizită a conducerii superioare de partid" într-o țară sau alta. Și atât.

Domnul ambasador Mircea Nicolaescu, în continuarea amintirilor (Magazin istoric, nr. 3/2003), ne ajută să pătrundem în culisele unei astfel de întâlniri tovărășești.

MISIUNE DE BUNĂVOINȚĂ LA MAO ZEDONG

Prof. dr. MIRCEA NICOLAESCU

O delegație de partid și de stat, condusă de Emil Bodnăraș și din care am făcut și eu parte, a vizitat Coreea de Nord și China între 25 mai și 6 iunie 1970. Mandatul misiunii era informarea cât mai amplă a liderilor celor două țări despre evoluțiile petrecute în România și transmiterea dorinței conducerii noastre de a amplifica relațiile bilaterale.

Pretexte cu picioare scurte

În România se petrecuseră schimbări majore după dispariția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 1965. Nicolae Ceaușescu preluase și funcția de șef al statului, prin alegerea sa, în decembrie 1967, ca președinte al Consiliului de Stat. Nu erau greu de remarcat preferințele lui pentru autoritarism și conducere personală nu numai în ce privește treburile interne, ci și politica externă, unde începuse să

Secvențe ale vizitei în China: primirea la Beijing (același moment și în imaginea din p. 81 jos)

practice un dialog direct cu conducătorii altor țări, mai ales când erau mari state ale lumii.

Or, în această privință, relațiile cu China, de altfel normale în plan diplomatic și economic, erau mult rămase în urmă. Stagnaseră ca dialog la nivelul conducerilor de stat și de partid. Aproape copleșită de povara „revoluției culturale", conducerea chineză se izolase în mare măsură de restul lumii. Acesta era mandatul încredințat lui Emil Bodnăraș.

La Moscova, demersul românesc nu era agreat. Conducerea sovietică nu a ezitat să-și manifeste ostentativ opoziția, mai ales că pentru a menaja susceptibilitatea chinezilor, avionul nu a făcut obișnuita escală în capitala U.R.S.S. La Omsk sovieticii au pretextat că nu au combustibilul corespunzător și au întârziat continuarea drumului cu câteva ore, până l-au găsit (deși era vorba despre un avion IL 18, cel mai utilizat în U.R.S.S. la acea dată). Apoi, la Irkutsk, am fost informați de comandamentul aeroportului că navigatorii chinezi – care însoțeau în mod obligatoriu orice avion ce pătrundea în spațiul aerian chinez dinspre U.R.S.S. – nu au venit și, probabil, nu vor mai veni. I-am găsit totuși într-o sală de așteptare. Erau acolo de două zile, dar și lor li se comunicase că avionul românesc nu va mai sosi.

Ajunsă cu mare întârziere la Phenian, delegația s-a bucurat de o primire destul de modestă: câțiva deputați și un grup de copii cu flori. Au urmat vizite de rutină în asemenea cazuri, o întâlnire de câteva ore între Kim Ir Sen și Emil Bodnăraș, apoi o masă la care președintele coreean a invitat întreaga delegație română, o primire a delegației de către Choi Yong Gun, președintele Adunării Naționale, și o recepție, oferită de el. Plastică pentru înțelegerea situației de atunci a Coreei a fost precizarea făcută de Kim Ir Sen la întâlnirea cu Emil Bodnăraș. „Vedeți, noi trăim o situație stranie, pe care nici toți prietenii noștri n-o înțeleg, și anume că la noi se poate ajunge numai prin China ori U.R.S.S. și numai dacă doritorilor de a ne întâlni acasă li se permite de la Beijing ori de la Moscova". El a amintit două mari greutăți ale coreenilor, și anume că încă au de plătit pentru asistența primită de la sovietici în timpul războiului și că, îngrădiți de controlul riguros sovietic asupra acțiunilor de apărare față de amenințarea aeriană americană, de regulă nu-și pot ridica avioanele în timp util pentru a acționa.

La plecarea din București nu știam nimic despre primirea care urma să ni se facă la Beijing, adevărata țintă a vizitei noastre. În bună măsură ne-am clarificat chiar la coborârea din avion, iar impresia avea să ni se confirme pe parcursul întregii întâlniri. Am fost salutați de Kang Sheng, unul dintre membrii Biroului Politic al C.C. al Partidului Comunist Chinez și președinte al Adunării Reprezentanților pe întreaga Chină, colaborator apropiat al lui Mao Zedong. O gardă militară numeroasă, cu drapele, mari ansambluri de dansuri, grupuri numeroase de copii cu flori, în incinta aeroportului și pe traseu. În chiar ziua sosirii, delegația a fost primită de Zhou Enlai, iar fotografia respectivă a fost larg mediatizată. Convorbirile, începute în prima zi cu premierul Consiliului de Stat (denumirea funcției lui Zhou Enlai ca prim-ministru) și durând opt ore, au continuat, a treia zi, cu Mao Zedong, însoțit de Lin Biao, numărul doi în ierarhia chineză de atunci, de Zhou Enlai, Chen Boda și Kang Sheng, toți membri ai Biroului Politic. Participarea chineză la cel mai înalt nivel posibil ne-a surprins atât pe noi, cât și pe

observatorii politici. În plus, atât Mao Zedong, cât și Zhou Enlai erau suferinzi și aveau program redus de activitate. Din partea română, Bodnăraș a fost însoțit doar de Nicolae Ionescu, adjunctul șefului secției relațiilor externe a C.C. al P.C.R., și de Aurel Duma, ambasadorul român la Beijing.

Alegere bună, succes garantat

Din prima zi, Zhou Enlai a întrebat dacă România are nevoie de ajutor în legătură cu marile inundații ce răvășeau țara în acel moment. De la București s-a solicitat doar livrarea în avans a unei părți din alimentele prevăzute în contractele anuale. Ni s-a răspuns favorabil, apoi ni s-a comunicat că livrările vor fi o donație a guvernului chinez. Chiar în ziua plecării spre țară, ni s-a comunicat că și transportul alimentelor va fi suportat de guvernul chinez și că s-a și dispus ca nave încărcate cu aceste produse pentru alte destinații să fie redirecționate spre țara noastră. Ajutorul chinez a însumat 50 milioane de dolari; a fost cel mai mare primit atunci. Aveam să aflăm, din păcate, că deși navele au început să sosească la Constanța în scurt timp, unele au trebuit să aștepte și două luni până la descărcare.

Convorbirile directe s-au desfășurat 15 ore, durată cu totul neobișnuită. Cursul lor a fost imprimat chiar de Zhou Enlai, care a propus ca schimbul de idei să înceapă cu cea mai fierbinte problemă ce interesa pe liderii chinezi, și anume poziția comuniștilor români față de disputa ideologică și confruntarea politică chino-sovietică, ce degenerase în conflict militar, limbajul agresiv și uneori chiar vulgar făcând deliciul observatorilor occidentali. Alegerea lui Emil Bodnăraș s-a dovedit a fi fost bine gândită; era un bun negociator, se bucura de încrederea lui Ceaușescu. În plus, era bine cunoscut la Beijing: împreună cu Ion Gheorghe Maurer, premierul de atunci al României, se întâlnise, în octombrie 1964, cu liderii chinezi, iar la înapoiere spre țară, într-un gest de frondă antisovietică, cei doi stabiliseră relații diplomatice între țara noastră și Pakistan, gest agreat de chinezi.

Dar, mai ales, se știa că Bodnăraș obținuse de la Hrușciov, în 1958, retragerea din România a celor 55.000 militari sovietici, rămași din timpul războiului. După cum se știa și că, la 20 august 1968, fusese unul dintre inițiatorii „gărzilor patriotice", a doua zi după invadarea Cehoslovaciei de către trupele sovietice și ale celorlalte state membre ale Tratatului de la Varșovia.

Gazdele au întregit acest tablou cu mulțumirile adresate părții române pentru rolul lui Gheorghiu-Dej la împiedicarea și apoi anularea reuniunii partidelor comuniste convocată de P.C.U.S. pentru excluderea chinezilor din mișcare și pentru că Ambasada României la Djakarta preluase reprezentarea intereselor guvernului de la Beijing, în urma marilor mișcări antichineze din Indonezia.

În atmosfera de bunăvoință imprimată de chinezi, Emil Bodnăraș a înfățișat un șir întreg de măsuri adoptate de țara noastră privind normalizarea relațiilor cu U.R.S.S. în plan cultural, al învățământului, în domeniul economic în cadrul C.A.E.R. (respingerea așa-zisului plan Valev, în 1963), dar și militar, prin neacceptarea comandamentului unic al Tratatului de la Varșovia. Li s-a explicat însă clar chinezilor că nu este vorba despre o politică românească

Întâlnirea cu Zhou Enlai și Kang Sheng

În vizită la o Comună Populară de lângă Beijing

antisovietică, ci de reaşezarea relaţiilor bilaterale pe temeiurile fireşti ale Cartei ONU, că această orientare stă şi la baza participării României la activitatea ONU, la procesul destinderii şi desfăşurării CSCE, la instaurarea unei noi ordini internaţionale. Adică era vorba despre o politică opusă hegemoniei, pretenţiilor de mare putere şi dominaţie.

Salutări pentru Kosîghin

La acest punct al convorbirilor, Bodnăraş a precizat că P.C.R. nu contrapune în nici un fel relaţiile sale cu P.C.U.S. celor cu P.C. Chinez, şi nici pe plan statal. Nu s-a ferit să evoce consecinţele grave internaţionale ale confruntării chino-sovietice. A insistat asupra necesităţii ca ţările socialiste să fie primele care să elimine forţa din relaţiile dintre ele şi să-şi rezolve litigiile, fireşti între state, numai prin negocieri, îndatorire cu atât mai imperioasă atunci când este vorba despre două mari puteri precum China şi U.R.S.S. Mao Zedong i-a răspuns că înţelege îngrijorarea românilor; şi chinezii se străduiesc să aducă relaţiile şi dialogul cu Moscova pe un făgaş normal. Dar se izbesc de aroganţa, duritatea şi pretenţiile hegemonice ale sovieticilor şi de opoziţia acestora. A amintit cum, cu un an în urmă, s-au întâlnit cu premierul sovietic Aleksei Kosîghin, la întoarcerea acestuia din Vietnam. Acesta promisese reluarea livrărilor de echipament energetic şi retrimiterea specialiştilor sovietici, retraşi în urma izbucnirii conflictului dintre cele două mari ţări. Deşi chinezii subliniaseră că sistarea asistenţei sovietice provoca mari pierderi economiei chineze, la destul timp de la promisiune, lucrurile nu se mişcaseră. Părerea lui Mao Zedong era că premierul sovietic a fost de bună-credinţă, dar nu a putut trece peste duritatea şi intransigenţa lui Brejnev, singurul care hotăra, îndeosebi în relaţiile cu China: „Tovarăşe Bodnăraş, dacă treceţi prin Moscova la întoarcere, transmiteţi salutări şi multă sănătate lui Kosîghin din partea noastră".

Folosind momentul, Bodnăraş i-a rugat pe chinezi ca la recepţia ce urma să fie oferită delegaţiei române să nu fie pronunţate, în discursul lui Khang Sheng, etichetările agresive şi injuriile obişnuite la adresa sovieticilor, la auzul cărora reprezentanţii sovietici şi ai celorlalte ţări socialiste din Europa prezenţi, cu excepţia Iugoslaviei şi Albaniei, se ridicau şi părăseau zgomotos sala. Zâmbind, Mao Zedong i-a dat asigurări lui Bodnăraş că „în cinstea tovarăşilor români, acest lucru nu se va întâmpla". Trebuie însă spus că etichetările respective nu au lipsit din discursul lui Khang Shen. Dar au fost formulate la modul general, fără nominalizarea vreunei ţări. Deşi referirea la sovietici era evident transparentă, nimeni nu s-a ridicat de la masă, astfel că recepţia a decurs fără incidente.

De altfel, atenţia acordată de chinezi delegaţiei a fost sesizată de mass-media şi nu a scăpat nici remarcilor sovietice. La înapoiere, delegaţia a fost salutată atât la Irkutsk, cât şi la Moscova, la cel mai înalt nivel: în capitala sovietică chiar de un vicepreşedinte al Sovietului Suprem. Iar la Vnukovo, aeroportul de primiri oficiale din capitala U.R.S.S., avionul nici nu s-a oprit bine şi limuzina lui Kosîghin îl aştepta la scară pe Bodnăraş, care, într-o întâlnire de circa o oră la Kremlin, a transmis premierului sovietic mesajul de bunăvoinţă al lui Mao Zedong. ■

NÜRNBERG
POARTA VECHII GERMANII

ROMEO STĂNESCU

În mintea călătorului modern actuala Germanie trezește trăiri și sentimente diferite. Într-o țară super-industrializată, una dintre „locomotivele economiei mondiale", vechile burguri se integrează, într-o totală armonie, semn al unei corecte și... nemțești aplicări a politicilor de amenajare a teritoriului.

Uneori orașele păstrează aerul vechi al Germaniei de altădată. Aerul medieval, ca în burgurile noastre transilvănene, dublat însă de o adevărată plăcere a vieții, trăite din plin, dar numai la sfârșit de săptămână. Căci restul este dedicat muncii. De la care germanul nu a făcut niciodată rabat...

Colonade ale clădirii Tribunalului din oraş

Burgul Nürnbergului s-a ridicat pe malurile canalului Pegnitz, în mijlocul unui peisaj deloc favorabil. Un codru des, foarte multă stâncă, sol nisipos, neprielnic iniţial agriculturii, ca şi întregul bazin central al Franconiei, şi foarte departe de importantele căi de circulaţie ale Evului Mediu timpuriu.

Primul contact cu zona a fost facilitat, în jurul anului 1000, de ridicarea aici, cu scopul de a apăra teritoriile estice ale imperiului, a unui turn înalt din piatră. La puţin timp apare şi prima menţiune oficială a burgului. Era anul 1050 şi „Noremberc" primeşte de la împăratul Henric III (1039-1056) dreptul de a înfiinţa o monetărie şi un târg. Istoria putea să înceapă pentru oraşul care a însemnat, pe rând, adăpostul maeştrilor cântăreţi, patria păpuşilor, a primului glob pământesc, casa natală a lui Albrecht Dürer sau gazda celebrului proces al nazismului.

„Fortăreaţa împăratului" atrage multe pasiuni

Eforturile constructorilor s-au înmulţit, odată cu trecerea timpului şi a împăraţilor. După Henric III, Conrad III (1138-1152) a ridicat între anii 1138-1140 castelul imperial (*Kaiserburg*), pe care, succesorul său, Frederic I Barbarossa (1152-1190), l-a extins, dându-i forma pe care astăzi locuitorii oraşului o numesc *Kaiserpfalz*.

Potrivit obiceiului medieval, suveranul nu avea o capitală şi îşi muta curtea dintr-un oraş în altul. Nürnbergul a devenit unul dintre cele mai căutate burguri. Un calcul sumar arată că între 1050 şi 1571, deci mai bine de jumătate de mileniu, fiecare cap încoronat al germanilor a poposit măcar o dată pe aceste meleaguri, unii dintre ei chiar îndrăgostindu-se de ele, revenind, cum este cazul împăratului Carol IV (1346-1378), de nu mai puţin de 14 ori.

Istoria păstrează însă şi amintiri imperiale deloc plăcute pentru oraş, chiar devastatoare, ca în cazul gestului lui Henric V (1105-1125), care a ordonat distrugerea sa din temelii. Urbea s-a refăcut însă în scurt timp şi, odată cu acordarea titlului de oraş imperial liber (1219) de către împăratul Frederic II (1212-1250), şi-a început ascensiunea, impunându-se ca unul dintre cele mai importante centre ale Germaniei medievale.

Familia care şi-a legat numele de existenţa castelului a fost cea de Hohenzollern, reprezentantul său, Conrad, devenind în 1170 şi guvernator militar – *Burggraf*, titlu ereditar şi deloc agreat de reprezentanţii păturii bogate a Nürnbergului, care încep chiar o politică de urmărire şi îngrădire a acţiunilor acestei familii. Mărturie, în acest sens, stă şi astăzi mica fortăreaţă cu patru turnuri la colţuri – *Luginsland* – ridicată de nobili pe la 1367 chiar în faţa cetăţii, doar în câteva luni, exact în intervalul de timp în care *Burggraf*-ul lipsea cu treburi din oraş. Odată revenit şi pus în faţa faptului împlinit, a încercat să se plângă împăratului, dar s-a lovit de urechi surde...

Cu trecerea timpului s-au schimbat şi interesele familiei Hohenzollern care, prin Frederic III, şi-a însuşit şi marca Brandenburgului, renunţând astfel la castelul Nürnbergului, pe care l-a vândut orăşenilor, în 1427, în schimbul sumei de 120.000 de guldeni. Pasiunile pentru cetate nu s-au stins însă şi cele mai aprinse conflicte s-au înregistrat între 1449 şi 1453, în timpul primului război al *Markgrafenului*, când oraşul a putut face faţă unei coaliţii impresionante, formată din nu mai puţin de 20 prinţi, 15 episcopi şi un total de 7.000 duci, cavaleri înarmaţi călare şi soldaţi pedeştri. Aşezarea s-a dezvoltat încetul cu încetul, ajungând, la începutul secolului XVI,

să numere nu mai puțin de 40.000 de locuitori și să fie, alături de Augsburg, principalul sediu al Renașterii în Germania.

Pe locul ghettoului

Orașul care s-a dezvoltat în afara porților castelului impresionează și astăzi prin tipicul său german și aerul medieval aparte. Locuitorul de astăzi al Nürnbergului îți povestește, cuprins de o vădită mândrie locală, istoria urbei, neuitând să specifice împărțirea sa nu numai în funcție de apele Pegnitzului ce-l străbate, ci și de... provenienta efectivă a concitadinilor săi. Astfel, în orașul vechi, ponderea o ocupă aproape în totalitate autohtonii, „veneticilor" (de altfel, nu prea agreați în aceste locuri și, cu toate acestea, destul de mulți, în special turci, arabi, bulgari, dar și numeroși români, al căror cartier general pare a fi astăzi micuțul oraș Führt, situat la doar câțiva kilometri distanță) fiindu-le „rezervată" partea nouă, departe de inima burgului medieval.

Dacă ar fi să cităm un călător român care a vizitat orașul în anii interbelici, am descoperi uimiți că și astăzi lucrurile nu s-au schimbat prea mult în ceea ce privește sufletul și ambianța generală a burgului bavarez. „Acum de-abia mi se desvelește – scria Radu Rosetti în ale sale mărturii *Dincolo de hotare* – panorama curiosului oraș al Bavariei, așezat pe două coline opuse și înjumătățit de apa Pegnitzului, cu imensele-i acoperișuri la fel cu cel din fața hotelului, cu icoanele vechi de pe frontispiciul fațadelor seculare, cu turnurile-i negre, cu podurile-i putrede și priveliștea-i neașteptată, cu fizionomia lui unică." Doar culorile și fațadele s-au mai curățat astăzi, podurile au fost renovate, în schimb aerul și fizionomia au rămas aceleași. Ca și emblemele arhitecturale ale orașului, multe

Interior din muzeul jucăriilor...

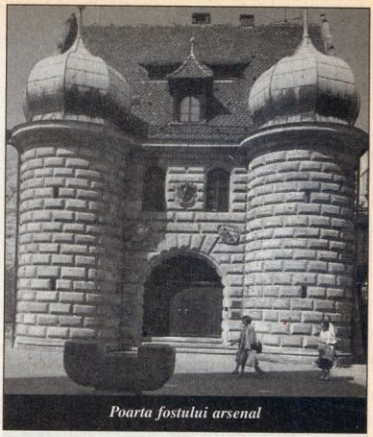
Poarta fostului arsenal

dintre ele recondiționate după devastatoarele distrugeri ale celei de-a doua conflagrații mondiale, mai exact după fatidica dată de 2 ianuarie 1945, când aproape 90% din vechiul oraș a fost distrus de un raid aerian, soldat cu nu mai puțin de 1.829 de pierderi de vieți omenești. Reconstrucția, finalizată în 1966, face posibil ca astăzi vizitatorul să poată admira în toată splendoarea monumentele caracteristice ale orașului care a renăscut, asemeni Păsării Phoenix și întregii Germanii, din propria cenușă.

Cu siguranță, timpul unei zile nu îți este de ajuns să descoperi minunile cetății. Legende și artistice realizări arhitecturale te înconjoară la tot pașul, făcându-te să te întrebi adesea în ce timp și spațiu calcă piciorul-ți.

Podurile, cum ar fi impresionantul *Fleischbrücke* – Podul Cărnii –, ridicat după modelul venețian al cunoscutului Rialto, între 1596 și 1598, te trec dintr-o parte în alta a orașului, despărțit după numele celor două biserici emblemă – Sf. Sebald și Sf. Laurențiu – în districtele omonime. Și orice drum îți începe din Piața Centrală, în mijlocul căreia tronează *Schöner Brunnen* – Frumoasa fântână – de mai bine de 600 de ani. Locul, ca și monumentul ridicat în jurul anului 1396, are o istorie aparte. În 1349, împăratul Carol IV a susținut hotărârea consiliului orașului de a construi, între Sf. Sebald și Sf. Laurențiu, o piață, tocmai pe locul unde se afla ghetto-ul evreiesc. O cronică a timpului notează sec: „Evreii au fost arși în

...și păpușă din muzeu, reprezentând o fetiță algeriană refugiată (1960)

ajunul zilei de Sf. Nicolae, pe 5 decembrie 1349". Majoritatea celor aproximativ 600 de victime au murit în casele lor, cu ușile din timp baricadate de „creștinii" orașului. Cei care au reușit, într-o primă fază, să se salveze au fost bătuți până la moarte sau târâți, pentru a fi executați, prin ardere pe rug, pe așa-numita „Colină a eveilor" (astăzi Maxfeld).

Tot aici, li se prezenta maselor coroana imperială, în fiecare an, începând cu 1523, locul devenind punctul central al orașului, unde s-a ridicat, înaltă de 19 metri, o fântână construită în cel mai pur stil gotic de arhitectul Heinrich Beheim. Atracția sa sunt, în primul rând, figurile ce o înconjoară pe toate nivelurile. Astfel, la bază se pot observa cele șapte arte, alături de muza Filosofiei, iar în spatele lor, puțin supraînălțați, cei patru evanghelești și cei patru părinți ai Bisericii. În partea centrală a monumentului, tronează cei șapte electori germani, alături de trei eroi ai timpurilor antice (Hector, Alexandru și Caesar), trei personaje din Vechiul Testament, purtând toate pălării de tip evreiesc (reprezentând comunitatea iudaică din oraș) și trei personaje ale eposului occidental – Regele Arthur, Carol cel Mare și Gottfried de Bouillon. Chiar în vârf, se recunosc chipurile lui Moise și ale încă șapte profeți ai Vechiului Testament. Patru ani mai târziu, un meșter renumit, Paulus Kuhn, a adăugat fântânii un inel, despre care legendele orașului spun că poate să îndeplinească dorințele călătorilor.

Ușor de recunoscut este și clădirea Primăriei – *Rathaus* –, construită între 1616-1622 de familia de arhitecți Jacob Wolff, tată și fiu, pe locul a șase case particulare și una publică, clădire unică astăzi prin stil și grandoare în toată arhitectura Germaniei. Ca și apropiata statuie-fântână a „Micuțului om cu gâște", datând din secolul XVI, sau impresionanta fântână a virtuților – *Tugendbrunnen* – din aceeași perioadă. Sau casa în care a locuit Albrecht Dürer (*Magazin istoric*, nr. 6/1980), bisericile Sf. Sebald și Sf. Laurențiu, emblematice construcții de anvergură gotică, sau Turnul Alb, una dintre porțile de acces integrată, din secolul XIII, în zidul de fortificații ce înconjura orașul, care astăzi adăpostește, dedesubt, una dintre importantele stații de metrou ale urbei.

Fecioara de fier și păpușile de porțelan

Nürnbergul ascunde însă și atracții mult mai ... exotice. Care trezesc fiori reci pe spatele călătorului. Este vorba de renumitele obiecte și camere de tortură pe care le poți „admira" fie în beciurile castelului, fie în cele ale închisorii, adăpostite de clădirea Primăriei. Să-l lăsăm pe Radu Rosetti să povestească: „Peste tot, instrumente de chinuri inventate în întunericul Evului Mediu – grozăvii catalogate și așezate la rând – căci suntem într-un muzău, în așa-numita *Cameră a torturelor*. Iată biciul cu sfârc, care lăsă dâră de sânge, pentru gonirea vrăjitorilor; iată cușteie cu țepi, în cari se expuneau prizonierii; iată căluțele cari

Vechiul cartier comercial

închideau gura și smulgeau dinții vecinilor cârcotași, butoaele cu ghimpi și cu apă, în cari erau aruncați bețivii, roata înfricoșătoare care rupea coastele și sdrobea oasele... Brr! Te ia cu frig. Când, după ce-am mai urcat câteva scări sinistre, ajungem să vedem «pour la bonne bouche» în vârful turnului, *die eiserne Jungfrau*, Fecioara de fier, un fel de coșciug cu cap de femee, așezat în picioare, în care erau închiși condamnații politici, ca să moară în cele mai cumplite dureri, găuriți cu lungile cue ascuțite bătute în interiorul capacelor."

Chiar dacă în 1532, împăratul Carol V (1519-1556) a redus utilizarea torturii, obiectele păstrate în pivnițele Nürnbergului vorbesc de o tradiție care a continuat multe secole înainte, traversând Evul Mediu și ajungând chiar până în zorii Epocii Moderne.

La polul opus, exotismul degajat de vestitul muzeu al jucăriilor este fără pereche. Clădirea care îl adăpostește astăzi a preluat ceva din forma dată inițial, pe la începutul secolului XVIII, de arhitectul Jacob Wollf-tatăl, dar a fost reconstruită aproape în totalitate începând cu 1961. Marea majoritate a obiectelor adăpostite aici datează din secolele XVIII-XX. Printre cele mai vechi exponate se numără o mică păpușă de bronz, găsită într-un mormânt peruvian și datată de arheologi undeva în jurul anului 1300. Poți descoperi mii și mii de păpuși cu capete de lemn, ceară, hârtie sau porțelan, miniaturi reprezentând cu o fidelitate impresionantă interioare de locuințe, castele, ferme; dar și altfel de jucării, cum sunt renumitele trenulețe mecanice, gen din care muzeul adăpostește un model ce se întinde pe o suprafață de 30 m² și pentru care meșterii locali au lucrat aproape 24 de ani încheiați.

Întunecatul tribunal

Un oraș care trăiește intens și prin personalitățile pe care le-a adăpostit altădată. Nume sonore, ca Albrecht Dürer, Martin Behaim, creatorul unuia dintre primele globuri pământești în 1491-1492 (care, de altfel, este și adăpostit de unul dintre muzee, alături de cel de-al doilea ca vechime, construit în 1520), Anton Koberger (1470-1513), important tipograf și negustor de cărți, Hans Sachs (1491-1576), poetul cizmar, recunoscut grație mai ales

Capela împăratului, datând din secolul XII

așa-numitelor „povești vorbite" – *Spruchgedichte* –, un gen de dialoguri pe temele cele mai diverse, de la episoade biblice și până la subiecte din clasici sau din autori străini, mecanicul Peter Henglein (1485-1542), mult timp considerat ca primul inventator al ceasului de buzunar, a cărui statuie străjuiește astăzi în centrul Pieței Hefner.

În investigațiile întreprinse în cursul lunii iulie 1945, pentru alegerea locului unde urma să se desfășoare celebrul proces al regimului nazist, procurorul militar american Murray Bernays, profund impresionat de cele văzute în Nürnberg, de îngrozitoarea distrugere a orașului, de neputința și suferințele populației civile, ajunge la concluzia că era indicat spre a găzdui instanța internațională. Astfel, locul celor mai mari triumfuri ale Führerului a devenit, ironia sorții, și orașul judecății finale. Clădirea Tribunalului te întâmpină și astăzi, rece și impresionantă. Gărzi patrulează continuu, speriind parcă și obiectivul aparatului de fotografiat ce-ar vrea să imortalizeze locul celebrului proces. Elegant și discret, ești îndemnat să înaintezi și poți doar să privești de departe simbolul acesta al noii Germanii, ridicate pe ruinele fumegânde ale vechiului Reich. Uneori, liniștea locurilor e spartă de palide întruniri ale nostalgicilor zvasticii, repede destrămate de zelul apărătorilor valorilor democratice. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Presa acestui început de primăvară este acaparată de un eveniment aflat pe prima pagină a ziarelor din întreaga lume, comuniste sau din lumea liberă: moartea lui I.V. Stalin. Dictatorul sovietic, în vârstă de 74 ani, se stinge la reședința sa din Moscova. Încă din 5 martie, presa a publicat un comunicat al C.C. al P.C.U.S. și al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., în care se arăta că temutul lider „a avut [în noaptea de 2 martie] o hemoragie cerebrală, care a cuprins regiuni ale creierului importante pentru viață".

Decesul a survenit la 5 martie, ora 21.50, se arată în alt comunicat, „în urma fenomenelor crescânde de insuficiență cardiovasculară și respiratorie". Corpul neînsuflețit a fost îmbălsămat și depus la 9 martie, ora 12.00, în mausoleul din Piața Roșie, în care se afla și V.I. Lenin. Alături de alți conducători de partide și guverne, din țările comuniste, de militanți comuniști din întreaga lume, la funeralii a participat o delegație română condusă de Gh. Gheorghiu-Dej, secretar general al C.C. al P.M.R. și prim-ministru.

În țară este decretat doliu național, au loc nenumărate mitinguri de omagiere a memoriei celui dispărut, presa publică zile în șir articole și telegrame: radioul, teatrele, cinematografele își adaptează programele atmosferei oficiale de durere.

Cum au primit românii vestea dispariției lui Stalin? Iată câteva mărturii, după 50 de ani.

Dr. Petru Groza, Gh. Gheorghiu-Dej, Iosif Chișinevschi la catafalcul lui I.V. Stalin

Florin Constantiniu, membru corespondent al Academiei Române, student pe atunci: „Bucurie și speranță au fost cele două sentimente care au pus stăpânire pe mine, când mama mi-a spus, deschizându-mi ușa la întoarcerea de la facultate, că la radio se anunțase boala lui Stalin. Va scăpa sau va muri? A fost întrebarea din zilele următoare, până în seara zilei de 5 martie, când, târziu, la radio s-a anunțat moartea dictatorului sovietic.

A doua zi, când am intrat în Amfiteatrul «Onciul» al Facultății de Istorie, am găsit-o, în banca întâi, ca de obicei, pe soția unuia dintre cei mai mari critici literari ai perioadei staliniste (colega noastră de promoție, mult mai în vârstă decât noi), plângând în hohote. Studenții, care nu aflaseră încă de moartea lui Stalin, își întrebau în șoaptă colegii ce s-a întâmplat. «A murit Stalin și plânge după el.» Unii – aflând motivul durerii – își învârteau mâna deasupra capului, vrând să spună mutește că și-a pierdut mințile.

Spre prânz, mergând la Institutul de Istorie (al cărui bursier eram), am aflat că orele de paleografie latină cu domnișoara Maria Holban erau suspendate. «A murit Stalin», mi-a spus printre lacrimi, o cercetătoare, rudă, cred, cu Mihail Roller. La bibliotecă – figuri a căror durere era sinceră sau de circumstanță. Mă temeam ca prin față sau voce să nu-mi trădez imensa bucurie pe care o trăiam.

Sâmbătă, 7 martie, aveam la primele două ore curs de *Bazele marxism-leninismului*. Participând studenți de la mai multe facultăți, cursul se ținea într-un mare amfiteatru de la Facultatea de Geologie. Prin geamurile deschise, pătrundea muzica funebră, transmisă prin difuzoarele instalate pe străzi. Profesorul, care avea să dea mai târziu solide lucrări de critică a dogmatismului stalinist, era atunci copleșit de emoție. Uneori, mi se părea că, la rostirea numelui lui Stalin, îi venea să plângă, atât de anevoios pronunța cuvintele.

Chipuri îndurerate

Organizația U.T.M. (Uniunea Tineretului Muncitor) a alcătuit o delegație care să meargă să semneze în registrele deschise special la Ambasada Sovietică. Cozi imense se întindeau de la Piața Victoriei. În apropierea ambasadei, pe Kiseleff, coada se răsucea ca un șarpe pe cinci rânduri. Un coleg din anul IV și cu mine (eram în anul II) ne-am pierdut de grupul nostru. Amândoi ne temeam să nu se creadă că am fugit. Când am intrat în marea sală, unde, pe ambele laturi erau deschise registrele, colegului mai mare i-a venit ideea să vadă dacă registrul în care semnam purta vreun număr pentru a dovedi că nu «dezertasem» și ne îndeplinisem «sarcina de onoare». După primele secunde de răsfoire a registrului, lângă noi a apărut o persoană, în haine negre, care ne-a întrebat ce voiam. Explicațiile colegului l-au nemulțumit vădit pe acest personaj, care ne-a spus să plecăm repede, întrucât alții așteptau la rând."

Academicianul *Dan Rădulescu*, tot student pe atunci, la Geologie, își amintește: „Pe Stalin l-am «cunoscut» în facultate (dacă nu introduc în discuție «cunoștința» indirectă pe care am făcut-o cu ideologia și oamenii lui în februarie 1945, în Piața Palatului Regal); mai puțin înainte, dar masiv după reforma învățământului din 1948, învățământul superior de orice specialitate cuprindea și materii ideologice, în cadrul cărora figura centrală era Stalin și opera sa, care se întindea de la Istoria Partidului Comunist (b) al U.R.S.S. până la Problemele lingvisticii. Pentru mine, «relația» cu Stalin a culminat cu premiul primit la terminarea facultății (inovație care nu știu dacă s-a repetat în anii următori), constând în 6-7 volume din *Operele* sale. Intoxicarea permanentă cu numele și personalitatea lui Stalin nu ne împiedica însă pe noi – studenți și tinere cadre didactice – să scandăm «stai lin» la nesfârșitele manifestații în cinstea acestuia.

Cred că în 1953 lucrurile erau deja limpezite în societatea românească. De-o parte, cei care vedeau în regimul comunist posibilitatea de parvenire sau de răzbunare și, împreună cu ei, cei care, din ignoranță, credeau sincer, pentru un moment, că vor avea o viață mai bună. Pe de altă parte, cei care înțelegeau adevărata natură a comunismului, nu aderau la ideologia și mijloacele lui de luptă, dar își căutau o posibilitate de supraviețuire. N-aș spune că Stalin era iubit chiar în rândurile celor din prima categorie. Așa se face că moartea sa n-a fost privită ca o nenorocire de către oamenii obișnuiți. Asta

Indicații prețioase: activistul și adâncimea arăturii

nu însemnează însă că partidul și autoritățile n-au organizat mărețe adunări de doliu și n-au strâns zeci de mii de declarații și scrisori «îndurerate» din toată țara. Aceleași autorități și partidul care, după foarte scurt timp, erau obligate să aducă la cunoștință, fără să se jeneze, crimele și greșelile marelui dispărut."

Criticul și istoricul de cinema *Călin Căliman*: „Eram student în anul I la Filologie, unde intrasem în toamna anului anterior (numai eu știu cum) și unde găsisem cel mai frumos «trifoi cu patru foi» din viață, prietenia de studențe cu Nichita Stănescu... Destinul, bată-l vina!, ne așezase în aceeași grupă de studii (F).

Locuința familiei la care stăteam în gazdă era pe Bulevardul Mărășești, peste drum de o fabricuță care n-am știut niciodată ce producea, știu doar că avea, la poartă, un megafon, care transmitea din când în când știri, marșuri mobilizatoare și «ora exactă». Megafonul mă trezea, de obicei, dimineața, și îmi însoțea, de-a lungul zilei, somnul rațiunii. La acel megafon, într-o dimineață de martie, am auzit cutremurătoarea veste: murise «tătucul» nostru, al tuturora, generalissimul Iosif Vissarionovici... Pe vremea aceea nu era om (vorba zicalei) să nu-i fi scris o poezie lui Stalin. Doar Nichita a scăpat...

Ziua înmormântării genialului conducător ne-a prins pe o bancă în Cișmigiu. Studentul în litere Stănescu Hristea Nichita, zis și Nini se pregătea să împlinească un pol de ani. Tot Bucureștiul răsuna de sirene. Erau, abia mijite în arbori, în noi, primele semne de primăvară. Nouă – eram patru, noi doi și două colege și prietene, Maria și Anca – ni se făcuse foame. Am pus mână de la mână și am cumpărat un borcan de dulceață. L-am terminat repede, ajutându-ne cu crenguțe încă uscate dintr-un tufiș alăturat. Sirenele continuau să urle bezmetic. Ca un avertisment că n-a murit nimic?

În aceeași primăvară, peste nici o lună, am împărțit cu Nini cea mai frumoasă zi din viața mea, o consecință logică a dispariției marelui conducător. Era ora prânzului, aveam ore de literatură universală la Biblioteca Centrală Universitară, veneam spre școală – țin minte perfect – cu o fostă colegă (Marica Rosetti, pe numele-i de fată), când, lângă intrare, un bătrânel într-o pufoaică mi-a tăiat calea, cu un zâmbet trist în privire. Era tata. Venise, pe neașteptate, de la Canal. Știa că între timp am devenit student (când o pornise spre Castelul și Poarta Albă eram elev), fusese eliberat în ajun, trecuse să mă vadă – flămând și sărac – în drum spre Brașov.

Nini a fost primul (și ultimul) căruia i-am împărtășit atunci marele meu secret și infinita mea bucurie. Am pus și în ziua aceea mână de la mână, ne-am împrumutat și ne-am petrecut după-amiaza în jurul unei ciorbe fierbinți, cu un bătrânel în pufoaică, în al cărui zâmbet trist revenise

Eleganță acum 50 de ani

încrederea în viață. Murise Stalin. Era liber. Liber? Sunt 50 de ani de atunci…"

Dacă moartea lui I.V. Stalin era în prim-planul atenției întregii lumi, în România acelor ani erau nenumărate morți neștiute, tăinuite, despre care chiar familiile celor dispăruți au aflat mult mai târziu. Este cazul celor închiși în temnițele comuniste, trecuți în veșnicie într-o deplină izolare, după nemeritate chinuri. Osemintele lor, în cele mai multe cazuri, nu au mai fost aflate niciodată, fiind azvârlite în gropi comune.

În biblioteca Școlii de Literatură și Critică Literară „M. Eminescu"

Unul dintre aceștia este marele istoric Gheorghe Brătianu (n. 1898), deținut la Sighet. Despre moartea sa am publicat rezultatul investigațiilor fiicei sale, Maria Brătianu, cu prezentarea celor trei variante ale sfârșitului (*Magazin istoric*, nr. 3, 4/1991).

Vom reproduce acum câteva fragmente din amintirile academicianului C.C. Giurescu, el însuși închis la Sighet, consemnate în cartea sa de memorii din temniță, apărută în 1994.

„În după-amiaza zilei de 24 aprilie 1953, eram în camera noastră nr. 17, când, pe la orele patru și jumătate-cinci, am auzit afară, în curtea mare, glasul lui Gheorghe Brătianu. Fusese scos la «plimbare» și, din ceea ce spunea, rezulta că are o neînțelegere cu șeful secției care-l supraveghea, cu faimosul [gardian] «Pithecantrop». «Ce cauți acolo?», răsună vocea acestuia din urmă, «unde ți-am spus eu să te duci?». «Aici mi-ați spus», răspunde Gheorghe Brătianu; se părea că umblă după o unealtă, vreo greblă sau vreo mătură, pentru curățatul curții; nu vedeam ce se întâmplă afară, auzeam numai. «Aici, hai?» replică bestia și, în momentul acela, auzim o lovitură surdă de pumn. «Paștele și Dumnezeu mă-tii; lasă că am să-ți arăt eu ție!». «Mișcă sus!», spune tot Pithecantropul, după câteva secunde. Pe când erau sus, pe pasarela de la etajul întâi, am auzit încă o lovitură, se pare că de data asta o palmă și, apoi, ușa de la celulă deschizându-se cu violență și o nouă serie de înjurături și calificative triviale. Asta a fost picătura care a făcut să se verse paharul; în cursul nopții – noaptea de 24 spre 25 aprilie 1953 – Gheorghe Brătianu s-a sinucis, tăindu-și venele gâtului."

Februarie 1944. Ultima fotografie de familie; de la stânga la dreapta: Maria, Ion, Gheorghe și Ioana Brătianu

Actul de moarte de la Sighet al lui Gheorghe Brătianu are numărul de ordine 131 și a fost întocmit la data de 20 iulie 1957, pe baza certificatului de moarte seria Mc și cu numărul 370.581. Cauza morții: insuficiență circulatorie datorită congestiei neplotice stomacale. Semnătura este indescifrabilă, iar ștampila are următoarea inscripție: «R.P.R. Sfatul Popular al Orașului Sighet; Comitetul Executiv»."

După ani, dacă enigma morții sale nu a fost încă elucidată, amintirea savantului se bucură de cuvenita prețuire: opera sa a fost reeditată, a fost reprimit în Academia Română, este studiat și integrat circuitului firesc al valorilor culturii românești. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

MARI PERSONALITĂȚI

A

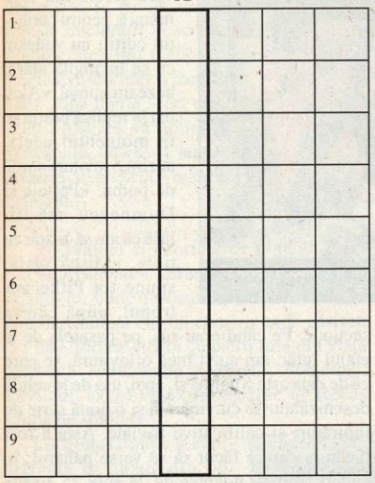

B

ORIZONTAL: 1) Compozitor și violonist italian, autor a numeroase opere, oratorii, simfonii ș.a. (Antonio; 1678-1741). 2) Scriitor francez, autor, între altele, a romanelor *Condiția umană* și *Speranța* (André; 1901-1976). 3) Mare pictor italian, care a inaugurat „maniera grande" (Vecellio; 1488/1490-1576). 4) Scriitor rus, autorul cunoscutului roman *Război și pace* (Lev Nikolaevici; 1828-1910). 5) Istoric grec care a scris *Vieți paralele* – culegere de 46 biografii ale unor oameni de stat greci și romani (cca 46-cca 120). 6) Poet tragic grec, autor a circa 130 de piese, între care *Aiax, Antigona, Electra* și *Edip rege* (497-405 î.Hr.). 7) Dramaturg francez care a scris, între altele, *Cyrano de Bergerac* (Edmond; 1868-1918). 8) Compozitor italian, întemeietorul școlii violonistice clasice (Arcangelo; 1653-1713). 9) Sculptor, gravor și scriitor italian, celebru prin biografia sa care l-a inspirat pe Berlioz în opera sa cu același nume (Benvenuto; 1500-1571).

PE VERTICALA A-B: Filosof grec, numit și Stagiritul după orașul natal Stagira, „cel mai mare gânditor al Antichității", discipol al lui Platon (384-322 î.Hr.).

TACTICĂ MILITARĂ

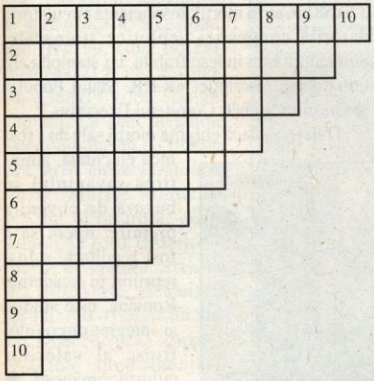

1) Poziții însemnate pentru acțiuni militare
2) Negocieri între două state
3) Pierdere a direcției (pl.)
4) Particularitate transmisă
5) Chestiuni subînțelese și admise ca atare
6) Norme morale
7) A garanta
8) A apare pe neașteptate
9) Cedate!
10) Date!

D. CIREAȘĂ

Soluția careului PETRU RAREȘ:

ALMAS – VLAD – NEAGOE – URSU – ASI – LIPPA – R – ILAI – UTILE – U – ARMATA – UC – NETEA – N – VAH – GT – INHAMA – E – UNIC – A – ARC – RIT – ORI – TAA – AC – FRANCISC – SIRET – CICEU

DIALOG CU CITITORII

DESPĂRȚIREA DE COLECȚIE

Doamna ELENA NARCISA VĂTĂMANU, din Adjud, str. Siret, nr. 1, bl. 84, ap. 4, cod 5400, jud. Vrancea, **ne-a trimis o scrisoare din care cităm:**

Dată fiind ocupația mea actuală, am avut ocazia să cunosc multe persoane cu o situație deosebită. Una dintre ele este Anicuța Stoica, o femeie ajunsă în pragul bătrâneții și a cărei existență este greu încercată de nevoi. Aceste nevoi au determinat-o să-și scoată la mezat obiecte dragi, care i-au umplut viața, multe cărți, albume de artă, discuri. Lucrul care m-a determinat să vă scriu, cu consimțământul persoanei în cauză, este faptul că printre cele scoase la vânzare se află și colecția revistei *Magazin istoric* din 1967 și până în 1997. Colecția este aproape completă, lipsind 4-5 numere din cei 30 de ani în care a fost strânsă.

Anicuța Stoica, din Adjud, ar fi donat aceste numere din *Magazin istoric* Bibliotecii Municipale, dar situația financiară precară o determină să le vândă.

Speranța mea este că, prin intermediul dumneavoastră, se va găsi un iubitor de istorie care să o ajute pe doamna Stoica.

FAPTE NEȘTIUTE

Am rămas foarte mișcat și impresionat de cuvintele atât de frumoase și încrederea dumneavoastră în cititorii revistei (*Magazin istoric*, 4/2002, p. 4) – **ne comunică domnul PETRU INCULOVICI, pensionar, din** Libcora, **jud.** Caraș-Severin.

De 35 ani, de când apare, revista este așteptată cu multă bucurie de abonații de la țară, în special, deoarece ne aduce la cunoștință fapte frumoase și neștiute de noi.

Această revistă este cea mai ieftină și adecvată mai ales nouă, pensionarilor, ce am ieșit cu pensii derizorii și nici nu ne mai putem gândi să cumpărărm o carte din 1990 încoace.

APARIȚII

Am primit la redacție trei publicații pe care le semnalăm cititorilor noștri: Lumină lină, revistă de spiritualitate și cultură românească, **nr. 4 (octombrie-decembrie 2002), publicație trimestrială ce apare la New York, S.U.A., sub egida Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel. Publică articole de teologie, istorie și literatură, în limbile română și engleză.**

Astronautica, **nr. 2/2002, revistă semestrială, publicată la Târgoviște, sub egida Societății Tehnico-Științifice a elevilor de la Colegiul Național „Constantin Carabella".**

Apșa, **nr. 2/2003, gazetă regională social-politică din Transcarpatica (Ucraina). Fondată de Uniunea regională „Dacia" din Transcarpatica, redactor-șef: Taras Dațio, având ca motto versurile: „Cheamă-i mamă!/Și le spune,/Să se adune,/Iar la vatra părintească/Neamul și frații să-și cinstească." În paginile gazetei putem citi un articol ce se referă la românii din Transcarpatica în ultimele trei decenii, semnat de prof. univ. Vasile Marina, precum și informații referitoare la viața comunității românești de acolo, cum ar fi spectacolul de Crăciun dat de copiii din formația „Apșa", la 6 ianuarie 2003 în biserica ortodoxă din Apșa de Jos.**

APEL

Domnul CORNELIU RUSU, din Vaslui, **ne scrie:**

Cu ocazia întâlnirii de 50 de ani cu colegii care au absolvit Liceul Comercial din Huși, soția a răsfoit cutia cu amintiri și a găsit o fotografie de familie în care mi-a atras atenția numele generalului Emilian Ionescu, fost aghiotant regal.

Până în anul 1900, tatăl generalului Emilian Ionescu s-a numit Vasile Ștefănescu – la acea dată avea gradul de căpitan și era comandantul Companiei de Jandarmi a județului Fălciu, după care și-a schimbat numele în Vasile Ionescu.

Suntem în posesia unei fotografii a acestei familii, pe care o trimitem în xerocopie. Pe spatele fotografiei sunt scrise numele: Emilian, Aurelian, Eva și Natalia, datată 1906. Această fotografie a fost trimisă bunicului soției mele, Alexandru Ștefănescu, frate cu Vasile Ionescu.

Facem apel la dvs. pentru a afla numele și adresa unor descendenți din familia Vasile Ionescu și, în mod special, ai generalului Emilian Ionescu.

Ne pare rău că nu putem reproduce și imaginea din cauza calității xerocopiei.

Cei care pot oferi informațiile solicitate de cititorul nostru îi pot scrie la adresa: C. Rusu, str. A. Donici, bl. 3, sc. A, ap. 12, Vaslui, cod 6500.

CONTENTS (Romanian History) **P. Istrati** Ode to friendship ● **P. Lukáč** Milan Hodža, a Slovak friend ● **M. Valdes** Vlad the Impaler in a fresco from the Medici Palace in Florence? ● **C. Mureşanu** 1880. General Assembly of Astra ● **M. Ghiţescu** The history I lived ● **G. Filitti** Letters from former days (VI) ● **S. Alexandrescu** Dictators of Romania (VII) ● **T. Gârbea** Testimonies from WWII ● **A.A. Spânu** August 1916. An American spy for the Central Powers ● **C. Păiuşan** 1945-1950. The policy of Vatican in Romania ● **O.L. Dimitriu** A letter of Saint-Saëns to I. Theodorian ● **V.H. Baumann** Isaccea-Noviodunum ● **A.-S. Ionescu** The painter Amadeus Preziosi ● **L. Cosovanu** Romanian documents at Hoover Institution (XVIII) ● **M. Nicolaescu** 1970. Romania, a go between Beijing and Moscow ● **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **P. Istrati** Hommage à l'amitié ● **P. Lukáč** Milan Hodža, un ami slovaque de Roumanie ● **M. Valdes** Le prince Vlad l'Empaleur dans une fresque du palais Medici, à Florence? ● **C. Mureşanu** 1880. Une assemblée générale de l'Association Astra ● **M. Ghiţescu** L'histoire vecue ● **G. Filitti** Lettres d'autrefois (VI) ● **S. Alexandrescu** Dictateurs de Roumanie (VII) ● **T. Gârbea** Mémoires de la deuxième guerre mondiale ● **A.A. Spânu** Août 1916. Un éspion américain des Pouvoirs Centraux ● **C. Păiuşan** 1945-1950. La politique de Saint-Siège en Roumanie ● **O.L. Dimitriu** Saint-Saëns: une lettre à I. Theodorian ● **V.H. Baumann** Isaccea-Noviodunum ● **A.-S. Ionescu** Le peintre Amadeus Preziosi ● **L. Cosovanu** Documents roumains à Hoover Institution (XVIII) ● **M. Nicolaescu** 1970. La Roumanie – médiatrice entre Pekin et Moscou ● **I. Lăcustă** À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **П. Истрати** Ода, посвящённая дружбе ● **П. Лукач** Милан Ходжа, словацкий друг Румынии ● **М. Валдес** Изображение Влад Цепеша в фреске Медичи в Флоренции? ● **К. Мурешану** 1880. Генеральная ассамблея ассоциации Астра ● **М. Гицеску** История, мною пережитая ● **Г. Филитти** Письма былых времён (VI) ● **С. Александреску** Диктаторы Румынии (VII) ● **Т. Гырбя** Военные мемуары (вторая мировая война) ● **А.А. Спыну** Август 1916. Американский шпион Центральных Держав ● **К. Пэюшан** 1945-1950. Политика Ватикана в Румынии ● **О.Л. Димитриу** Письмо Сен-Санса к И. Теодориану ● **В.Х. Бауманн** Исакча-Новиодунум ● **А-С. Ионеску** Живописец Амадеус Прециози ● **Л. Косовану** Румынские документы в Институте Гувера (XVIII) ● **М. Николаеску** 1970. Румыния – посредница между Пекином и Москвой ● **И. Лэкустэ** В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **P. Istrati** Ode auf die Freundschaft ● **P. Lukáč** Milan Hodža, ein slowakischer Freund Rumäniens ● **M. Valdes** Vlad der Pfähler in einer Freske des Medici-Palais in Florenz? ● **C. Mureşanu** 1880. Generalversammlung der Astra ● **M. Ghiţescu** Geschichte, die ich erlebt habe ● **G. Filitti** Briefe aus anderer Zeit (VI) ● **S. Alexandrescu** Rumäniens Diktatoren (VII) ● **T. Gârbea** Erinnerungen an den Zweiten Weltkrieg ● **A.A. Spânu** August 1916. Ein amerikanischer Spion für die Zentralmächte ● **C. Păiuşan** 1945-1950. Die Politik des Vatikan in Rumänien ● **O.L. Dimitriu** Saint-Saëns: Brief an I. Theodorian ● **V.H. Baumann** Isaccea-Noviodunum ● **A.-S. Ionescu** Der Maler Amadeus Preziosi ● **L. Cosovanu** Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XVIII) ● **M. Nicolaescu** 1970. Rumänien – Vermittler zwischen Beijing und Moskau ● **I. Lăcustă** In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **P. Istrati** Oda a la amistad ● **P. Lukáč** Milan Hodža, un eslovaco amigo de Rumanía ● **M. Valdes** ¿El príncipe rumano Vlad el Empalador, en un fresco del palacio Medici de Florencia? ● **C. Mureşanu** 1880. Asamblea general de Astra ● **M. Ghiţescu** La historia que hemos vivido ● **G. Filitti** Cartas de antaño (VI) ● **S. Alexandrescu** Los dictadores de Rumanía (VII) ● **T. Gârbea** Memorias de la Segunda Guerra Mundial ● **A.A. Spânu** Agosto de 1916. Un norteamericano espía para las Potencias Centrales ● **C. Păiuşan** 1945-1950. La política del Vaticano en Rumanía ● **O.L. Dimitriu** Saint-Saëns: carta a I. Theodorian ● **V.H. Baumann** Isaccea-Noviodunum ● **A.-S. Ionescu** El pintor Amadeus Preziosi ● **L. Cosovanu** Documentos rumanos en Hoover Institution (XVIII) ● **M. Nicolaescu** 1970. Rumanía mediador entre Peking y Moscú ● **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39
Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (ţări europene);
90 dolari U.S.A. (ţări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi" S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 17 000**